

શ્રી યશોવિજયજી

જૈન ગ્રંથમાળા

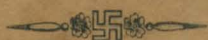
દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીનું

વનચરિત્ર.

વૃદ્ધ્યા યદ્વચનામૃતસ્ય સુચિરં સિક્તઃ પ્રભાવોહ્યસ-
દ્વિષ્ણઃ સંપ્રતિ ભાતિ ભાવનગરે શ્રીસંઘકલ્પદ્રુમઃ ।
ચંચંચંદ્રકલાયતે કુવલયે યસ્યાસ્તિ ચારિત્રકં,
દ્રષ્ટાર્હદ્વચનસ્ય સોઽજ જયતિ શ્રીવૃદ્ધિચંદ્રો મુનિઃ ॥૧॥

પ્રગટકર્તા:

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા.

ભાવનગર.

પરમ ઉપકારી

શાંતમૂર્તિ

શ્રીમાન્

મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર ચરિત્ર.

પ્રગટકર્તા:

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા.

ભાવનગર.

વીર સં. ૨૪૬૦] આવૃત્તિ બીજી. [વિક્રમ સં. ૧૯૯૦.

પ્રકાશક:-

શ્રી જ્ઞાનધર્મ પ્રસારક સભા.

ભાવનગર.

પૂજ્ય: શ્રીગુરુવૃદ્ધિચન્દ્ર હ્ર સ પ્રઘોતતે પૃથ્વકૃ-
ચાકોરામદવૃદ્ધિચન્દ્ર હ્ર વ યશ્વન્દ્રશ્ચ શાન્ત્યાકર: ॥
સિદ્ધાન્તોદધિવૃદ્ધિચન્દ્ર ઉપમા-તીત: સદન્તસર: ।
સંવિત્કૈરવૃદ્ધિચન્દ્ર ઉદિતે પાપાતપે વારિદ: ॥ ૧ ॥

-પ્ર૦ લાવણ્યવિજય:-

મુદ્રક:-

શાહ ગુલાબચંદ. લલ્લુભાઈ

શ્રી મહોદય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

દાણાપીઠ-ભાવનગર.

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ ચરિત્ર બનાવી છપાવીને બહાર પાડવાની અમારી સલાના સલાસદોના અંતઃકરણમાં બહુ ઉતાવળ હતી, પરંતુ સાંસારિક ઉપાધિઓને લીધે તેમાં અણધાર્યો વિલંબ થયો છે; તે પણ ન્યારે તૈયાર કરીને વાચકવર્ગની સન્મુખ મૂકવા શક્તિમાન થયાં છીએ ત્યારે ઉક્ત મુનિરાજશ્રીના અમારી ઉપરના ઉપકારના કિંચિત્ અનુણી થયા છીએ તેમ લાગવાથી અમને હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે.

આ ચરિત્ર કેટલીએક છુટક છુટક નોંધોને આધારે અમારી સલાના સલાસદ શા. ઝવેરભાઈ ડાહ્યાભાઈ ધોલેરાનિવાસીએ લખીને સભા તરફ મોકલાવ્યું હતું, પરંતુ તેમાં ભાષાવિગેરેને કેટલોએક ફેરફાર કરવાની ખાસ જરૂર જણાવાથી અમારી સલાના પ્રમુખ શા. કુંવરજી આણંદજીએ તેને આધારે આ ચરિત્ર નવું જ લખી કાઢ્યું અને તે સુધારીને છપાવવામાં આવ્યું છે. કેટલીએક નોંધની અપૂર્ણતાને લીધે આમાં પૂરતી હકીકત આપી શકાણી નથી પરંતુ એકંદર રીતે ધારેલી ધારણા ફળિભૂત થઈ છે એમ જણાય છે.

આવા ચરિત્રો વાંચનારને બહુ હિત કરે છે. પ્રસંગે પ્રસંગે લખાયેલ ઉપદેશક અને વિચારવા યોગ્ય વાક્યો બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે. આવા મહાપુરૂષો હયાતિમાં પરમ ઉપકાર કરે છે તેમજ ત્યારપછી તેમના ચરિત્રો પણ ઉપકારક થાય છે, માટે વાંચનાર જૈનબધુઓએ માત્ર વાર્તાતરીકે વાંચી ન જતાં તેમાં આવતી પ્રશંસાપાત્ર વર્તણૂક અને પ્રાસંગિક હિતોપદેશક વાક્યો લક્ષમાં લેવા જેથી સભાએ કરેલો પ્રયાસ ફળિભૂત થશે. કિંબહુના ?

મિતિ સંવત ૧૯૫૪ ના
ફાલ્ગુન વદિ ૧

અમરચંદ ઘેલાભાઈ.
મંત્રી. જૈ. ધ. પ્ર. સભા.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ પરમ ઉપકારી મહાપુરૂષનું ચરિત્ર અમે ૩૬ વર્ષ અગાઉ (સં. ૧૯૫૪ માં) પ્રગટ કરેલું હતું. તેની નકલો હાલ બીલકુલ મળી શકતી નથી તેથી તેની બીજી આવૃત્તિ કરવાની આવશ્યકતા તો હતી જ તેવામાં સં. ૧૯૮૬ નું ચોમાસું આચાર્ય શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરે સપરિવાર લાવનગરમાં કરતાં તેમના પરિવારની પ્રેરણાથી તરતમાં જ આ આવૃત્તિ કરવાનું મુકરર કરી આઠ દિવસની અંદર છપાવીને તૈયાર કરેલ છે.

મહારાજશ્રીનો સુંદર ફોટો ખાસ નવો ખ્લોક કરાવીને મૂકવામાં આવેલ છે.

પહેલી આવૃત્તિના લખાણમાં પ્રાયઃ કોઈ કોઈ શબ્દ કે શબ્દરચના શિવાય કશો ફેરફાર આ આવૃત્તિમાં કરવામાં આવેલ નથી. તેમાં વાપરેલ વર્તમાનકાળ પણ તેમ જ રાખેલ છે તેથી તે વાંચતી વખત તે બનાવનો અથવા પહેલી આવૃત્તિ છપાયાનો સમય ધ્યાનમાં રાખવો.

મહારાજશ્રીના ગુરૂભાઈઓમાંથી તો નાના કે મોટા કોઈ અત્યારે વિદ્યમાન નથી. તેમના મુખ્ય દશ શિષ્યોના નામ વિગેરે હકીકત ચરિત્રમાં પ્રાંતે આપેલ છે તેમાંથી પણ માત્ર બે જ શિષ્ય મુનિ નેમવિજયજી (હાલ શ્રી વિજયનેમિસૂરિ) અને મુનિ કર્પૂરવિજયજી જ વિદ્યમાન છે; પરંતુ તેમના શિષ્ય-પ્રશિષ્યાદિનો વિસ્તાર એટલો વૃદ્ધિ પામ્યો છે કે જેની સંખ્યા સુમારે ૧૨૫ થી ૧૫૦ સુધી થવા જાય છે. તદુપરાંત તે પરિવારમાં અત્યારે ખાંચ આચાર્ય, ત્રણ ઉપાધ્યાય ને ચાર પંચાસ વિદ્યમાન છે. સાધ્વીના પરિવારની સંખ્યા ગણવામાં આવી નથી.

ગુરુભાઈના પરિવારમાં પણ મુનિરાજ શ્રી આત્મારામજી (શ્રી વિજયાનંદસૂર) નો પરિવાર બહુ વૃદ્ધિ પામેલો છે. બીજા ગુરુભાઈઓનો પરિવાર અલ્પસંખ્યામાં જણાય છે.

શાસ્ત્રાભ્યાસસંબંધી વિચાર કરતાં પણ તેઓ સાહેબના અને મુનિરાજ શ્રી આત્મારામજીમહારાજના પરિવારમાં અત્યારે સારી સંખ્યામાં વિદ્વાન મુનિઓ સર્વ સિદ્ધાંતના તેમ જ અનેક ગ્રંથોના અભ્યાસી દૃષ્ટિગોચર થાય છે અને તેઓ શાસનને દીપાવી રહ્યા છે.

આ ચરિત્ર લક્ષપૂર્વક વાંચવાયોગ્ય છે. તેમાં પ્રસંગે પ્રસંગે લખાયેલ વર્ણન, હિતશિક્ષા, આત્મવચનો વિગેરે એ ગુરુમહાશયના મુખમાંથી નીકળેલા નીઝરણા જ છે. એમાં લેખકની ચતુરાઈ સમજવાની નથી. ગુરુમહારાજશ્રી બુદેરાયજી મહારાજને અને મુનિરાજશ્રી મૂળચંદજી તેમજ વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજને કેવા કેવા સંકટોમાંથી પસાર થવું પડ્યું છે અને તેમાં તેમણે કેવી સ્મિર્દદષ્ટિ વાપરી છે તે આ ચરિત્ર વાંચવાથી સહેજે સમજી શકાય તેમ છે. ખરી રીતે વિચારતાં તો શ્રી સત્યવિજયજી મહારાજે ક્રિયા ઉદ્ધાર કર્યા પછી શિથિલતામાં વૃદ્ધિ અને સાધુસંખ્યામાં હાનિ થયેલી તેનો ફરીને ઉદ્ધાર મુનિમહારાજશ્રી બુદેરાયજીએ જ કરેલો છે. અત્યારે પણ સાધુ-સાધ્વીની મોટી સંખ્યા તેમના પરિવારની જ છે.

આવા મહાપુરુષોના ચરિત્રો અનુકરણ કરવાલાયક હોય છે. વ્યાધિના તીવ્ર ઉદયને વખતે કેવી રીતે સમાધિ ને શાંતિ જાળવવી એ વાત તે બંને ગુરુભાઈના પ્રાંત વખતના-વ્યાધિ સમયના વર્તનથી અનુભવમાં આવી શકે તેમ છે. તે સાથે શ્રી સંઘનો ભક્તિભાવ પણ તેવે પ્રસંગે વ્યક્ત થઈ શકે છે. ‘મહાન પુરુષની ભક્તિ પણ અપૂર્વ જ હોવી જોઈએ.’

આ જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાની અત્યારે દર્યમાન વૃદ્ધિવાળી સ્થિતિ એ મહાપુરૂષની કૃપાદષ્ટિની વૃદ્ધિનું જ પરિણામ છે. એના બીજ પણ એમની કૃપાથી જ રોપાયેલા છે. ‘જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ માસિક પણ એમની શિતળ છાયામાં જ પ્રકાશિત થયેલ છે. સભાને ૫૩ અને માસિકને ૪૬ વર્ષ જે પ્રાય: નિર્વિઘ્નપણે વ્યતીત થયા છે તે એ કૃપાળુની મિષ્ટદષ્ટિનું જ ઉત્તમ ફળ છે.

આ ચરિત્રમાં પ્રથમ એક ગુજરાતી પદ્યાત્મક અષ્ટક દાખલ કરેલું હતું. આ આવૃત્તિમાં બીજાં બે સંસ્કૃત પદ્યાત્મક અષ્ટકો અર્થ સાથે આપવામાં આવ્યા છે. એ પદ્યમાં ગુરૂમહારાજની સ્તુતિ બહુ શ્રેષ્ઠ શબ્દોમાં તેના કર્તાઓએ પ્રદર્શિત કરેલી છે.

ચરિત્રના પ્રારંભમાં મૂકેલ શ્લોક અશુદ્ધ છપાઈ જવાથી તેને શુદ્ધ કરીને આ બુકના પુંઠા ઉપર મૂકેલ છે.

પ્રાંતે એટલું જ ઈચ્છીને આ પ્રસ્તાવના સમાપ્ત કરવામાં આવે છે કે-એ વૃદ્ધિ સૂચવતા નામવાળા ગુરૂમહારાજનો પરિવાર દિનપરદિન સંખ્યામાં, જ્ઞાનમાં અને ચારિત્રવિગેરેમાં વૃદ્ધિ પામે અને શાસનોદ્યાત કરવામાં સદા અપ્રમાદી રહે. તથાસ્તુ.

કાર્તિક શુક્લ પૂર્ણિમા
સં. ૧૯૯૦

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા,
ભાવનગર.

॥ अहम् ॥

शान्तमूर्तिश्रीवृद्धिचन्द्रसद्गुरुवृष्टकं स्तुतिरूपम् ।

वाचं वाचं प्रभुगुणगणं लब्धकीर्तिर्जने यो

बोधं बोधं विषमविबुधं जातपूज्यप्रभावः ।

वेदं वेदं सकलसमयं प्राप्तशान्तस्वभावः

स्वर्गस्थोऽसौ विलसति सुखं मद्गुरुवृद्धिचन्द्रः ॥१॥

જે ગુરુમહારાજે પ્રભુના ગુણસમૂહને લોકોમાં કહી કહીને કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી, જેઓ વિષમ પંડિતોને પણ બોધ કરીને પૂજ્ય પ્રભાવ-વાળા થયા હતા તથા જેઓ સર્વ સિદ્ધાંતને (આગમને) બાણી બાણીને (શ્રુતજ્ઞાન મેળવી મેળવીને) શાંતસ્વભાવવાળા (સમતાવાળા) થયા હતા, તે આ મારા ગુરુ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજ સ્વર્ગમાં રહેલા સુખે વિલાસ કરે છે. ૧.

સ્નાયં સ્નાયં સુખવિતવપુઃ સાર્વવાચાઽમૃતેન

હાયં હાયં કુમતકપટં વિશ્વવન્ધ્યપ્રતાપઃ ।

ઘાતં ઘાતં સુભટપદવીં પ્રાપ્ત દુષ્કર્મવૃન્દં

સ્વર્ગસ્થોઽસૌ વિલસતિ સુખં મદ્ગુરુવૃદ્ધિચન્દ્રઃ ॥૨॥

જેઓ સર્વજ્ઞના વચનામૃતવડે સ્નાન કરી કરીને પવિત્ર શરીરવાળા થયા હતા, કુમત (મિથ્યાત્વ) નો ત્યાગ કરી કરીને જેમનો પ્રતાપ વિશ્વને વંધ થયો હતો, દુષ્કર્મના સમૂહને હણી હણીને જેઓ સુભટની પદવીને પામ્યા હતા, તે આ સ્વર્ગમાં વિરાજમાન મારા ગુરુ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજ સુખે વિલાસ કરે છે. ૨.

પાવં પાવં મુનિજનપથં કૃત્યકાર્યેષુ લીનઃ

સ્તાવં સ્તાવં ગુણિગુણગણં શુદ્ધસમ્યક્ત્વધારી ।

નાવં નાવં જિનવરવરં નીતપુણ્યપ્રકર્ષઃ

સ્વર્ગસ્થોઽસૌ વિલસતિ સુખં મદ્ગુરુર્વૃદ્ધિચન્દ્રઃ ॥૩॥

મુનિજનના માર્ગને પવિત્ર કરી કરીને જેઓ મુનિજનને કરવાલાયક ક્રિયામાં નિરાંતર મગ્ન રહેતા હતા, ગુણીઓના ગુણસમૂહની સ્તુતિ કરી કરીને જેઓ શુદ્ધ સમકિતધારી થયા હતા તથા ઉત્તમ જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરી કરીને જેઓએ પુણ્યનો પ્રકર્ષ પ્રાપ્ત કર્યો હતો, તે આ સ્વર્ગમાં વિરાજમાન મારા ગુરૂ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજ સુખે વિલાસ કરે છે. ૩.

દાયં દાયં સ્વઽભયમતુલં પ્રાણિષુ પ્રીતિપુદ્ગલં

ધાયં ધાયં સુમતિમહિલાં કલ્પકલ્યાણપોતઃ ।

માયં માયં પ્રવચનવચો વીરદેવાભિમાનઃ

સ્વર્ગસ્થોઽસૌ વિલસતિ સુખં મદ્ગુરુર્વૃદ્ધિચન્દ્રઃ ॥૪॥

પ્રાણીઓમાં પ્રીતિના સમૂહરૂપ અતુલ અને ઉત્તમ અભયદાન આપી આપીને તથા સદ્ગુણશ્રી સ્ત્રીવું સ્તનપાન કરાવી કરાવીને જેમણે કલ્યાણ-રૂપી બાળકને પુષ્ટ કર્યો હતો તથા સિદ્ધાંતના વચનને બાવી ભાવીને (ધારી ધારીને) શ્રી મહાવીરદેવ ઉપર જે બહુમાનવાળા થયા હતા, તે આ સ્વર્ગમાં વિરાજમાન મારા ગુરૂ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજ સુખે વિલાસ કરે છે. ૪.

મારં મારં રતિપતિભટં ત્યક્તમોહાદિદોષો

ધારં ધારં યતિપતિપદં કૃત્તકર્મારિવર્ગઃ ।

વારં વારં કુપથગમનં જૈનરાદ્ધાન્તરક્તઃ

સ્વર્ગસ્થોઽસૌ વિલસતિ સુખં મદ્ગુરુર્વૃદ્ધિચન્દ્રઃ ॥૫॥

કામદેવ૩પી સુભટને મારી મારીને જેમણે મોહાદિક દોષોનો ત્યાગ કર્યો હતો, મુનિપતિની પદવી (ચારિત્ર) ધારણ કરી કરીને જેમણે કર્મ૩પી શત્રુના સમૂહને કાપી નાંખ્યો હતો તથા કુમાર્ગંગમનતું નિવારણ કરી કરીને જેઓ જૈન સિદ્ધાંતમાં આસક્ત થયા હતા, તે આ સ્વર્ગમાં વિરાજમાન મારા ગુરૂ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજ સુખે વિલાસ કરે છે. ૫

દ્રેષં દ્રેષં કપટપદુકં નિહ્વં ન્યાયમુક્તં

પેષં પેષં કુશલવિકલં કર્મવારં પ્રભૂતમ્ ।

પોષં પોષં વિમલકમલં ચિત્તરૂપં મહાત્મા

સ્વર્ગસ્થોઽસૌ વિલસતિ સુખં મદ્ગુરુર્વૃદ્ધિચન્દ્રઃ ॥૬૪

માયા-કપટ કરવામાં નિપુણ અને ન્યાયરહિત એવા નિહ્વના ઉપર દ્રેષ કરી કરીને, કલ્યાણનો નાશ કરનાર મોટા કર્મના સમૂહને પીસી પીસીને તથા ચિત્ત૩પી નિર્માળ કમળનું પોષણ કરી કરીને જેઓ મહાત્મા ગણાત હતા તે આ સ્વર્ગમાં વિરાજમાન મારા ગુરૂ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજ સુખે વિલાસ કરે છે. ૬

શોષં શોષં કલુષજલધિં ધ્વસ્તપાપાદિપક્કઃ

પ્રોષં પ્રોષં સકલમશુભં શુદ્ધધીર્ધ્યાનમગ્નઃ ।

તોષં તોષં ભવિજનમનો જૈનતત્ત્વાદિભિર્યઃ

સ્વર્ગસ્થોઽસૌ વિલસતિ સુખં મદ્ગુરુર્વૃદ્ધિચન્દ્રઃ ॥૭૫

પાપ૩પી સમુદ્રનું શોષણ કરી કરીને જેમણે અશુભ કર્મ૩પી પકનો નાશ કર્યો હતો, સમગ્ર અશુભને બાળી બાળીને તથા જિનાગમના તત્ત્વ વિગેરે કહેવાવડે ભગ્વજનોને સંતોષ-પમાડી પમાડીને શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા જેઓ આત્મધ્યાનમાં મગ્ન રહેતા હતા, તે આ સ્વર્ગમાં વિરાજમાન મારા ગુરૂ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજ સુખે વિલાસ કરે છે. ૭

સિદ્ધાન્તોદયિમન્યનોત્થવિમલજ્ઞાનાદિરત્નવ્રજં

શિષ્યેભ્યો વિતરન્ સમાધિસહિતઃ સંપ્રાપ નાર્ક શુભમ્ ।

સોઽયં મદ્ગુરુરન્વહં વિજયતાં શ્રીવૃદ્ધિચન્દ્રોમુનિ-

સ્તસ્યૈવ સ્તુતિરૂપમષ્ટકમિદં બ્રહ્માઃ પઠન્તુ પ્રણે ॥૮॥

સિદ્ધાંતરૂપી સમુદ્રને મધન કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા (મેળવેલા) જ્ઞાનાદિક રત્નતો સમૂહ શિષ્યોને આપતા આપતા જોએ સમાધિસહિત (પૂર્વક) ઉત્તમ સ્વર્ગને પામ્યા છે, તે આ મારા ગુરુ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજ સર્વદા વિજય પામે અને તેમની જ સ્તુતિરૂપ આ અષ્ટકને અભ્યજનના હમેશાં પ્રાતઃકાલે પઠન કરો. ૮

इति शान्तमूर्तिश्रीमद्वृद्धिचन्द्रचञ्चरीकायमाण-

विजयधर्मसूरिविरचितं स्वगुर्वष्टकम् ।

શાંતમૂર્તિ મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજ.

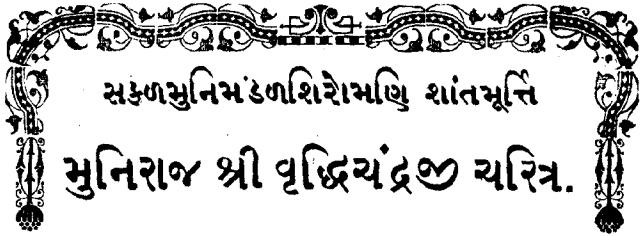

જન્મ સં. ૧૮૯૦ પોસ શુદ્ધિ ૧૧. દીક્ષા સં. ૧૯૦૮ અશાઢ શુદ્ધિ ૧૩
સ્વર્ગવાસ સં. ૧૯૪૯ વૈશાખ શુદ્ધિ ૭

શ્રી મહોદય પ્રી-ટીંગ પ્રેસ દાણાપીઠ-ભાવનગર.

Shree Sudharmaswami Gyanbhandar Umara, Surat

www.umaragyanbhandar.com

સકળમુનિમંડળશિરોમણિ શાંતમૂર્તિ
મુનિરાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર ચરિત્ર.

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્

વૃધ્યા યદ્વચનામૃતસ્ય સુચિરં સિક્તઃ પ્રભાવોલ્લસ-
દ્ધિણઃ સંપ્રતિ માતિ માવનગરે શ્રીસંઘકલ્પદ્રુમઃ ।
ચંચંચંદ્રકલાયતે કુવલયે યસ્ત્યસ્મ ચારિત્રકં,
દ્રશ્યાર્દ્ધવચનસ્ય સોઽગ્ર જયતિ શ્રીવૃદ્ધિચંદ્રો મુનિઃ ॥૧॥

મુશોભિત, રસાળ અને રમણીય પંજાબ દેશના લાહોર જીલ્લામાં ચિનાબ નદીના કિનારા ઉપર રામનગર નામનું શહેર છે. ત્યાં નીતિ અને ટેકમાં વખણાયેલી ઓસવાળ જ્ઞાતિના ધનાઢ્ય કુળમાં સંવત ૧૮૬૦ ના પોસ શુદ્ધિ ૧૧ ને દિવસે શુભ મુહૂર્તે આ પવિત્ર મહાત્માનો પુણ્યાનુબંધી પુણ્યને લીધે જન્મ થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ ધર્મજસ અને માતાનું નામ કૃષ્ણાદેવી હતું. ગર્ભકાળથી ઉત્તમ દોહદવડે અને જન્મ થયા પછી જણાયેલા પ્રભાવકપણાના ચિહ્નોવડે માતાપિતાએ ગુણનિષ્પન્ન “કૃપારામ” એવું નામ રાખ્યું હતું.

શુભશીલસંપન્ન માતા કૃષ્ણાદેવીને પ્રથમ લાલચંદ, મુસદ્દી-મલ, વજીરીમલ અને હેમરાજ નામના ચાર પુત્રો અને રાધાદેવી નામની એક પુત્રી થયા પછી સૌથી નાના-છેલ્લા કૃપારામ

પુત્ર થયા હતા; પરંતુ મૂલ્યવાન નાનું મણિ પણ મુગટમાં જડાઈને દેવાધિદેવના મસ્તકે આરૂઠ થાય તેમ અનેક ગુણોવડે અમૂલ્યતા સંપાદન કરીને તેઓ ચતુર્વિધ સંઘમાં પૂજ્યપદવીને પ્રાપ્ત થયા હતા. વળી લઘુતામાં જ પ્રભુતા રહેલી છે એમ પ્રત્યક્ષ જણાવવા માટે જ જાણે તેઓ બંધુવર્ગમાં લઘુ થયા હોય એમ જણાતું હતું.

જન્મથી જ તેમના શરીરનો બાંધો મજબૂત હતો. સુશોભિત વદનકમળ, અષ્ટમીના ચંદ્ર જેવું લલાટ, દીર્ઘ ભુજાઓ, સુકોમળ આંગળીઓ, કુર્મોન્નત ચરણ, વિશાળ હૃદય, ઉજ્જવળ વર્ણ, મનરંજની ગતિ અને દેખતાં જ પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે એવો તેઓનો દેખાવ હતો. સામુદ્રિક લક્ષણોપેત ભાગસ્થળને જોતાં જ આ કોઈ પ્રભાવક પુરૂષ થશે એમ નિમિત્તરો કહેતા હતા. માતાપિતા અને વડીલ ભાઈબહેનોનું વાતસલ્ય સ્વાભાવિક રીતે જ વિશેષ જણાતું હતું. બાલ્યાવસ્થાથી જ રમતગમત ઉપર ચિત્ત ઓછું હતું. ચંદ્રમાની કળાની પેઠે જેમ જેમ વય વૃદ્ધિ પામતી ગઈ તેમ તેમ ગુણરૂપી વૃક્ષ પણ અંકુરિત થઈને વૃદ્ધિ પામતું ગયું. તેમને યોગ્ય વયે ગામઠી નિશાળે અભ્યાસ કરવા બેસાર્યા. ત્યાં વિદ્યાચાર્યની શક્તિના પ્રમાણમાં સાધારણ વિદ્યાભ્યાસ કરી વ્યવહારિક કાર્યમાં પ્રવર્ત્યા.

તેઓ પ્રારંભમાં તેમના વડીલ ભાઈ મુસદ્દીમલ હેમરાજના નામની શરાશી દુકાને ૧૪ વર્ષની ઉંમરે બેઠા. ત્યાં વ્યાપાર સોનું, રૂપું, કાપડ અને ઝવેરાત વિગેરેનો હતો. બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ હોવાથી તેમાં પ્રવેશ કરતાં તેમને વાર લાગી નહીં.

લઘુ વયમાં જ પીંડદાદલખાં નામના શહેરમાં કુળવાન ઘરની કન્યા સાથે તેમનું વેવિશાળ થયું હતું, પરંતુ કોઈ કારણસર

તે વેવિશાળ ત્રુટયું. ત્યારપછી બીજે વેવિશાળ થવાની તૈયારી થતી હતી તેવામાં તો તે વાત મુલતવી રાખવામાં આવી. “ જ્યારે ભોગાવળી કર્મ ઓછું હોય છે ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે જ કારણો પણ સાનુકૂળ જ મળી આવે છે.”

આ વખત પંજાબ દેશમાં ઘણે ભાગે ઢુંઢીઆ પંથનો પ્રચાર થઈ ગયો હતો. કોઈ કોઈ શહેરમાં જિનાલયો હતા ખરા પરંતુ શ્રાવકવર્ગ ઢુંઢકમતિ સાધુઓ (રિખો)ના વિશેષ સંસર્ગથી મૂર્તિપૂજા છોડી દઈને ઢુંઢકપંથી થઈ ગયેલ હોવાથી તપગચ્છી-મૂર્તિપૂજા કરનારાઓની સંખ્યા બહુ સ્વલ્પ જણાતી હતી. કૃપારામના પિતાએ પણ એ જ માર્ગ સ્વીકારેલો હોવાથી કૃપારામ પણ કેટલીએક ક્રિયાઓ ઢુંઢકમતની જ કરતા હતા. એ તરફમાં ઢુંઢક રિખોમાં અમરસિંહ નામના રિખ તે વખતમાં મુખ્ય ગણાતા હતા.

તે વખતના લોકાના યતિઓ ચિત્રેલી જિનપ્રતિમા પોતાની પાસે રાખતા હતા, પરંતુ અમરસિંહ ઢુંઢકે એ બાળતનો પણ નિષેધ કર્યો. “ ઘણું તે થોડા માટે જ થાય છે. ” તે પ્રમાણે જ્યારે તેણે એટલું થોડું દ્વાર પણ બંધ કરવા ધાર્યું ત્યારે મોટો દરવાજો ઉઘડ્યો, જે દ્વારવડે ઢુંઢકમતિના પાશમાં પડેલાઓ બહાર નીકળી શક્યા અને બીજાઓને તે દ્વારા શુદ્ધ માર્ગ જોવાને પ્રકાશ મળી શક્યો.

ખુટરાવ નામના એક ઢુંઢકમતિ રિખ હતા, જેઓ બાલ્યાવસ્થાથી બ્રહ્મચર્યાદિ અનેક ગુણયુક્ત હોવા છતાં સદ્ગુણની જોગવાઈ ન હોવાથી તેમજ આખા પંજાબદેશમાં તપગચ્છી મુનિઓનો વિહાર તે વખતમાં બીલકુલ ન હોવાથી તેઓ સત્ય-

શોધક છતાં, સંસારવાસ મહાદુઃખદાયક જાણીને પૂર્વે કેટલા-એક રાજાઓ જેમ તાપસોના સહવાસવડે તાપસી દીક્ષા ગ્રહણ કરતા હતા તેમ એમણે પણ દુંઢકમતની દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી.

દુંઢકો પણ શાસ્ત્રો તો જે તપગચ્છાદિમાં માન્ય છે તે જ માને છે, પરંતુ ૪૫ આગમ, તેની પંચાંગી અને સમુદ્રસરખા બુદ્ધિવાન્ અનેક આચાર્યોએ સિદ્ધાંતમાંથી ઉદ્ધરીને પૂર્વના ગંભીરાર્થવાળા નાના નાના શાસ્ત્રોમાંથી ગુરૂગમવડે તેમજ જ્ઞાનના ક્ષયોપશમવડે વિસ્તૃત રહસ્ય પામીને, બાળજીવોના ઉપકારને નિમિત્તે માગધીમાં તેમજ સંસ્કૃતમાં અનેક ગ્રંથો રચેલા છે તે બધા ન માનતાં માત્ર ૩૨ સૂત્રો મૂળ જ માને છે અને તેના સત્ય અર્થને પ્રગટ કરનાર પૂર્વધર શ્રુતકેવળી વિગેરેની કરેલી પંચાંગી, બાકીના સૂત્રો અને ગ્રંથો માનતા નથી. ૩૨ સૂત્રોમાં પણ કેટલાએક પાઠ કે જે જિનપ્રતિમાનું માનનીય-પણું સૂચવે છે તે પાઠ તેઓ ફેરવે છે અને તેમાંના કેટલાએક સૂત્રોના આલાવાના અર્થ પણ જુદી રીતે કરે છે. તેઓને સૂત્રના અર્થ કરવાનો આધાર માત્ર અદ્યપમતિઓએ કરેલા સૂત્રો ઉપરના ટખા છે, કેમકે તેઓ વ્યાકરણને કુશાસ્ત્ર કહીને તે લખવાનો નિષેધ કરે છે અને મહાબુદ્ધિશાળી આચાર્યોએ રચેલી ટીકા વિગેરેમાં બતાવેલા અર્થ માનતા નથી તેમ વાંચતા પણ નથી. મહાન્ બુદ્ધિમાને કરેલા અર્થ ન માનવા અને અદ્ય-બુદ્ધિમાને કરેલા અર્થ અંગીકાર કરવા એવી તેમની સમજણને સુસ, વિક્ષાન્ અને વિચારવાન માણસો તો હસે છે. પરંતુ ધર્મની બાબત જ એવી છે કે માણસ ઉંડા ઉતરી વિચારતા નથી ને એક જ વાત ઉપર આગ્રહ કરી બેસે છે; પણ તે લવ-બીડનું લક્ષણ નથી. સંસારથી ખીનારાઓ ઉંડા ઉતરી-વિચારી

તત્ત્વ ગ્રહણ કરે છે અને અતત્ત્વની ઉપેક્ષા કરે છે. હુંદીઆ-
ઓમાં આવી વિચારણાની બહુ જ ખામી દેખાય છે અને તેથી
પકડેલી વાત ઉપર તેઓ દબ રહે છે પણ તેથી તો તેવા પ્રાણીના
કર્મની જ બલવત્તા દેખાય છે.

બુદેરાવ રિખ જેમ જેમ તેમના સમુદાયમાં માન્ય કરવામાં
આવેલા ૩૨ સૂત્રો વાંચવા લાગ્યા તેમ તેમ તેમને પોતાના
પક્ષવાળાના કરેલા અર્થ કેટલેક ઠેકાણે મનકલ્પિત લાગવા
માંડ્યા અને એ પ્રમાણે ઘણીવાર મનન કરવાથી એ બધો માર્ગ
તેમને કલ્પિત લાગ્યો. એટલે તેમણે સં. ૧૯૦૩માં સ્વયમેવ
મુદ્રપત્તિ તોડીને તપગચ્છ અંગીકાર કર્યો. “ બુદ્ધિવાનને
સત્યની શોધ કાંઈ મુશ્કેલ નથી. ” હવે પછી કહેવાતા મુનિ
બુદેરાયજીને હુંદકોના આચારવિચાર શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ અને અયોગ્ય
જણાયા તેમજ તેઓ વ્યાકરણને વ્યાધિકરણ માનીને લખતા
નહોતા તે વાતમાં પણ તેમનું-વ્યાકરણ લખે તો ખરો અર્થ
સમજે અને પોતાના ખોટા અર્થ ઉઘાડા પડી જાય, એવું-
પોકળ માલમ પડ્યું. પોતે તપગચ્છી થયા પછી બીજા
પણ કેટલાએક શાસ્ત્રો વાંચ્યા અને ખરો માર્ગ વિશેષ
પ્રકારે લખ્ય કર્યો.

પ્રથમ શ્રદ્ધા સુધર્યા પછી વિહાર કરતાં કરતાં તેઓ અનુક્રમે
શીઆલકોટ નગરે આવ્યા હતા. ત્યાં કૃપારામના મામાની દીકરીના
દીકરા મૂળરાજ નામે શ્રાવક રહેતા હતા. તેમને યોગ્ય જાણીને
ઉપદેશ કરવાથી સંવત ૧૯૦૧ માં તેમણે અને સંવત ૧૯૦૨ માં
શ્રી પતીયાળાના રહેનાર પ્રેમચંદ નામના શ્રાવકને હુંદકપણામાંજ
દીક્ષા આપી હતી. તે જ અવસ્થામાં વિચરતાં સંવત ૧૯૦૨ નું
ચોમાસું તેમણે રામનગર ક્યું હતું. તે વખતે વેશ હુંદકરિ-

ખનો હોતો અને શ્રદ્ધા તપગચ્છની હતી. તેમના પ્રસંગમાં આ વખતે ધર્મજસનું આખું કુટુંબ આવ્યું અને બુદેરાયજીના નિર્મળ મનના ઉપદેશથી તે આખા કુટુંબની શ્રદ્ધા પ્રતિમા માનવાની થઈ. કૃપારામનો તેમની સાથે વિશેષ પ્રકારનો ધર્મરાગ જોડાયો અને શુદ્ધ જૈનમતનું બીજ આ વખતે તેમના મનમાં રોપાયું.

સંવત ૧૯૦૩ માં બુદેરાયજી મહારાજે, મુનિ મૂળચંદ્રજી તથા પ્રેમચંદ્રજી સહિત મુહપત્તિ તોડી, પરંતુ એ વખતમાં આખા પંજાબમાં ઢુંઢક મત વ્યાપી રહેલ હોવાથી તે મતનું પરિણામ વિશેષ હતું. આહારવિહારાદિમાં પણ કષ્ટ વેડવું પડતું હતું. તેવું કષ્ટ વેડીને-પરીસહો સહન કરીને પણ સ્થાને સ્થાને ઉપદેશ આપીને મુનિરાજ શ્રી બુદેરાયજીએ પ્રતિમા માનવા-પૂજવાની શ્રદ્ધાવાળાની સંખ્યા વધારી. ઢુંઢકમતિરૂપ કાંટાવાળા ક્ષેત્રને સાફ કરી તેમાં ઉત્તમ ધર્મબીજ વાવવાનું કષ્ટવાળું પણ પ્રશંસનીય કાર્ય દેશપ્રસિદ્ધ મુનિરાજ શ્રી બુદેરાયજીએ કરેલું હોવાથી આખો પંજાબદેશ વાસ્તવિક રીતે તેમનો આભારી છે અને એ સંબંધનું સર્વ પ્રકારનું માન પણ તેમને જ ઘટે છે.

બાળપ્રહસ્યારી—પુન્યવાન્ કૃપારામનું પુન્ય હવે જાગૃત થયું. તેણે પોતાના દયાળુ સ્વભાવવડે કૃપારામ (દયાનું ઘર) નામ સાર્થક કર્યું. ‘સર્વ જીવને અભયદાન આપું અને સર્વ જીવની સાથે મૈત્રીભાવ રાખું’ એવા પવિત્ર વિચારો તેને થવા લાગ્યા. કુમતિઓનો સંગ છુટયો ને સદ્ગુરૂનો યોગ મળવાથી ધર્મની રૂચિ વધી જેથી તે પૌદ્ગલિક સુખને તૃણવત્ નિઃસાર ગણવા લાગ્યા. ઘટમાં જ્ઞાનદીપક પ્રકાશ આપવા લાગ્યો તેથી સંવેગ-

રંગમાં રંગાણા, જગત બધું અનિત્ય અને સંબંધી સૌ સ્વાર્થ-
તત્પર જણાયા, સાંસારિક સુખ વિજળીના ચમકારા જેવું અલિત
અને ક્ષણવિનાશી લાગ્યું, જેથી તેમને તેના ઉપલોગની ઈચ્છાવડે
મનુષ્યજન્મને નિર્રર્થક ન ગુમાવતાં ધર્મારાધનવડે સાર્થક કર-
વાની ઈચ્છા પ્રવર્તી.

તેમણે બે વર્ષ દુકાનનું કામ લક્ષ્યપૂર્વક હુશિયારીથી કર્યું, પરંતુ
વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયા પછી દુકાનના કામમાં લક્ષ્ય ઓછું રહેવા
લાગ્યું. સંવત ૧૯૦૫ ના વર્ષમાં દીક્ષા લેવાના શુભ અધ્યવસાય
જાગૃત થયા. માતાપિતાની રજા માગી પણ મળી નહી, તેથી
આરંભવાળા કાર્યમાં ઓછું ધ્યાન આપવા લાગ્યા અને કેટલાક
વ્રત-નિયમ ગ્રહણ કરીને જળમાં કમળની જેમ-સંસારમાં છતાં
પણ ન્યારા-ઉદ્વિગ્ન ચિત્તે રહેવા લાગ્યા. સ્ત્રી સંસારને વધાર-
નારી અને નરકના દ્વારભૂત છે એમ વિચારીને વૈરાગ્યમાં વિધન-
ભૂત વેવિશાળ ફરીને કરવા દીધું નહીં. વૈરાગ્યદશાયુક્ત સદ્વિચાર
તાજાંને તાજાં રહેવાથી દિનપરદિન ઉદાસિનતા વૃદ્ધિ પામતી
ગઈ. અનુક્રમે બે વર્ષે સર્વ કુટુંબીવર્ગને સમજાવીને દીક્ષા લેવાની
તેમણે અનુમતિ મેળવી. આ વખતે સંસારનું વિષમ સ્વરૂપ
ભવભીરૂ કૃપારામની નજર સામે તરી રહ્યું હતું.

કેટલાએક મનુષ્યોને-દરિદ્ર અવસ્થા હોવાથી પૂરું ખાવાનું
મળતું ન હોય, ઘણા સંતાનો છતાં તેમનું ગુજરાન ચલાવવાની
શક્તિ ન હોય, સ્ત્રી સુંદર છતાં અત્યંત કલેશી હોય, અતલ-
ગના સંબંધીનું અથવા મિત્રનું નાની અવસ્થામાં મરણ નિપજ્યું
હોય, મહત્તાવાળી જગ્યાએ અત્યંત માનહાનિ થઈ હોય-એવા
અનેક કારણોને લીધે દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય થાય છે અને તેવા
વૈરાગ્યવડે દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છા થાય છે; પરંતુ કૃપારામનો

વૈરાગ્ય એવો નહોતો. કારણ કે એમની સંસારી સ્થિતિ ગર્ભશ્રીમંત હોવાથી કોઈ પ્રકારની ન્યૂનતા નહોતી, સ્ત્રીપુત્રની ઉપાધિ તો વળગાડી જ નહોતી અને બીજું કોઈ પણ કારણ એવું નિષ્પન્ન થયેલું નહોતું. તેમના દિલમાં તો પૂર્વના ક્ષયોપશમથી અને ગુરૂમહારાજના ઉપદેશથી નિરંતર એવા વિચાર આવ્યા કરતા હતા કે-સંસારીપણામાં પણ જેમની દેવેન્દ્રો સેવા કરતા હતા એવા તીર્થંકરોએ અને ષટ્પંડ રાજ્યના અધિપતિ ચક્રવર્તીઓએ પણ સંસારને અનિત્ય જાણીને રાજઋદ્ધિ અને કુટુંબ-પારવારાદિકને છોડી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું તો તેઓ પરમાનંદ સુખના ભોક્તા થયા છે, પણ જેઓ વિષયસુખમાં મગ્ન રહી ક્ષણિક સુખમાં ખુંચી ગયા, રાજ્યસુખ છોડી શક્યા નહીં તેઓ ચક્રવર્ત્યાદિ છતાં પણ નરકની અતિ તીવ્ર અને અસહ્ય વેદના ભોગવવાવાળા થયા છે. ચક્રવર્ત્યાદિના સુખ આગળ આપણું સાધારણ મનુષ્ય પ્રાણીનું સુખ મહાસમુદ્રમાંના એક બિંદુ તુલ્ય નથી તે છતાં તેમાં મોહ પામીને તેને છોડી શકતા નથી એ તેમની કેવી મૂઢતા છે ? આ સંસારનું સ્વરૂપ ઈંદ્ર-જાળ, વિદ્યુતના ચમકાર અથવા સંધ્યાના રંગ જેવું ચપળ છે. આ પંચમ કાળમાં પ્રાયઃ ઘણા જીવો અદ્યપુન્યવાન હોવાથી, જીવિતપર્યંત અવિચ્છિન્નપણે સાંસારિક સુખ કોઈ પ્રાણીને હોતું નથી. કાં તો સ્ત્રીસંબંધી, કાં તો પુત્રસંબંધી, કાં તો દ્રવ્ય-સંબંધી, અને કાં તો ઘરહાટહવેલીસંબંધી, કાં તો સ્વજનસંબંધી અને કાં તો પોતાના દેહસંબંધી, તે તે વસ્તુના વિયોગાદિવડે અથવા બીજી ઉપાધિ પ્રાપ્ત થવાવડે આ પ્રાણીને દુઃખ ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ છે. કદિ એક પ્રકારનું સુખ હોય તો બીજા પ્રકારનું દુઃખ હોય, એક ચિંતા નાશ પામે તો બીજી તેથી અધિક આવી પડે. આ પ્રમાણે ચક્રબ્રમણ ન્યાયે સુખ ને

દુઃખ, આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિ આવ્યા જ કરે છે. વળી સાંસારિક સ્વજનોના સ્નેહ પ્રાંતે દુઃખદાયક છે; કારણ કે સ્નેહમૂલક દુઃખાનિ એવું આર્ષવચન છે. પ્રાણીનું આયુષ્ય અંજળીજળની માફક પ્રતિક્ષણે ક્ષય પામ્યા કરે છે. લક્ષ્મીનો તો સ્વભાવ જ અંચળ છે, તે કોઈ સ્થાનકે સ્થિર થઈને રહી નથી, રહેતી નથી અને રહેવાની નથી. મૂર્ખ પ્રાણી તેને સ્થિર માનીને તેના મદમાં છકી જાય છે પણ તેનો મદ તે લક્ષ્મી જ ત્યાંથી જતી રહીને ઉતારે છે, અર્થાત્ જ્યારે લક્ષ્મી ચાલી જાય છે ત્યારે સ્વયમેવ મદાવસ્થા નષ્ટ થઈ જાય છે. આ પ્રમાણેના વિચારપૂર્વક કૃપારામનો વૈરાગ્ય હોવાથી તે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય હતો.

જે વખતમાં કૃપારામે માતપિતાદિની સમ્મતિ દીક્ષા લેવા સંબંધી મેળવી, તે વખતે મુનિરાજ શ્રી બુટેરાયજી દિદ્ધી હતા, તેથી કુટુંબની આજ્ઞા મેળવીને કૃપારામ દીક્ષા લેવા માટે દિદ્ધી તરફ જવા નીકળ્યા. સર્વ કુટુંબ તે વખતે વિદાય કરવા આવ્યું હતું અને તેમની માસીના દીકરાને તથા એક નોકરને સાથે મોકલ્યા હતા. મહારાજશ્રી ઉપર કાગળ લખી આપ્યો હતો. તેમાં એમ સૂચવ્યું હતું કે “હાલમાં કૃપારામને ગૃહસ્થવેશે રાખી અભ્યાસ કરાવવો અને ચાતુર્માસ ઉતર્યે દીક્ષા આપવી.” કૃપારામ, એ પ્રકારની ભલામણ સાથે મુનિરાજશ્રી બુટેરાયજીની પાસે આવ્યા. તરતમાં તો ગૃહસ્થવેશે રહી અભ્યાસ કરવા માંડ્યો, પરંતુ દોઢેક માસ થયો એટલે તેમનો વૈરાગ્ય બહુ દૈદિધ્યમાન લાગવાથી તેમજ મુહૂર્ત સાડાં આવવાથી શ્રેયાંસિ વહુવિજ્ઞાનિ એ વાક્યને લક્ષમાં રાખીને ગુરૂમહારાજએ સંવત ૧૬૦૮ ના અશાઠ શુદ્ધિ ૧૩ શે દીક્ષા આપવાનું નક્કી કર્યું.

મુકર કરેલે દિવસે મોટા મહોત્સવસહિત ગુરૂપાસે આવીને સર્વ અસાર વસ્તુ-વસ્ત્રાલંકારાદિનો ત્યાગ કરી પરમ-ગુરૂ શ્રી બુદેરાયજી મહારાજના હાથથી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. આગાર તજી અણુગાર થયા. પંચ મહાવ્રતને ધારણ કરી અવિરતિભાવનો ઉચ્છેદ કર્યો. મનવાંચિત સફળ થવાથી જેમ સંસારી જીવે હર્ષથી ઉભરાઈ જાય તેમ કૃપારામને પરમ આહ્લાદ થયો. પ્રારંભથી જ ધર્મની વૃદ્ધિ કરે એવા શુભ લક્ષણો જણાવાથી ધર્મવૃદ્ધિરૂપ ધારણા મનમાં રાખીને ગુરૂ-મહારાજે મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજી નામ સ્થાપન કર્યું. જે ધારણા આત્મિક પ્રયત્નવડે આગળ જતાં તેમણે પાર પાડી અને નામની પણ ગુણનિષ્પન્નતા સફળ કરી બતાવી. તે ચોમાસું દિલ્લીમાં જ કર્યું અને ગુરૂમહારાજના સંગમાં રહીને તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ તથા પ્રગળ આદ્યશક્તિવડે સારી પેઠે જ્ઞાન સંપાદન કર્યું.

માતાપિતા તરફથી દીલ કરવાનું સૂચવન છતાં ઉતાવળે દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી, પરંતુ ભવિતવ્યતા અનુકૂળ હોવાથી જે થયું તે સાડું જ થયું હતું; કેમકે જે ગુરૂમહારાજે આ અવસરે દીક્ષા આપવાની કૃપા કરી નહોત તે આતુર્માસમાં વિઘ્નનો સંભવ ઉત્પન્ન થયો હતો. ચોમાસાના બે મહિના વીત્યા પછી કૃપારામના એક મોટાભાઈનું મૃત્યુ થયું હતું તેથી જે દીક્ષા લેવાણી નહોત તે તરતને માટે કદાચ દીક્ષા લેવાની મુદત લંબાવવા જરૂર પડત; પરંતુ તાદૃશી જાયતે બુદ્ધિચાંદશી ભવિતવ્યતા એટલે “ જેવી ભવિતવ્યતા હોય તેવી જ બુદ્ધિ થાય છે.” એ વાક્ય અહીં સફળ થયું હતું.

વ્યાકરણના અભ્યાસ ઉપર મૂળથી જ પ્રીતિ હતી તેથી સંસારીપણામાં પંચસંધીનો અભ્યાસ કર્યો હતો. બાકી પ્રથમ

આતુર્માસમાં જ લગભગ પહેલી વૃત્તિ પૂર્ણ કરી અને સાધુની ક્રિયાના સૂત્રો કંઠે કર્યા, તેમજ દશવૈકાલિક સૂત્ર ગુરૂમહારાજ પાસે અર્થસહ વાંચ્યું.

સ્થવિરકલ્પી મુનિઓને માટે સર્વજ્ઞે નવકલ્પી વિહાર કરવાની આજ્ઞા કરેલી છે તેને અનુસરીને આતુર્માસકલ્પ સંપૂર્ણ થવાથી તરતજ દિલ્લીથી વિહાર કરી ફરતા ફરતા જયપુર આવ્યા અને સંવત ૧૯૦૯ નું ચોમાસું ગુરૂમહારાજ, મૂળચંદ્રજી, પ્રેમચંદ્રજી અને પોતે મળી ચાર મુનિઓએ જયપુરમાં જ કર્યું. આતુર્માસમાં એક દિવસ સાંગાનેર દર્શન કરવા ગયા હતા. ત્યાં રાત્રિવાસો રહ્યા. તે રાત્રિએ મુનિરાજ શ્રી બુટેરાયજીને પગે એકાએક વ્યાધિ ઉત્પન્ન થયો અને તે વ્યાધિથી તરતમાં જ પગને તળીએ ફેલા ઉપડી આવ્યા જેથી મહારાજશ્રીની ચાલવાની શક્તિ બંધ થઈ ગયા જેવું થયું. સાંગાનેરથી ધીમે ધીમે ચાલ્યા ખરા પરંતુ સાંગાનેર ને જયપુર વચ્ચે નદી આવે છે તે ઉતરી શકાય એમ જણાયું નહીં, જેથી સુરજમદ્દ વિગેરે શ્રાવકો સાથે આવ્યા હતા તેમણે તથા ત્રણ સાધુઓએ મળી તેડી લઈ, મહારાજજીને નદી ઉતારી. આ વખતે ગુરૂભક્તિ કરવામાં આહ્વાહિત ચિત્તવાળા મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીએ સારું પરાક્રમ બતાવ્યું હતું. “ સજ્જનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયે ગુરૂભક્તિ કરવામાં પરિપૂર્ણ શક્તિને વ્યક્ત કરી બતાવે છે. ”

જયપુરમાં હીરાચંદ્રજી નામે એક વિદ્વાન યતિ હતા. મહારાજજી ઉપર તેમનો દૃઢ રાગ હતો અને મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીને જોઈને તેમના ઉપર તેને પ્રીતિ ઉપજતી હતી. પુણ્યવંત પુરુષની આકૃતિમાં જ કાંઈક એવી અનુપમ મધુરતા રહેલી હોય છે કે જે જોનારને અમૃતના સ્વાદતુલ્ય લાગે છે. હીરાચંદ્રજીએ

વૃદ્ધિચંદ્રણને લણાવવા ઇચ્છા બતાવી એટલે ગુરૂમહારાજની આજ્ઞાથી તેમની પાસે વ્યાકરણનો અભ્યાસ આગળ ચલાવ્યો અને પરચુરણ અભ્યાસ પણ કર્યો.

ચોમાસું પૂર્ણ થયા પછી જયપુરથી વિહાર કરી કીશનગઢ અને અજમેર થઇને નાગોર ગયા. ત્યાં વિકાનેરના શ્રાવકો તેડવા આવવાથી ગુરૂમહારાજ સાથે વિહાર કરી સંવત ૧૯૧૦ નું ચોમાસું વિકાનેર કર્યું. ચારે મુનિરાજને અજમેરમાં જ તીર્થાધિરાજ શ્રી સિદ્ધાચળજી ભેટવાની અભિલાષા થઈ હતી પણ મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીના પગમાં વા આવવાથી તે વર્ષમાં ત્યાંસુધી પહોંચવા જેવી શક્તિ જણાઈ નહીં, એટલે તેઓ ગુરૂમહારાજ સાથે નાગોર થઈને વિકાનેર પધાર્યા. મુનિ પ્રેમચંદ્રજી નાગોરમાં જ રહ્યા અને મુનિ મૂળચંદ્રજી ગુરૂમહારાજની આજ્ઞાથી જંઘાબળની પૂણતોને યોગે ગુજરાતમાં પધાર્યા. ત્યાંથી પાલીતાણે આવી શ્રી સિદ્ધાચળજીને ભેટી તે ચોમાસું પાલીતાણે જ કર્યું. મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીને ઉત્તરાવસ્થામાં પગમાં આવેલા જે વાએ વિહાર કરવાની શક્તિ અટકાવીને એક જગ્યાએ સ્થિર રહેનારા બનાવી મૂક્યા તે વાનું મૂળ આ વર્ષમાં રોપાયું. “ પૂર્વોપાર્જિત કર્મ મહાપુરૂષોને પણ છોડતા નથી. ”

આ વખત મુનિરાજ શ્રી બુઠેરાયજીની પ્રખ્યાતિ આખા મારવાડમાં પ્રસાર પામી ગઈ હતી, જેથી દરેક ઠેકાણે તેમનો સારો સત્કાર થતો હતો. તપગચ્છી મુનિનો વિહાર એ તરફમાં બીલકુલ ન હોવાથી શાસ્ત્રોના આધારને લઈને મુનિવેશ કેટલોએક તપગચ્છ પ્રમાણે થયો હતો અને પ્રવૃત્તિ પણ કેટલીક તેને જ અનુસરતી થઈ હતી; પરંતુ ખરતરગચ્છી જતિઓ તેમજ સાધ્વીઓનો પરિચય વિશેષ હોવાથી કેટલીક ક્રિયાઓ તેમને અનુસરતી થતી હતી.

વિકાનેર શહેરમાં ૨૭૦૦ ઘર ઓશવાળ વાણીયાના છે. તેમાં અરધા ઢુંઢીઆ અને અરધા શ્રાવકો હતા. સંવેગી મુનિઓના વિહારના તો ત્યાં સ્વપ્ના જ હતા, પરંતુ જતિ-ઓની સંખ્યા અને તેમના ઉપાશ્રય ત્યાં પુષ્કળ હોવાથી એટલું શ્રાવકપણું ટકી રહ્યું હતું. અહીંના ચાતુર્માસમાં તેમજ વિહારમાં પણ નવો અભ્યાસ તો શરૂ જ હતો, પરંતુ મુખ્યત્વે તો ગુરૂમહારાજની પાસેથી બોલ-વિચાર સાંભળીને તેનો અનુભવ મેળવવાનું ચાલતું હતું, જેથી સિદ્ધાંતોની અને ગ્રંથોની કુચીઓ સમજવામાં આવવાથી સિદ્ધાંતો અને ગ્રંથો વાંચવાનું સરલ થતું હતું.

સંવત ૧૯૧૦ નું ચોમાસું પૂરું થયું એવામાં શ્રી અજ-મેરથી ત્યાંના સંઘનો મુનિરાજ શ્રી બુટરાયજી ઉપર કાગળ આવ્યો કે-“ ઢુંઢીઆના પૂજ્ય રતનચંદ રિખ આપની સાથે પ્રતિમાસંબંધી ચર્ચા કરવાનું કહે છે માટે ચોમાસું ઉતર્યે આપસાહેબે આ તરફ પધારવું.” જેથી ચોમાસું ઉતર્યે વિકા-નેરથી વિહાર કર્યો. માર્ગમાં નાગોર આવતાં તે રતનચંદ રિખની જ બનાવેલી તેરાપંથીના ખંડનની ચર્ચાની પ્રત લીધી. એ ચર્ચામાં લખેલા તે રતનચંદના જ વાક્યોવડે તેનું ખંડન થઈ શકે એમ હતું. નાગોરથી તરતજ પરભાયાં અજમેર આવ્યા, પરંતુ રતનચંદ તો તેમના આવવાના ખબર સાંભળીને પ્રથમથી જ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા હતા. “ સૂર્ય પાસે અંધકાર કે સત્ય આગળ જૂઠું કદાપિ ટકી શકતું નથી. ”

આમાં પણ માણસના મનની નબળાઈ જ જણાય છે. વૈરાગ્ય ધારણ કરી-ઉપદેશક પદવી અંગીકાર કરી પોતાના મનમાં નિશ્ચય ન હોય તેવી વાતનો ઉપદેશ કરવો એવા

વર્તનને માટે તેવા વૈરાગીઓની ડાહ્યા માણસોમાં તો હાંસી જ થાય છે. પોતાની વાત સાચી લાગતી હોય અથવા વિચારમાં ચુકતા હોઈએ તો સામા પક્ષકાર સાથે સરલ બુદ્ધિથી તે વિષયનો નિર્ણય કરવો અને સત્ય હોય તે અંગીકાર કરવું; પણ પોતાની હકીકત પોતાને સાચી ન લાગતા છતાં તેવો ઉપદેશ કરવો એ સમજણની બલિહારી !

ચર્યાસંબંધી કાર્યની રોકાણ બંધ પડી એટલે તીર્થાધિરાજ શ્રી સિદ્ધાચળજીને ભેટવાની પૂર્વની વાંચ્છા પાછી દીપી નીકળી તેથી તે બાબતપર ધ્યાન ગયું. એવામાં અજમેરથી એક બાઈ સંઘ કાઢીને શ્રી કેશરીયાજી યાત્રા કરવા જતી હતી તેના આમંત્રણથી તેની સાથે ચાલ્યા. માર્ગમાં ઉદ્દેપુર આવતાં ત્યાં સારો સત્કાર થયો. ખરતરગચ્છી ચતિ આગ્રહ કરીને પોતાને ઉપાશ્રયે લઈ ગયા. ભેરાવરમણજીવાળાએ ઉદ્દેપુરમાં રહેવા અને ચાતુર્માસ કરવા આગ્રહ કર્યો; પરંતુ ઇચ્છા સિદ્ધાચળજી સન્મુખ ચાલવાની હોવાથી ત્યાં રોકાયા નહીં. બાઈના સંઘ સાથે કેશરીયાજી આવી, આનંદપૂર્વક યાત્રા કરી. એવામાં ઇલૌરવાળા શા. બેચરદાસ માનચંદનો સંઘ ત્યાં આવેલો તે પાછો સ્વદેશ-ગુજરાત આવવાનો હોવાથી તેની સાથે ગુજરાત ભણી વળ્યા. સંઘ ઇલૌર પહોંચ્યા પછી સંઘવીને જણાવીને પોતે ગુરૂમહારાજસહિત પ્રાંતિજ આવ્યા. ત્યાં મુનિ નેમસાગરજીના શિષ્ય મુનિ કપૂરસાગર મળ્યા. કેટલીએક બાબતમાં તેમની સાથે ચર્યા થઈ જેમાં તેઓ પરાસ્ત થયા. પ્રાંતિજનો શ્રાવકવર્ગ રાગી થયો. ત્યાંથી વિહાર કરી અમદાવાદ આવ્યા અને શહેર બહાર હડીલાઈની વાડીએ નિવાસ કર્યો.

પ્રાતઃકાળે શહેરમાં અનેક જિનમંદિરોના દર્શનોનો લાભ

લેવા જતાં માર્ગમાં હેમાલાઇ શેઠ મળ્યા. પ્રથમની કાંઈપણ પિછાન ન હોવાથી ‘કોઈ સાધારણ મુનિ આવ્યા હશે’ એમ ધારી તેમણે વિશેષ પરિચય ન કર્યો; પરંતુ અજમેરવાળા ગજ્જરમદ્દ લૂણીઆ જેઓ મોટા શ્રીમંત ગૃહસ્થ હતા, તેમની દુકાન અમદાવાદમાં હતી. તે દુકાને તેમનો ભાણેજ ચતરમદ્દ રહેતો હતો, તેની ઉપર ગજ્જરમદ્દે મહારાજાના જ્ઞાનવૈરાગ્યાદિ ગુણની બહુ પ્રશંસા લખી હતી અને ગુજરાત તરફ વિહાર કર્યાના બખર પણ લખ્યા હતા. એ વાત ચતરમદ્દે હેમાલાઈ શેઠને કહેલી, તે આગળ ચાલતાં ઉજમખાઈની ધર્મશાળાએ પહોંચ્યા એટલે યાદ આવી. શુભ આકૃતિ અને સમભાવાદિ ગુણ જે પોતાના જોવામાં આવેલા તે ઉપરથી ‘પોતે જોયેલ બે મુનિ તે જ હશે’ એમ કલ્પના કરીને હેમાલાઈ શેઠે ત્યાં તેડી લાવવા માણસ મોકલ્યું. મહારાજાનો વિચાર પણ વાડીએ રહેવાનું છેદું પડવાથી શહેરમાં આવવાનો હતો તેથી તે માણસ સાથે ધર્મશાળાએ આવ્યા. તે વખતે મુનિ દાનવિમળજી ત્યાં વ્યાખ્યાન વાંચતા હતા. શેઠે મહારાજાને બધી હકીકત પૂછી. સહજની વાતચીત થતાં જ પરમ સંતોષ થયો. “ગુણીના ગુણ ગુણગ્રાહી જનોને આહ્વાદ કર્યા વિના રહેતા નથી.”

બીજે દિવસે હેમાલાઈ શેઠ મુનિ સૌભાગ્યવિજયજીના વ્યાખ્યાનમાં ડેલાને ઉપાશ્રયે નિત્યના રિવાજ મુજબ ગયા. તે પ્રસંગે ત્યાં “બે પંજાબી મુનિઓ અહીં આવ્યા છે અને બહુ ગુણી છે, જ્ઞાનવાન છે વિગેરે” વાત કરી તેથી મુનિ સૌભાગ્યવિજયજીએ બોલાવવા માણસ મોકલ્યું. મહારાજા સહિત મુનિ વૃદ્ધિચંદજી ત્યાં ગયા. પં. સૌભાગ્યવિજયજીએ સારો સત્કાર કર્યો. બધી હકીકત પૂછીને સંતોષ પામ્યા.

તે વખતમાં કેશરીસંઘ ગટાને શ્રી સિદ્ધાચળજી સંઘ લઈને જવાનું હતું અને મહારાજજીએ પણ પોતાની ઈચ્છા તે તરફ જવાની બતાવી હતી, એટલે હેમાલાયશેઠે તે સંઘવીને રૂબ-રૂમાં બોલાવીને જે પંજાળી મુનિઓને સાથે લઈ જવા લલા-મણુ કરી. સંઘવીનો વિચાર મોટી મજલ કરીને થોડે દિવસે પાલીતાણે પહોંચવાનો હોવાથી મુનિરાજ શ્રી બુટેરાયજીને વૃદ્ધ બાણી, તેઓ ડાળીમાં બેસે તો ઠીક એમ તેમણે જણાવ્યું; પરંતુ ગુરૂમહારાજે તે વિચારની અનાવશ્યકતા જણાવીને મોટી મજલ પણ ચાલીને જ કરવાની રૂચિ દર્શાવી. સંઘ સાથે ચાલતાં આઠ દિવસે-ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૩ શે પાલીતાણે પહોંચ્યા. બીજે દિવસે પર્વત-પર ચડીને શ્રીઆદીશ્વરજીને ભેટતાં પરમ આહ્લાદ થયો. એ વખતે ઢુંઢકમતિના દુર્ભાગ્યનો વિચાર આવતાં મન કાંઈક ખિન્ન થયું. આવું ઉત્તમ તીર્થ, અનેક તીર્થંકર અને ગણધરોએ જે ભૂમિને પાવન કરેલી, અનંતા મુનિરાજ ન્યાં સિદ્ધિપદને પામેલા અને અનેક શ્રાવકોએ પૂર્વપુન્યના યોગે મળેલી લક્ષ્મી અઢળકપણે ખરચીને જે તીર્થંકર પોતાના નામને અમર કરેલું એવા તીર્થાધિરાજના દર્શનથી અવિચારી કુગુરૂની પ્રેરણાવડે તેઓ વિમુખ રહે છે એ તેમના લાગ્યોદયની જ ખામી છે એમ માન્યું. પ્રથમ જિનેશ્વરની સમીપે અંતઃકરણપૂર્વક સ્તુતિ-સ્તવનાદિ કરીને પોતાના આત્માને ધન્ય માનતા નીચે ઉતર્યા. એક દિવસ સંઘના પડાવમાં રહીને બીજે દિવસે ગામમાં જોરાવરમંદિરની ધર્મશાળામાં મુનિ પ્રેમચંદ્રજી પહેલાંથી આવેલા રહ્યા હતા તેમની ભેગાં જઈને ઉતર્યા. મુનિ મૂળચંદ્રજી એ વખતે મોટી કડીઆની ધર્મશાળામાં રહેલા હતા.

સંવેગી મુનિઓની સંખ્યા આ વખતમાં અદ્વય હોવાથી તેમનો પરિચય આ વખતમાં શ્રાવકોને બહુ ઓછો હતો. યતિ-

ઓની સંખ્યા બહુ વિશેષ હતી તેમજ જોર પણ વધારે હતું. શ્રાવકર્થ યતિઓનો રાગી હતો. મુગ્ધ શ્રાવકો તેમનામાં ગુરૂ-પણું માની બેઠેલા હતા તેમજ સુધર્માસ્વામીની ગાદીના અધિ-પતિતરીકે તેઓ પોતાને પૂજવતા હતા અને શ્રાવકો પણ તેમને પૂજતા હતા. વેશમાત્ર જ બાણે વંદનિક હોય તેમ ગુણથી રહિત થયેલા છતાં પણ તેમને વંદન કરતાં શ્રાવકો વિચાર કરતા નહોતા. આવી વિચારશૂન્યતાને લીધે સંવેગી મુનિઓને આહારપાણી મેળવવામાં પણ અગવડ પડતી હતી. ‘આદરસત્કાર ગુણને જ ઘટે છે.’ એવી વિચારણા નષ્ટ થયેલી હોવાથી સંવેગી મુનિઓનો આદરસત્કાર પણ કવચિત જ થતો. આવી અઠય-ણને અંગે ત્યાંથી વિહાર કરવાનો વિચાર મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીએ ગુરૂમહારાજને જણાવ્યો. અવસર પણ તેવો જ બાણીને ગુરૂ-મહારાજે મુનિ પ્રેમચંદ્રજીસહિત આજ્ઞા આપી અને વિહાર કરતાં ચાતુર્માસ રહેવાલાયક કોઈપણ ક્ષેત્ર જણાય તો ત્યાંથી ખજાર લખવા સૂચના કરી.

મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજી ગુરૂમહારાજની આજ્ઞા લઈને વિહાર કરતાં તળાબ, ત્રાપજ થઈ ગોધે આવ્યા, અને ત્યાં બે દિવસ રહીને લાવનગર આવ્યા. ખુશાલવિજયજીની ધર્મશાળાને નામે બોળા ખાતા મકાનમાં ઉતર્યા. અહીં પણ યતિઓનું પરિબળ ઓછું નહોતું. શ્રાવકસમુદાયનો બહોળો લાગ યતિઓનો જ રાગી હતો. કેટલાએક તો ‘ધર્મને રાખનારાઓ ગોરજીઓ જ છે.’ એમ માનતા હતા. આચારવિચારથી જેમ તેઓ બ્રથ થયા હતા તેમ નામમાં પણ ગુરૂજી શબ્દનો અપભ્રંશ પામીને ગોરજી કહેવાવા લાગ્યા હતા.

મહાવ્રતના પાલનમાં જેમ મંદ થયા હતા તેમ જ્ઞાનમાં પણ મંદ થઇ ગયા હતા. વૈદક અને મંત્રતંત્રથી ભોળા લોકોને પોતાના ઉપર રાગી કરવાનો ધંધો લઇ બેઠા હતા. શ્રાવકોની અણુસ-મજને લીધે તેઓ પોતાના આ અયોગ્ય વર્તનમાં વધતા ગયા અને તેથી સડો પણ વધતો ગયો. મહાવ્રતની બાબતમાં તેઓના મનની દૃઢતા ન હોવાથી શિથિલ હતા, પણ જે જ્ઞાનમાં પ્રીતિ-વાળા રહી તે ઉદમ શરૂ રાખ્યો હોત તો જૈનના પંડિત તરીકે પણ તેઓ કાંઈ લાભકર્તા થઈ પડત; પરંતુ તેઓના ઉપરી-ઓએ તેવો કાંઈ પણ વિચાર કરી ઉપાય યોજ્યા નહીં તેથી હાલ દેખાતી કનિષ્ઠ સ્થિતિનો વખત આવ્યો.

પાલીતાણામાં ભાવનગરના શ્રાવક બહેચરદાસ વિગેરે મળેલા. તેમને મહારાજના ગુણની કાંઈક પરીક્ષા પડેલી તેથી તેમણે ભાવનગરમાં આવીને એ નવિન પંજાબી મુનિઓની પ્રશંસા કરી હતી. એવામાં તેમને ભાવનગર આવ્યા બાણીને આગ્રહ-પૂર્વક શેઠને ડેલે રહેવા માટે તેડી ગયા. મુનિ પ્રેમચંદ્ર બ્યાખ્યાન વાંચતા હતા તેથી લોકો ખુશી થતા હતા, પરંતુ મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રએ તો સામાન્ય ઉપદેશથી અને સાધારણ વાતચીતથી શ્રાવકવર્ગના દિલનું આકર્ષણ કર્યું હતું. આ પ્રમાણે સુધરતી સ્થિતિ દેખીને મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રએ ગુરૂમહારાજને રોશન કર્યું કે-“ આ ક્ષેત્ર ચાતુર્માસ કરવા યોગ્ય છે. ” મહારાજશ્રી ભાવનગર પધાર્યા. શ્રાવકવર્ગે સારો સત્કાર કર્યો અને આ પંજાબી મુનિઓના આચાર-વિચાર-ક્રિયા તથા શુદ્ધ પ્રરૂપણા વિગેરે દેખીને શ્રાવકોના દિલ રંજિત થયા. યતિઓ ઉપરનો રાજ કાંઈક મંદ થયો અને તેનામાં તથા મુનિઓમાં રહેલો અપાર અંતર સમજાવા લાગ્યો. મુનિરાજશ્રી બુટેરાયજીએ જે

શિષ્યો સહિત સંવત ૧૯૧૧ નું ચોમાસું ભાવનગર કર્યું. મુનિ મૂળચંદ્રજી, અખેચંદ્રજી નામના કોઈ યતિની પાસે પાલીતાણામાં અભ્યાસ કરતા હતા તેથી તેઓએ તે ચોમાસું પાલીતાણે જ કર્યું. આ ચોમાસામાં પાલીતાણામાં કોઈ કોઈ શ્રાવકો તેમના રાગી થયા.

ચાતુર્માસ પૂરું થયે મહારાજશ્રી ભાવનગરથી વિહાર કરી પુનઃ પાલીતાણે પધાર્યા. સિદ્ધગિરિની યાત્રાનો લાભ ફરીને પણ લીધો. પછી કેટલાએક દિવસ ત્યાં રહીને વિહાર કર્યો. મુનિ વૃંદાચંદ્રજીનો વિચાર શ્રી રૈવતાચળની યાત્રા કરવાનો થવાથી ગુરૂમહારાજ પાસે આજ્ઞા માગી અને મુનિ પ્રેમચંદ્રજી સાથે તેઓએ ગુરૂની આજ્ઞાનુસાર જુનાગઢ તરફ વિહાર કર્યો. મુનિ-રાજ શ્રી બુટેરાચળ, મુનિ મૂળચંદ્રજીને લઈને બોટાદ થઈ લીંબડી તરફ પધાર્યા.

જુનાગઢ તરફ જતાં માર્ગમાં મુનિ પ્રેમચંદ્રજી સાથે પ્રતિ-ક્રમજીની ક્રિયાસંબંધી વાંધો પડ્યો. મુનિ પ્રેમચંદ્રજીની શ્રદ્ધા ખરતરગચ્છ પ્રમાણે ક્રિયા કરવાની હતી અને મુનિ વૃંદા-ચંદ્રજીની શ્રદ્ધા ગુરૂમહારાજસાથેના નિર્ણિત થયેલા વિચારથી તપગચ્છ પ્રમાણે ક્રિયા કરવાની હતી, જેથી આ વાંધાનું છેવટ બંનેને જુદા પડવામાં આવ્યું. જુદે જુદે રસ્તે બંનેએ વિહાર કર્યો. અબ્બણ્યો દેશ અને અબ્બણ્યા ક્ષેત્રો હોવાથી મુશ્કેલી વધારે પડી, પરંતુ પૂછતાં પૂછતાં જુનાગઢ પહોંચ્યા. તે વખતે અમદાવાદથી એક સંઘ ત્યાં આવેલો હતો અને તેની સાથે મુનિ કેવળવિજયજી અને તિલકવિજયજી નામના બે સાધુઓ હતા. મહારાજ પણ તેમના સંબંધમાં રહેવા માટે સંઘનો પડાવ હતો ત્યાં આવ્યા અને આહારપાણી પૂર્વેકત મુનિઓની સાથે

કરી ત્યાં જ રહ્યા. મુનિ પ્રેમચંદ્રજી પણ તે જ દિવસે ત્યાં આવ્યા અને વૃદ્ધિચંદ્રજીની શોધ કરતાં ત્યાં આવી સાથે જ ઉતર્યા. મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીએ મતભેદપણાના આવેશને જરા પણ મનપર ન લાવતાં આહારપાણીવડે તેમની લક્ષિત કરી. “ મનનું મોટા-પણું દરેક પ્રસંગે જણાઈ આવે છે. ”

બીજે દિવસે પ્રાતઃકાળે ગીરનારજી ઉપર ચડ્યા. બાળ-બ્રહ્મચારી અને બાવીશમા તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથજીની શ્યામ મૂર્તિના દર્શન કરી બહુ હર્ષિત થયા. પર્વત ઉપર રાત્રિવાસો રહેવાથી અનેક પ્રકારની આશાતના થવાનો સંભવ લાગ્યો એટલે મુનિ પ્રેમચંદ્રજી ઉપર રહ્યા પણ પોતે તો સહસ્રાબ્રવન જઈ આવીને નીચે ઉતરી ગયા. બીજે દિવસે ફરીને ઉપર ચડી તીર્થાધિપતિને ભેટીને પાંચમી ટુંકે જઈ આવ્યા. સંઘ બીજે દિવસે ઉપડવાનો હતો અને પોતાનો વિચાર ત્યાં વધારે ન રોકાતાં સંઘસાથે વિહાર કરવાનો હતો તેથી પોતે નીચે ઉતર્યા. મુનિ પ્રેમચંદ્રજીનો વિચાર ત્યાં જ રહેવાનો હોવાથી તેઓ તો ઉપર જ રહ્યા.

સંઘ સાથે વિહાર કરતાં અનુક્રમે ધોરાજી આવ્યા. શરીરની શિથિલતા થવાથી પોતાનો વિચાર ત્યાં રહેવાનો થયો, પરંતુ મુનિ કેવળવિજયજી અને તિલકવિજયજીએ આગ્રહપૂર્વક બુદ્ધપડવાની ના કહી. તેમજ સંઘવીએ નાના નાના મુકામ કરીને પણ સાથે રહેવા વિનંતિ કરી, જેથી દાક્ષિણ્યતા મૂકી શક્યા નહીં. “ ઉત્તમ પુરૂષો પ્રાર્થનાભંગમાં ભીડ હોય છે. ” અને તેમના સહજના પરિચયમાં પણ જે આવે છે તે તેમના રાગી થઈ જાય છે; તેથી તેમને સંગ છોડવા ઈચ્છતા નથી. માર્ગમાં મુનિ કેવળવિજયજી જેઓ દરરોજ એકાસણું કરતા

હતા તેમની, આહારખાણીસંબંધી કષ્ટને પ્રસંગે સારી લક્ષિત કરી જેથી તેઓ વિશેષ રાગી થયા. કાંખાવડ ગામમાં રાત્રે એક ઢુંઢીઆની સાથે મહારાજજીએ ચર્ચા કરીને તેને પરાસ્ત કર્યો, જેથી મહારાજજીના જ્ઞાનવિષે પણ તેમણે ઉંચો મત બાંધ્યો.

જામનગરમાં સંઘની સાથે પહોંચ્યા પછી ત્યાં ચાર-પાંચ દિવસ રહીને નીકળ્યા. મોરબી આવ્યા. ત્યાં હુકમમુનિ તરત-માં જ આવી ગયેલા, તેમણે પાટપાટલાસંબંધી વિપરીત પ્રરૂપણ કરેલી તે હકીકત સાંભળતાં શાસ્ત્રાધારપૂર્વક ખરી વાત શ્રાવકોને સમજાવી અને શ્રી જ્ઞાતાસૂત્ર અપરિચિત છતાં તેમાંથી પાઠ કાઢી બતાવીને ખાત્રી કરી આપી. શ્રાવકો બહુ ખુશી થયા, તેથી ત્યાં રહેવા બહુ આગ્રહ કર્યો. થોડાક દિવસ રહી ત્યાંથી વિહાર કરી વઢવાણ આવ્યા. ત્યાં સાંભળ્યું કે—“ લીંબડીમાં મુનિ મૂળચંદ્રજી-વડીલ ગુરૂભાઈ-ને શરીરે વ્યાધિ વિશેષ છે અને અશક્ત બહુ થઈ જવાથી તેમની શુશ્રૂષા ગુરૂમહારાજને પોતાને કરવી પડે છે.” આવા ખબર સાંભળવાથી મન ઉચક થયું એટલે વઢવાણ ન રોકાતાં તાકીદે લીંબડી જઈ પહોંચ્યા. મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીને આવેલા જાણીને મુનિ મૂળચંદ્રજીના મનને નિવૃત્તિ થઈ, કારણ કે ગુરૂમહારાજને પોતાની શુશ્રૂષા કરતા દેખીને તેમનું મન નિરંતર ખેદયુક્ત રહેતું હતું. “ સારા શિષ્યો એવા સ્વભાવવાળા જ હોય છે.”

ગુરૂભાઈઓમાં પણ પરસ્પર આવા સંબંધની જ આવશ્યકતા છે, પરંતુ જ્યાં સંપત્તિ વૃદ્ધિ હોય છે ત્યાં જ એવા વિચારનું સફલાવપણું દેખાય છે. અન્ય સ્થાનકે તો અંદર અંદર કુસંપ હોવાથી અનેક પ્રકારના કર્મબંધના કારણે દૃષ્ટિએ પડે છે.

‘ જે શિષ્યો અંદર અંદરમાં સંપ રાખી ગુરૂમહારાજની આજ્ઞાનું અખંડ પરિપાલન કરે છે તે પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરે છે. ’

શિષ્યના સંબંધમાં ગુરૂએ કેમ વર્તવું જોઈએ, તે પણ આ દષ્ટાંતથી સમજી શકાય છે, કારણ કે ગુરૂ ને શિષ્ય બે જણા જ હોય તેવે પ્રસંગે શિષ્યને વ્યાધિ વિગેરે થઈ આવે ત્યારે ગુરૂ, જો ગુરૂપણામાં રહી તેની સઘળા પ્રકારની સંભાળ ન રાખે તો શિષ્યના હૃદયમાંથી ગુરૂપણાનો ભાવ નષ્ટ થાય છે અને ધર્મમાં અસ્થિર થઈ જાય છે; માટે દરેક પ્રકારે શિષ્ય સંયમમાર્ગમાં સ્થિર રહે તેમ કરવાની ગુરૂની ફરજ છે.

વ્યાધિની સ્થિતિ પૂર્ણ થયે મુનિ મૂળચંદ્રજી નિરોગી થયા. લીંબડીથી એક વાર નીકળ્યા પણ શરીરાદિ કારણે પાછું આવવું પડ્યું. મુનિ મૂળચંદ્રજી પાછા જવરના વ્યાધિમાં સપડાયા, પરંતુ થોડા દિવસમાં તે વ્યાધિ નિવૃત્ત થઈ ગયો એટલે ત્યાંથી નીકળી વિહાર કરતાં અમદાવાદ આવ્યા. ઉજ્જમખાઈની ધર્મશાળામાં ઉતર્યા. પ્રથમ કરતાં આ વખતે જ્ઞાનાભ્યાસ, શાસ્ત્રાવલોકન, ગુરૂઉપદેશશ્રવણ અને અનુભવવડે મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીની વિદ્રક્તા વૃદ્ધિ પામી હતી. હેમાલાઈ શેઠ વિગેરે દરરોજ વંદન કરવા આવતા અને સામાન્ય વાતચીતમાં પણ હર્ષિત થતા.

શ્રી મહાવીર ભગવંતના શાસનમાં સામાયિક ચારિત્રની સ્થિતિ છ માસની કહી છે. તે ચારિત્ર સ્વયમેવ પણ લઈ શકાય છે અને ગુરૂમુખે પણ લેવાય છે; પરંતુ ત્યારપછી માંડલીયા યોગ વહીને ગુરૂમુખે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર (વડીદીક્ષા) અવશ્ય લેવું પડે છે. તે દિવસથી પૂર્વ પર્યાયનો છેદ કરીને નવો પર્યાય સ્થાપિત કરવામાં આવે છે. નાના-મોટાની ગણતરી આ દિવસથી જ ગણવામાં આવે છે. આ પ્રમાણેની ભગવંતની આજ્ઞા

હોવાથી તપગચ્છમાં કોઈપણ ગુરૂના નામનો વાસક્ષેપ કરાવવાની મહારાજશ્રીની ઇચ્છા થઈ. તેવા વાસક્ષેપને માટે પ્રથમ દશ-વૈકલ્પિક સૂત્રના (માંડળીઆ) યોગ વહેવા પડે છે અને યોગ વહન કયાં પછી જ વ્યાખ્યાન વાંચવાની અનુજ્ઞા મળે છે. આજ્ઞાનુયાયી શ્રાવકો અયોગીની પાસે વ્યાખ્યાન સાંભળતા નથી. આ વખતમાં પંન્યાસ સૌભાગ્યવિજયજી જ યોગ વહેવરાવતા હતા. શ્રીવિજયસિંહસૂરીશ્વરની અનુજ્ઞાથી શ્રી સત્યવિજયજીએ સંવેગમાર્ગ શરૂ કર્યો. તેની ઉત્તરોત્તર ચાલી આવતી પટ્ટપર-પરામાં મુખ્ય પંન્યાસ સૌભાગ્યવિજયજી હતા. તેઓ ડેલાને ઉપાશ્રયે રહેતા હતા. પોતે બહુ શાસ્ત્રાભ્યાસ કર્યો નહોતો પરંતુ વહીવીક્ષા વિગેરે યોગ-ઉપધાનાદિ ક્રિયા તેઓ જ કરાવતા હતા. આધુનિક સમયની જેમ અહમિદ્રપણું વધી ગયું નહોતું.

મુનિરાજશ્રી બુટેરાયજીનો વિચાર પંન્યાસ મણિવિજયજી, જેઓ ડેલાના ઉપાશ્રયની શાખા તરીકે લુહારની પોળના ઉપાશ્રયમાં રહેતા હતા તેઓને ભદ્રિકપ્રકૃતિવાન અને શાંતસ્વ-ભાવાદિ ગુણયુક્ત જાણીને તેમના નામની દીક્ષા લેવાનો હતો. તે વિચાર શેઠ હેમાભાઈ વિગેરેએ પસંદ કર્યો. પં. સૌભાગ્ય-વિજયજી પાસે યોગ વહેવા શરૂ કર્યા. યોગ પૂરા થયા એટલે વહીવીક્ષાને અવસરે મુનિ બુટેરાયજીનું નામ મુનિ બુદ્ધિવિજયજી અને પંન્યાસ મણિવિજયજીના શિષ્ય તથા મુનિ મૂળચંદજીનું નામ મુનિ મુકિતવિજયજી તથા મુનિ વૃદ્ધિચંદજીનું નામ મુનિ વૃદ્ધિવિજયજી તે બંને મુનિ બુદ્ધિવિજયજીના શિષ્ય એ પ્રમાણે ગુરૂ-શિષ્યપણાની અને નામની સ્થાપના અનેક સાધુ-સાધ્વી તથા શેઠ હેમાભાઈ વિગેરે ચતુર્વિધ સંઘનો સમક્ષ સંવત ૧૯૧૨ માં કરવામાં આવી. રહેવાનું સ્થાન ન ફેરવતાં ઉજમખાઈની ધર્મશાળાએ જ રાખવામાં આવ્યું. ત્યાર-

પછી તે ચોમાસું ત્રણે મુનિરાજે ત્યાં જ કર્યું અને સંવત ૧૯૧૩ નું ચોમાસું પણ મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિવિજયજી તથા મુનિ વૃદ્ધિવિજયજીએ તો અમદાવાદમાં જ કર્યું; પણ મુનિ મુક્તિ-વિજયજી તો સંવત ૧૯૧૩ માં અમદાવાદથી વિહાર કરી પાલીતાણે યાત્રા કરી ભાવનગર આવ્યા અને તે ચોમાસું ત્યાં (ભાવનગરમાં) કર્યું. અમદાવાદમાં મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીએ બીજા અભ્યાસની સાથે પંડિત હરનારાયણની પાસે ચંદ્રિકાની બીજી વૃત્તિનો અભ્યાસ કર્યો.

સંવત ૧૯૧૩ માં બે ગુરૂભાઈની વૃદ્ધિ થઈ. ભાવનગરમાં સુરતના શ્રાવક નગીનદાસને મુનિ મૂળચંદ્રજીએ ત્યાગવૈરાગ્યા-દિની પરીક્ષા કરીને ગુરૂમહારાજના નામથી દીક્ષા આપી. તેનું મુનિ નિત્યવિજયજી નામ રાખ્યું. મહારાજશ્રીના પ્રતાપી શિષ્ય-તરીકે એમણે પણ સારી પ્રતિષ્ઠા વધારી. આગળ જતાં એમની ઉપદેશશક્તિ એવી સ્ફુરાયમાન થઈ કે વૈરાગ્યનું બીજમાત્ર જેમાં રોપાયેલ હોય એવો કોઈ પ્રાણી તેમની પાસે આવે તો તે ઉપદેશધારાવડે તેને સિંચન કરીને સ્વદેપ કાળમાં વૈરાગ્યવૃક્ષનો ઉદ્ભવ કરે. જેથી ઘણું કરીને તો તે દીક્ષા જ અંગીકાર કરે, નહીં તો બીજા વ્રત-નિયમાદિ તો ધારણ કરે જ. બીજા એક શ્રાવકને મહારાજજીએ પોતે અમદાવાદમાં દીક્ષા આપી તેનું નામ મુનિ પુન્યવિજયજી સ્થાપન કર્યું.

સંવત ૧૯૧૪ માં ગુરૂમહારાજની સેવામાં મુનિ પુન્યવિ-જયજીને રાખી પોતે આજ્ઞા લઈને વિહાર કર્યો. મુનિ મૂળ-ચંદ્રજી ભાવનગરથી વિહાર કરી પાલીતાણે આવ્યા હતા, તેમને જઈને મળ્યા. ગિરિરાજની યાત્રા કરી હર્ષવંત થયા. તે વર્ષનું ચોમાસું મુનિ મૂળચંદ્રજીએ શિહોરમાં કર્યું અને મુનિ વૃદ્ધિ-

ચંદ્રજીએ ભાવનગરમાં કર્યું. વડીદીક્ષાને અવસરે નામનો ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો ખરો પરંતુ પ્રથમના નામની ખ્યાતિ બહુ વિસ્તાર પામેલી હોવાથી સૌ તે નામથી જ વ્યવહાર કરતું, જેથી આ ચરિત્રમાં પણ પ્રાચીન નામવડે જ કાર્ય લેવામાં આવ્યું છે.

એ વર્ષમાં (સંવત ૧૯૧૪ માં) મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીના સંબંધમાં ત્રણ નવા બનાવો નોંધ લેવાલાયક બન્યા. ૧ તેમના સંસારી પિતા કાળધર્મ પામ્યા, ૨ ગુરૂમહારાજની આજ્ઞા મળવાથી સભાસમક્ષ વ્યાખ્યાન વાંચવાનું શરૂ કર્યું અને ૩ સંત્રહણીનો દુઃખકર વ્યાધિ લાગુ પડ્યો. આ ત્રણે બનાવ સુસ્ત જનોએ ધડો લેવા યોગ્ય છે. પ્રથમ તો કાળની સ્થિતિ કેવી દુરતિક્રમ છે તે જોવાનું છે. મહાપ્રતાપી પુત્રો પણ પોતાના ઉપકારી પિતાને કાળના સપાટામાંથી છોડાવી શકતા નથી. બીજા બનાવમાં વિનયી શિષ્યોના લક્ષણની સૂચના થાય છે કે વ્યાખ્યાન વાંચવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત ન થયા છતાં હાલના અવિનીત શિષ્યો વગરઆજ્ઞાએ પાટઉપર ચડી બેસી સભા રીઝવવા મંડી પડે છે. મહારાજજીએ પોતે જ્ઞાન મેળવ્યું હતું છતાં પણ તેમ ન કરતાં જ્યારે ગુરૂમહારાજે યોગ્યતા જાણીને આજ્ઞા આપી ત્યારે જ વ્યાખ્યાન વાંચવાનો પ્રારંભ કર્યો. ત્રીજું પૂર્વોપાર્જિત અસાતાવેદનીકર્મ ઉદયમાં આવે છે ત્યારે ગમે તેવા પુન્યશાળીના શરીરમાં પણ વ્યાધિરૂપે દેખાવ દે છે તે વિચારવાનું છે. પ્રથમના પગે વાના વ્યાધિની જેમ આ સંત્રહણીનો વ્યાધિ પણ આયુષ્યની પૂર્ણતા સુધીની સ્થિતિવાળો લાગુ પડ્યો અને તેણે દેહાંત સુધી ઓછી-વધતી વ્યથા શરૂ ને શરૂ રાખી.

ગુરૂમહારાજની આજ્ઞાનુસાર વ્યાખ્યાનમાં શ્રી વિપાકસૂત્ર, ઉત્તરાર્ધચયન સૂત્ર અને પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર વાંચ્યું. પર્યુષણમાં કલ્પસૂત્રનો ખાળાવખોધ વાંચ્યો, કારણ કે હજી સુધી સુખોધિકાનું અવગાહન કર્યું નહોતું.

સંવત ૧૯૧૫ માં મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીએ ભાવનગરમાં એક શ્રાવકને દીક્ષા આપી, તેનું નામ મુનિ ભાવવિજયજી રાખ્યું પણ શિષ્ય પોતાના ન કર્યા. આધુનિક સમયમાં થોડા વર્ષના દીક્ષાપર્યાયમાં નાની વયમાં થોડો અભ્યાસ છતાં પણ શિષ્ય કરવાની લાલસા વૃદ્ધિ પામી છે તેવું તે વખતે નહોતું. ત્યાર-પછી ગુરૂમહારાજ અમદાવાદથી વિહાર કરીને પાલીતાણે પધાર્યાના ખખર સાંભળવાથી ગિરિરાજ અને ગુરૂમહારાજને ભેટવાની સંયુક્ત અભિલાષાવડે ભાવનગરથી નીકળેલા છરી પાળતા સંઘની સાથે પાલીતાણે પધાર્યા. મુનિ મૂળચંદ્રજી પણ શિહોરથી ત્યાં પધાર્યા. દેવગુરૂના સહવંદનવડે હર્ષિત થયા. ત્યાં કેટલાએક દિવસ રહીને સૌ સાથે ભાવનગર આવ્યા. આ વખતે ભાવનગરના સંઘનો ભાવનગરમાં જ સૌને ચોમાસું રાખવા બહુ આગ્રહ હતો, પરંતુ વિશેષ ઉપકાર થવાના હેતુથી તેમજ સૌની અભિલાષા સંપૂર્ણ કરવાની ઉદાર બુદ્ધિથી મોટા મહારાજ પોતે ભાવનગર રહ્યા. મુનિ મૂળચંદ્રજીને શિહોર મોકલ્યા અને મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીને ગોધે જઈને ચોમાસું કરવા આજ્ઞા કરી. ગોધાના સંવિજ્ઞપક્ષી શ્રાવકો આ પ્રમાણે કૃપા થવાથી બહુ ખુશી થયા.

ગોધા શહેરમાં આ વખત સુધી ચતિઓનું પરિભળ વિશેષ હતું. દલીચંદ્રજી નામના ચતિ ત્યાં ઉપાશ્રય બાંધી કાયમના નિવાસી થઈ રહેલા હતા. તેઓ મંત્રચંત્રાદિની શક્તિવાળા

કહેવાતા હતા જેથી કેટલાંએક શ્રાવકો તેમનાથી ડરતા હતા અને કેટલાંએક શ્રાવકો સાંસારિક દ્રવ્યપુત્રાદિકની લાલસાથી તેમના લક્ષ્ય થઈ પડેલા હતા. મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીને કેટલાંએક શ્રાવકો આગ્રહ કરીને તેડી ગયા ખરા, પરંતુ બહોળો પક્ષ યતિઓનો રાગી હોવાથી પ્રારંભમાં જરા મુશ્કેલી નહીં. ઉતરવા માટે ઉપાશ્રયની અડચણ તો ગૃહસ્થના મકાનમાં રહેવાથી દૂર થઈ, પરંતુ “આ સંવેગી મુનિ શુદ્ધ ગુરૂતત્ત્વનો ઉપદેશ કરશે તો પછી અમને કોઈ માનશે નહીં,” એવા લયથી તેમજ “સાધુનો અધિકાર અમારી વિદ્યમાનતા છતાં વ્યાખ્યાન વાંચવાનો નથી.” એવા અભિમાનથી પ્રારંભમાં જ યતિ દલીલચંદ્રજીએ વ્યાખ્યાન વાંચવાની મનાઈ કરી. પણ આ અટકાયત વધારે વખત ટકી શકી નહીં, કેમકે “સાચ પાસે જૂઠું વધારે વખત નભી શકતું નથી.” વાસ્તવિક રીતે જોતાં તો પંચમહાવ્રતધારી ગુરૂ કહેવાતાં છતાં બ્રહ્મ થયેલાઓને વ્યાખ્યાન વાંચવાનો આધિકાર સંભવતો નથી તેમજ તેનું વ્યાખ્યાન સાંભળવું શ્રાવકવર્ગને ઘટિત પણ નથી, પરંતુ પૂર્વોક્ત કારણથી અને અજ્ઞાનદશાના જોરે થયેલા દષ્ટિરાગથી મુગ્ધ શ્રાવકો તે વાત સમજી શકતા નહોતા. હાલમાં મુનિરાજના વિહારવડે તે વાત પ્રકાશમાં આવવા લાગી હતી, પરંતુ સંવેગી મુનિઓની સંખ્યા અદ્વ્ય હોવાથી ઘણા ક્ષેત્રો જળવાઈ શકાતા નહીં એટલે યતિઓ ફાવી જતા. આ દેશમાં શુદ્ધ ધર્મની ઓળખાણ મુનિરાજ શ્રી ખુટેરાયજીના પરિવારે જ કરાવવા માંડી હતી તેથી તેના પ્રત્યે યતિઓ વધારે ઈર્ષા કરતા હતા.

યતિ દલીલચંદ્રજીએ કરેલી અટકાયત સંવેગીપક્ષના રાગી શ્રાવકોએ બે દિવસમાં રદ કરી અને વ્યાખ્યાન વાંચાવ્યું.

ઝેરરીતે કરેલા હુકમથી દલીચંદ્રજીને નાસીપાસ થવા વખત આવ્યો. મહારાજજીએ શ્રી ઉપાસગદશાંગ સૂત્ર વ્યાખ્યાનમાં વાંચ્યું અને સુબોધિકા ધારી લઈને પર્યુષણમાં તેનું વ્યાખ્યાન વાંચ્યું. સંઘને બહુ હર્ષ થયો. ધીમે ધીમે લોકોનું વલણ ફરવા લાગ્યું, કારણ કે ‘સાચાનો ખપ સહુને છે.’ પણ ‘સાચાની ઓળખાણ પડવી મુશ્કેલ છે.’

સંવત ૧૯૧૫ નું ચોમાસું ઉતર્યે ગોધાથી નીકળેલા છરી પાળતા સંઘની સાથે મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજી પાલીતાણે ગયા. ગુરૂ-મહારાજ પણ ભાવનગરથી ત્યાં આવેલા એકત્ર થયા. સિદ્ધાચજીની નજીકમાં આવેલા ક્ષેત્રોમાં ચાતુર્માસ રહેલા મુનિઓ ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયે ઘણું કરીને સિદ્ધાચજીને ભેટવા આવે છે, તેમજ તે તે ગામોનો શ્રાવકવર્ગ પણ બનતા સુધી સંઘ કાઢીને સાથે સિદ્ધાચજી આવે છે. એવું એ બાબતમાં બહુ વર્ષથી પ્રવર્તન છે.

પાલીતાણે યાત્રા કરીને ભાવનગરના શ્રાવકોના આગ્રહથી ભાવનગર આવ્યા, પરંતુ ફરીને પાછું ભાવનગરથી નીકળેલા સંઘ સાથે પાલીતાણે જવું થયું. મુનિરાજશ્રી બુટરાયજીએ મુનિ ભૂજયંદ્રજીને લઈ અમદાવાદ તરફ વિહાર કર્યો અને પોતે ભાવનગર આવ્યા. સંવત ૧૯૧૬ નું ચોમાસું ભાવનગરમાં જ કર્યું. તે વખતે પંન્યાસ મણિવિજયજી તથા પંન્યાસ દયાવિમળજી પણ ભાવનગરમાં જ ચોમાસું રહ્યા હતા. આ ચોમાસામાં વ્યાખ્યાન વાંચવાના સંબંધમાં એક સાધ્વીએ તકરાર ઉઠાવ્યો પરંતુ તેનું કાંઈ ચાલી શક્યું નહિ. સુખશાંતિપૂર્વક ચાતુર્માસ પૂર્ણ કરી, પાલીતાણે યાત્રા કરીને અમદાવાદ તરફ વિહાર કર્યો, પરંતુ અમદાવાદ પહોંચ્યા અગાઉ મુનિમહારાજશ્રી બુટરાયજીએ તો

પંખળ તરફ વિહાર કર્યો હતો તેથી તેમનો સમાગમ થઈ શક્યો નહીં.

સંવત ૧૯૧૭ માં જ્યારે અમદાવાદ આવ્યા ત્યારે શેઠ હેમાલાઇનું સર્વ કુટુંબ મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીનું વિશેષ રાગી થયું હતું. મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીનું શરીર સ્વાભાવિક કોમળ હોવાથી તેમજ અદ્યપિ સુધીમાં આહારપાણી વિગેરેનું કષ્ટ વેઠીને પણ કેટલીક વખત વિહાર કરેલો હોવાથી અને સંગ્રહણીનો દુઃખકર વ્યાધિ લાગુ પડેલો હોવાથી વિહાર કરવો મુશ્કેલ પડવા લાગ્યો હતો; પરંતુ વિહાર કરવાથી થતા લાભ અને સ્થિરવાસે રહેવાને પરિણામે થતા ગેરલાભ વિચારીને તેઓ એક સ્થાનકે રહેવાનો વિચાર કરતા નહોતા.

વિહાર કરવાથી ગૃહસ્થનો પ્રતિબંધ ન થાય, કોઈની સાથે રાગદશા ન બંધાય, સ્થાને સ્થાને અનેક જીવોને ઉપકાર થાય, અનેક વિદ્વાનોનો સંસર્ગ થાય, અનેક તીથોની યાત્રા થાય તેમજ ચારિત્ર નિર્મળ રહે ઇત્યાદિ કારણોથી સર્વજ્ઞ મુનિને વિહાર કરવાની આજ્ઞા ફરમાવેલી છે. એક સ્થાનકે રહેવાથી ગૃહસ્થનો પ્રતિબંધ થાય, નિત્યપરિચિત માણસો સાથે રાગ બંધાય, નિત્યના સહવાસથી ઉપદેશની અસર ઓછી થાય, નવા નવા વિદ્વાનોનો પ્રસંગ થતો અટકે અને પ્રાયઃ શરીર પણ પ્રમાદી થઈ જવાથી ક્રિયામાં શિથિલતા પ્રાપ્ત થાય; માટે મુનિએ શરીરમાં શક્તિ હોય ત્યાં સુધી એક સ્થાનકે રહેવું નહીં એમ કહેલું છે.

મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીની ઉપદેશ કરવાની રીતિ એટલી બધી અસરકારક હતી કે તેથી સાંભળનાર શ્રોતાને તાત્કાલિક અસર થતી. આ વખતે અમદાવાદના જૈન ગૃહસ્થોની દ્રવ્યસંબંધી

સ્થિત દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામતી હતી. તેમાં મહારાજશ્રીનો ઉપદેશ લાગવાથી શેઠ પ્રેમાલાઈ, દલપતલાઈ અને મગનલાઈ કરમચંદે પુષ્કળ દ્રવ્યનો સત્કાર્યમાં વ્યય કર્યો. મહારાજશ્રી કહેતા કે—“લક્ષ્મી સ્વભાવે ચંચળ છે, આવે છે ને જાય છે, સ્થિર રહેતી નથી; માટે જ્યારે તેની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે તેને સત્કાર્યમાં વાપરીને સફળ કરવી. લક્ષ્મીનો સત્કાર્યમાં વ્યય કરવાથી પુન્યબંધ થાય છે અને તે ભવાંતરમાં પણ હિતદાયી થાય છે. પૂર્વે કરેલા સુકૃતવડે આ જન્મમાં દ્રવ્યાદિની પ્રાપ્તિ થાય છે તો તેના ઉપકારને જાણીને જે પ્રાણી આ ભવમાં તેનો સદુપયોગ કરતા નથી તેઓ કૃતઘ્ની—કર્યા ગુણનો નાશ કરનાર લેખાય છે અને લક્ષ્મી જ્યારે જતી રહે છે ત્યારે તેઓ પશ્ચાત્તાપના ભાજન થાય છે.” આવી રીતના ઉપદેશામૃતથી શ્રોતાઓના મન વિકસ્વર થતા હતા. શાંતતા, ધૈર્યતા અને સમય-સૂચકતા વિગેરે ગુણો આ વખતે પ્રકાશી નીકળ્યા હતા. શેઠ મગનલાઈ કરમચંદે આ વર્ષમાં સંઘ કાઢ્યો. તેમની સાથે શ્રી કેશરીઆજી તથા શ્રીતારંગાજી વિગેરે તીર્થોની યાત્રા કરી આવ્યા પછી સંવત ૧૯૧૭ નું ચોમાસું અમદાવાદમાં જ કર્યું.

સંવત ૧૯૧૮ માં મહારાજશ્રીના માતૃશ્રી કાળધર્મ પામ્યા. સંવત ૧૯૧૮-૧૯ અને ૨૦ એ ત્રણે વર્ષના ચોમાસાં ઉપરાઉપર અમદાવાદમાં જ કર્યા. સંવત ૧૯૨૦ ના ચોમાસામાં શેઠ દલપતલાઈ લગુલાઈને શ્રી સિદ્ધાચળજીનો છરી પાળતો સંઘ કાઢવાની અલિલાષા થઈ તેથી તેમણે મહારાજશ્રીને વિનંતિ કરી કે—“જે આપ સાથે આવવાનું કબુલ કરો તો મારી અલિલાષા પૂર્ણ થાય.” મહારાજજીએ તેમના ભાવની વૃદ્ધિ દેખીને તે વાત કબુલ કરી.

સંવત ૧૯૨૧ માં શેઠ દલપતભાઈએ ઘણા આડંબરસહિત અમદાવાદથી સંઘ કાઢ્યો. મહારાજજી સાથે ચાલ્યા. સિદ્ધાચળજીને ભેટતાં પરમ આહ્વાદ થયો. શેઠ દલપતભાઈનો રાગ પણ મહારાજજી ઉપર વૃદ્ધિ પામ્યો. આ વખતે શેઠ કેશવજી નાયક તરફથી મહા શુદ્ધિ ૧૩ શે અંજનશલાકા થવાની હતી. માણસો પુષ્કળ મળ્યું હતું. શેઠ કેશવજી નાયકને નવકારશી કરવાની બહુ ઇચ્છા હતી પણ કેટલાએક કારણથી તે ઇચ્છા પાર પડી નહીં, એટલે શેઠ દલપતભાઈએ તે બીડું ઝડપી લઈને તે દિવસે નવકારશી કરી. આ સંઘમાં શેઠ દલપતભાઈએ સુમારે એંશી હજાર રૂપિયાની મૂર્છા ઉતારી હતી. મહારાજશ્રી પાછા સંઘ સાથે અમદાવાદ ન જતાં ભાવનગર પધાર્યા. સંવત ૧૯૨૧ નું ચોમાસું પોતે ભાવનગરમાં કર્યું અને મુનિ મૂળચંદ્રજીએ શિહોરમાં કર્યું.

સંવત ૧૯૨૨ માં બંને ગુરૂભાઈએ સાથે વિહાર કર્યો. માર્ગમાં ગામે ગામે અનેક પ્રાણીઓને સહબોધામૃતવડે પવિત્ર કરતાં કરતાં અમદાવાદ પહોંચ્યા. ત્યાં મુનિરાજશ્રી મૂળચંદ્રજીએ શ્રી ભગવતીસૂત્રના મહાયોગનું ઉદ્ઘાટન કર્યું, જેને અંતે શ્રી સંઘ તરફથી તેમને ‘ ગણિ ’ પદવી આપવામાં આવી. હવેથી તેઓ ગણિ શ્રી મૂળચંદ્રજી કહેવાવા લાગ્યા. પોતાથી શરીરની અશક્તિના કારણને લીધે વિશેષ યોગનું વહન થઈ શકતું નહોતું, પરંતુ પોતાના વડીલ ગુરૂભાઈએ મહાયોગ વદ્યા અને ગણિપદવી મેળવી તેથી પોતાને બહુ જ આહ્વાદ થયો. આ વર્ષમાં શ્રી ડીસામાં મુનિ નિત્યવિજયજી પાસે એક સાથે પાંચ શ્રાવકોએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેમાંથી મુનિ મોતીવિજયજી, ભક્તિવિજયજી અને દર્શનવિજયજી મુનિરાજશ્રી બુટરાયજીના

શિષ્ય-તરીકે પ્રસિદ્ધિને પામ્યા. સંવત ૧૯૨૨ નું ચોમાસું અમદાવાદમાં જ થયું.

સંવત ૧૯૨૩ ના ચોમાસામાં મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી શેઠ દલપતભાઈ ભગુભાઈએ ઉજમણાનો અને પ્રતિષ્ઠાનો મહોત્સવ કરી સુમારે પચીશ હજાર રૂપીઆ ખર્ચ્યા. ભાવનગરના શ્રાવકો પંચતીર્થીની યાત્રા કરીને અમદાવાદ આવેલા તેમને ઉપદેશ આપી ઉજમણું કરવાની અભિલાષા ઉત્પન્ન કરી અને ઉપકરણાદિની સગવડ કરાવી આપી, જેથી સંવત ૧૯૨૪ ના માગશર માસમાં ભાવનગરમાં પહેલવહેલું ઉજમણું થયું. સંવત ૧૯૨૩-૨૪-૨૫ એ ત્રણ વર્ષના ચોમાસા પણ મહારાજશ્રીએ અમદાવાદમાં જ કર્યાં. તે અરસામાં ધર્મશાળામાં એક સારો પુસ્તકલંકાર કરાવ્યો.

સંવત ૧૯૨૬ માં શ્રી શંખેશ્વરજીની યાત્રા કરી તેઓ શ્રી રાધણુપુર પધાર્યા અને તે ચોમાસું ત્યાં જ કર્યું.

સંવત ૧૯૨૭ માં પંજાબથી ગુરૂમહારાજ આ તરફ પધારે છે એવા ખબર સાંભળીને ગુરૂમહારાજની સામા જવા તેમને ઉત્સુકતા થઈ, તેથી રાધણુપુરથી અમદાવાદ જઈ મુનિ મૂળચંદ્રજીને મળીને પોતે બીજા ચાર મુનિઓ સહિત સામા ચાલ્યા. પાટણ, પાલણુપુર થઈને પાલા પહોંચ્યા એટલે ગુરૂમહારાજ ત્યાં એકત્ર થયા. બહુ વર્ષે દર્શન થવાથી પરમ આનંદ થયો. પછી ચાલીથી ગુજરાત તરફ સૌએ વિહાર કર્યો. માર્ગમાં શ્રી આબુજી તીર્થની યાત્રા કરી. અપૂર્વ મૂર્તિ તથા અપૂર્વ કારીગરી જેઈ બહુ આનંદ થયો અને દ્રવ્યમૂર્છા તણ દઈને અગણિત રૂપીઆ અર્ચનાર વિમળશા તથા વસ્તુપાળ-

આદિનું સ્મરણ થયું. ત્યાંથી વિહાર કરતાં અમદાવાદ આવ્યા. એ વર્ષનું ચોમાસું અમદાવાદમાં જ કર્યું.

આ વર્ષમાં તેમણે શ્રીપાલીતાણે મુનિ દર્શનવિજયજીને ચોમાસું મોકલ્યા. તેમને યતિઓના રાગીઓએ તેમજ ખીજાઓએ વ્યાખ્યાન વાંચવાની અટકાયત કરી—“ જુઓ ! અન્યાયનું જોર ! ” પણ આખર ચાલ્યું નહીં. મહારાજજીએ અમદાવાદથી દરબારી અમલદાર ઉપર વ્યાજખી કરવા લલામણ લખાવી જેને પરિણામે વ્યાખ્યાન શરૂ થયું, જેથી ઘણો ઉપકાર થયો અને અનીતિની હાર થઈ.

સંવત ૧૬૨૮ માં અમદાવાદથી વિહાર કરી તેઓ અનેક લઘ્ય જીવો ઉપર ઉપકાર કરતાં લીંબડી આવ્યા. ત્યાંનો પ્રાચીન પુસ્તકલંકાર સારી સ્થિતિમાં જોઈને સંતોષ પામ્યા. આ લંકારમાં તાડપત્ર ઉપર તેમજ કાગળ ઉપર પણ ઘણાં પ્રાચીન પુસ્તકો છે. આ ચોમાસું મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજીએ લીંબડીમાં કર્યું.

સંવત ૧૬૨૯ માં લીંબડીથી વિહાર કરી ધોલેરા તરફ પધાર્યા. ધોલેરે પહોંચતાં શ્રાવકવર્ગે બહુ સત્કાર કર્યો, પરંતુ તરતમાં શ્રીપૂજ્ય આવી ગયેલા હોવાથી અને તેણે દોરાધાગા કરી આપીને લોકોના દિલ રીઝાવેલા હોવાથી ઘણો ભાગ યતિઓનો રાગી હતો તેમાં વૃદ્ધિ થઈ હતી. શ્રીપૂજ્યો ગચ્છાધિપતિપણું ધરાવીને અયોગ્ય માર્ગે ચાલે છે, તેમને સંઘમાં કોઈ કહેનાર રહ્યું નથી. જૈનશાસ્ત્રોમાં આચાર્યના લક્ષણો જે કહ્યા છે તે પ્રસિદ્ધિમાં છતાં અનેક પ્રકારના આરંભો કરનારને, પાલખીમાં બેસનારને, દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરનારને, સચિત્ત પાણીના પીનારને, સ્ત્રીસંસર્ગના ડર વિનાનાને, તેમજ પાપાચરણનો

ભય તથા દેનારને આચાર્યતરીકે માનવા, તેઓની પધરામાણી કરવી, દ્રવ્યાદિકના લોભમાં નાખવા, દ્રવ્યાદિવડે પૂજા કરવી, કંકુવડે પગલા પડાવવા, બ્રાહ્મચારી છતાં તેમના કરી આપેલા દોરાધાગાથી વાંચ્છિત થવાની નિષ્કુળ આશાઓ બાંધવી, સ્ત્રી-વર્ગને તેમની પાસે જવાઆવવાની છુટ આપવી—આ બધી નરી મૂર્ખતા જ છે. ! પૂર્વે કોઈ કોઈ જતિઓ તેમજ શ્રીપૂજ્યો કાંઈક પરિગ્રહની મૂર્છાવાળા તો હતા પણ ધર્મના રાગી હતા, સચિ-તના ત્યાગી હતા, સ્ત્રીસંસર્ગથી અલગ રહેતા, ધર્મસંબંધી કાર્યપ્રસંગે શૂરા હતા, રાજાઓને પણ રીઝવે એવા હતા, ધર્મની ઉન્નતિ કરનારા હતા, પોતાની ભૂલ પોતે સમજતા, શુદ્ધ માર્ગે ચાલનારની પ્રશંસા કરતા, શુદ્ધ માર્ગના ઇચ્છક હતા, વિદ્યાભ્યાસમાં પ્રયાસ કરતા, વાદવિવાદમાં જીત મેળવતા અને ખોટો ડોળ ધરાવતા નહોતા. આ વાત હાલના જતિઓ અને શ્રીપૂજ્યોમાં બીલકુલ દૃષ્ટિએ પડતી નથી, તો કદિ સમગ્ર સમુદાયના ઐક્યબળ શિવાય તેનું સર્વથા નિવારણ તો થઈ ન શકે પણ તેઓની ઉપેક્ષા તો કરવી જ જોઈએ, ભક્તિ કરવાથી દૂર રહેવું જોઈએ અને તેઓને ઉન્માર્ગી થવામાં પુષ્ટિ ન મળે એમ કરવું જોઈએ. આ બધી હકીકત મહારાજશ્રીએ ધીમે ધીમે શ્રાવકવર્ગના દિલમાં ઉતારી. લોકો પણ સમજવા લાગ્યા અને ઉન્માર્ગથી પાછા વળી શુદ્ધ માર્ગના રાગી થયા.

એ વર્ષમાં વળી એક સંવેગી સાધુનો વેશ ધારણ કરનાર ઋદ્ધિસાગર નામના સાધુએ પણ મંત્ર-તંત્રાદિ અથવા શુકન-મુહૂર્ત્તાદિના વહેમમાં નાખીને લોકોના મન વ્યગ્ર કરી નાખ્યા હતા, તેથી કેટલાએક લોકો તેના પર રાગી થઈ ગયા હતા. આવા વેશધારીના ફંદમાં નહીં ફસાવા માટે પણ મહારાજશ્રીએ

લોકોને ઉપદેશદ્વારા સમજાવ્યા અને કાંટાવાળું ક્ષેત્ર પ્રયાસપૂર્વક સાફ કરીને તેમાં ધર્મના બીજ વાવ્યા. કેટલાએક શ્રાવકો વિશેષ પ્રકારે સંવેગી મુનિઓના રાગી થયા.

મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી શેઠ મૂળચંદ્રભાઈ વેલશીએ ધોલે-રાથી શ્રી સિદ્ધાચળજીનો છરી પાળતો સંઘ કાઢ્યો. મહારાજશ્રીને વિનંતિ કરીને સાથે લીધા. અનુક્રમે પાલીતાણે પહોંચી તીર્થાધિપતિની યાત્રા કરી આનંદિત થયા. મુનિ દર્શનવિજયજી આ વર્ષમાં પાલીતાણે કાળધર્મ પામ્યા. આ મુનિ બહુ ઉપગારી અને આત્માર્થી હતા. અંતાવસ્થાએ સમ્યક્પ્રકારે આરાધના કરીને પંચત્વને પામ્યા હતા. એમના શિષ્ય મુનિ કેવળવિજયજી, શ્રી અમદાવાદ ગણિ શ્રી મૂળચંદ્રજીની પાસે યોગવહન કરવા ગયા હતા. તેમની વડીદીક્ષાને અવસરે તેમના મૂળગુરુ કાળ કરી ગયેલા હોવાથી મુનિરાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીના નામની વડીદીક્ષા આપીને તેમના શિષ્ય કર્યા. મહારાજશ્રીના આ પહેલવહેલા શિષ્ય થયા અને તે પણ પોતાની ઇચ્છા વિના માત્ર વડીલ ગુરુભાઈના વિચારથી જ થયા. આ વર્ષ (સંવત ૧૯૨૬ નું) ચોમાસું મહારાજશ્રીએ પાલીતાણે કર્યું, તેથી ચાતુર્માસ રહેવા આવેલા દેશી-પરદેશી શ્રાવકવર્ગની ઉપર મહાન ઉપકાર થયો.

હવે દિનપરદિન સંવેગી મુનિઓની સંખ્યા વૃદ્ધિ પામવા લાગી, તેમાં પણ મુનિમહારાજ શ્રી બુટેરાયજીનો પરિવાર વિશેષ વૃદ્ધિ પામ્યો. યતિઓનું જોર ગામોગામ ઘટવા માંડ્યું અને લોકો સંવેગી સાધુઓના રાગી થવા લાગ્યા. વિહાર પણ સુગમ થયો. ગુજરાત ને કાઠિયાવાડમાં તો બીલકુલ અડચણ ન આવે એવી સ્થિતિ થઈ. એ વખતમાં મુનિઓ પણ વિહાર કરવાની તત્પરતા-

વાળા હતા. એક સ્થાનકે સ્થિર રહેતા નહી, જેથી ઘણા ક્ષેત્ર જળ-
વાતા અને ઉપકાર પણ બહુ થતો. હાલના સમયમાં અમદાવાદ
કે પાલીતાણા જેવા ક્ષેત્રોમાં મુનિવર્ગ મોટી સંખ્યામાં રહે છે
જેથી ઉપકાર બહુ ઓછો થાય છે, લોકોની રૂચિ ઘટે છે અને
ગૃહસ્થનો પ્રતિબંધ થાય છે, તેમ તે વખતે થતું નહોતું. આ
વાત હાલમાં સાધુસમુદાયની આગેવાની ધરાવનાર મુનિરાજે
લક્ષમાં રાખવા જેવી છે. વિહાર કરવામાં આવી સુગમતા છતાં
શા માટે પ્રમાદ કરવામાં આવે છે તે સમજી શકાતું નથી.
વિહાર કરવાની મુશ્કેલીના વખતમાં પણ જેમણે ઉપકારબુદ્ધિ-
વડે કષ્ટ વેઠી વિહાર કર્યો છે તેમનો દાખલો દ્યો અને તમે
પણ ઉપકાર કરવા સાથે આત્મહિતનો પ્રયત્ન કરો એવી આધુ-
નિક મુનિરાજપ્રત્યે અમારી સવિનય પ્રાર્થના છે.

ઉત્તમપદની પ્રાપ્તિ માટે કષ્ટ વેઠવાની આવશ્યકતા જ
જણાય છે. દુધ પણ તાપ સહન કરે છે તો જ તેનો માવો થાય
છે, દહીં પણ મથન સહન કરે છે તો જ તેમાંથી માખણ નીકળે
છે અને માખણ પણ અગ્નિની વ્યથા સહે છે તો જ તેનું ઘૃત
થાય છે; માટે કષ્ટ વેઠ્યાવિના મહત્વતાની કદાપિ પ્રાપ્તિ થતી
નથી એમ જણાય છે. પૂર્વે પણ અનેક મહાત્માઓ દેહનું,
ઇંદ્રિયોનું તેમજ મનનું દમન કરીને મોક્ષસુખને લજનારા થયા
છે, તો તેમનું અનુકરણ આધુનિક મુનિઓએ પણ કરવું જોઈએ.
આ ચરિત્રના અધ્યક્ષ મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીના સત્કાર્યોનું અનુ-
કરણ કરશો તો તેથી પણ સ્વહિત સાથે ઘણું પરહિત થઈ શકશે.

મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી સંવત ૧૯૩૦ માં પાલીતાણાથી
વિહાર કરી લાવનગર પધાર્યા. આ સમયમાં લાવનગરમાં કેટ-
લાએક શ્રાવકોની રૂચિ ક્રિયામાર્ગપરથી ઉઠી ગઈ હતી, તેમને

મહારાજશ્રીએ અનેક પ્રકારના શાસ્ત્રાધાર બતાવીને ૬૯ ક્યાં. લાવનગરમાં શ્રાવકોનો સમુદાય મોટો હોવાથી ઘણા છોકરાઓ વિદ્યાભ્યાસ કરી શકે એવા લાગ્યા, જેથી તેના સાધન તરીકે એક જૈનશાળા સ્થાપન કરવાની મહારાજશ્રીને જરૂર જણાણી. મહારાજશ્રીએ એ સંબંધમાં શ્રાવકવર્ગને ઉપદેશ કરી માસ્તરના પગારની સગવડ કરાવી આપી અને સંવત ૧૯૩૦ ના અશાઠ શુદ્ધ ૪ થે જૈનશાળાનું સ્થાપન કરાવ્યું. તેના માસ્તર તરીકે શ્રી પાલીતાણાના શ્રાવક રઘુ તેજને ગોઠવ્યા. આ અધ્યાપકના પ્રયાસથી તેમજ મુનિવર્ગની અખંડ દેખરેખથી એક બે વર્ષમાં જૈન બાળકોની સારા સંખ્યા વિદ્યાભ્યાસમાં આગળ વધી. આ વર્ષનું (સંવત ૧૯૩૦ નું) ચોમાસું મહારાજશ્રીએ લાવનગરમાં કર્યું. મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી શ્રી સિદ્ધાચળની નવાણુ યાત્રા કરવાની ઘણા શ્રાવકોની અલિલાષા થઇ, તેઓએ ચોમાસું ઉતરતાં જ પાલીતાણે જઈને તે અલિલાષા પૂર્ણ કરી.

પ્રારંભની હકીકત ઉપરથી વાંચનારાઓને રોશન થયેલું છે કે પંજબ દેશમાં ઢુંઢીઆનું બહુ જ જોર હતું. તેમાં મુનિ-રાજશ્રી ખુટેરાયજીના ઢુંઢકપક્ષને તજીને નીકળી આવવાથી કાંઈક અંકિતપણું થયું હતું, એટલું જ નહીં પણ મનુષ્ય-શરીરમાં જેમ ક્ષયરોગના બીજ રોપાયા હોય તો તે દિનપર-દિન વૃદ્ધિ પામતા જાય છે તેમ તે વખતથી વિચારવંત ઢુંઢ-કોના દિલમાં પણ કાંઈક શંકાએ ઘર કર્યું હતું. એવામાં એક બીજા મહાપુરૂષે તે શંકાને શાસ્ત્રાધારવડે જોતાં શંકા નહીં પણ ખરી હકીકત જ છે એમ જણ્યું અને બીજા ઘણાઓને જણાવ્યું. તે મહાપુરૂષ આખા હિંદુસ્તાનમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલા મુનિરાજશ્રી આત્મારામજી છે, તેમણે પંજબદેશમાં પોતાની

જન્મભૂમિ હોવાથી સંવત ૧૯૧૦ માં ઢુંઢકમતની દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. બુદ્ધિ બહુ તીક્ષ્ણ હોવાથી અનેક શાસ્ત્રો વાંચતાં ઢુંઢકમતમાં તેમને પોકળ માલુમ પડ્યું એટલે વધારે તપાસ ચલાવ્યો, જેના પરિણામે ખાત્રી થઈ કે આ મત બીલકુલ અસત્ય છે અને સત્ય માર્ગ તો જિનપ્રતિમા માનવી, પીસ્તાલીશ આગમ, તેની પંચાંગી અને તેના અવિરોધી સર્વે શાસ્ત્રો અંગીકાર કરવા (માનવા) એ છે. આ વાત તેમણે પોતાની સાથેના ગુરૂભાઈઓને કરી. સૌને તે વાત સત્ય જણાણી. ‘સત્ય સૌ કોઈને પસંદ પડે છે.’ એટલે એકંદર ૨૦ ઢુંઢકરિખો તે મતનો ત્યાગ કરવાને તૈયાર થઈ ગયા, પણ એકદમ સાહસ ન કરતાં સમજી સમજી શ્રાવકોને તે વાત સમજાવી અને બે-ચાર વર્ષ તે જ દેશમાં રહી સુમારે ૭૦૦૦ ઢુંઢકોની શ્રદ્ધા ફેરવી. પછી સાથેના બીજા સાધુના મનમાં ઉતાવળ થઈ કે-‘સત્ય માર્ગ જાણ્યા છતાં હવે આ ઉન્માર્ગમાં અને કુલિંગમાં ક્યાં સુધી રહેવું?’ તેમાંથી મલેરકોટલાના રહેનારા ખરાપતિમલ્લ નામના અગ્રવાળ વાણીયા, જેણે સંવત ૧૯૧૧ ના વર્ષમાં ઢુંઢકમતમાં દીક્ષા લીધી હતી અને મુનિરાજ શ્રી આત્મારામજીના ગુરૂભાઈ થયા હતા તેઓ તો ઉતાવળે એકલા નીકળી ગયા અને મુનિરાજ શ્રી આત્મારામજીની અગાઉ છ મહીને સંવત ૧૯૩૦ માં અમદાવાદ આવી મુનિરાજ શ્રી બુદેરાયજી પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેમનું નામ મુનિ ખાંતિ-વિજયજી રાખવામાં આવ્યું. તેઓ જ્ઞાનગુણમાં અને તપસ્યા-ગુણમાં બહુ વૃદ્ધિ પામ્યા છે અને હાલમાં ઘણા વર્ષથી છઠ્ઠું તપનું પારણું કરે છે.

ઢુંઢકપણામાં આત્મારામ રિખને નામે ઓળખાતા મુનિ આત્મારામજીએ સાથેના સર્વે રિખોનું દિલ ઢુંઢકના પાસમાંથી ઉતાવળે છુટી જવાનું થવાને લીધે સંવત ૧૯૩૦ નું ચોમાસું

પૂર્ણ થયા પછી હુંશીયારપુરથી ૧૬ સાધુ સાથે આ દેશ તરફ વિહાર કર્યો. માર્ગમાં સૌએ મુહપત્તિ તોડીને હુંઠકવેશ તણ દીધો. અનુક્રમે અમદાવાદ આવ્યા. શેઠ દલપતભાઈના વંડામાં ઉતર્યા. આ વખતમાં અમદાવાદમાં મુનિ શાંતિસાગરે કેટલીક શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ એકાંત પ્રરૂપણા કરવા માંડી હતી અને તેમાં ઘણા શ્રાવકો ફસાયા હતા. મુનિ આત્મારામજીએ તેની સાથે ચર્ચા કરીને તેને નિરૂત્તર કર્યા. અમદાવાદનો સંઘ તેમનું જ્ઞાન અને વાદવિવાદની કુશળતા જોઈને બહુ ખુશી થયો.

આ વખતે મુખ્ય કાર્ય તો તપગચ્છમાં જે કોઈ શુદ્ધ આચારવિચારવાળા મુનિ હોય તેમની પાસે વડીદીક્ષા લઈને તેનું ગુરૂપણું મસ્તકે ધરાવવું એ હતું, પરંતુ એ વાત વધારે પરીક્ષા કરવા ઉપર તેમજ અનુભવ મેળવવા ઉપર રાખીને અમદાવાદથી શ્રી સિદ્ધાચળજી મહાતીર્થને ભેટવા ચાલ્યા. શ્રી સિદ્ધાચળજીને ભેટતાં તેઓને બહુ જ આહ્લાદ થયો. ત્યાંથી ભાવનગર થઈ પાછા અમદાવાદ આવ્યા. આ વખતે મુનિરાજ શ્રી ખુટેરાયજીના હસ્તથી વાસક્ષેપ લઈ તેમના શિષ્ય થવાનો વિચાર નિર્ણય ઉપર આવ્યો હતો. ઘણા મુનિઓને સાથે વડીદીક્ષા આપવાના આ મોટા મહોત્સવ ઉપર અન્ય સ્થળેથી પણ કેટલાક મુનિઓ અમદાવાદ આવ્યા, તેમજ મુનિરાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી પણ ભાવનગરથી વિહાર કરી અમદાવાદ પધાયા.

સંવત ૧૯૩૧ માં શુભ મુહૂર્તે શ્રી સંઘે કરેલા મહોત્સવ-પૂર્વક મુનિ આત્મારામજીએ મુનિરાજશ્રી ખુટેરાયજી પાસે વડી-દીક્ષા ગ્રહણ કરી. આ વખતે તેમનું મૂળ નામ ફેરવીને મુનિ આનંદવિજયજી રાખવામાં આવ્યું, પરંતુ પ્રથમના નામની ખ્યાતિ બહુ થઈ ગયેલી હોવાથી વ્યવહારમાં તો મૂળ નામ જ

રહ્યું. બીજા ૧૫ મુનિઓને મુનિ આત્મારામજીના શિષ્ય તરીકે વ્રાસક્ષેપ કર્યો અને તેમના નામ પણ ફેરવવામાં આવ્યા. આ પ્રસંગ ઉપર જ પોરબંદરવિગેરે તરફ વિહાર કરનાર એક યતિ અમદાવાદ આવ્યા. તેમને શ્રી અધ્યાત્મકદપદુમાદિ શાસ્ત્ર વાંચતાં શુદ્ધ માર્ગની રૂચિ જાગૃત થઈ હતી, તેથી તેણે જતિપણું તણ દઇને તે જ દિવસે મુનિરાજ શ્રી બુટેરાયજી પાસે વડીલીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેમનું નામ મુનિ ગંભીરવિજયજી રાખવામાં આવ્યું અને મુનિરાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદજીના શિષ્ય તરીકે શ્રી સંઘે વ્રાસક્ષેપ કર્યો.

આ વર્ષમાં રાજકોટ પોલીટીકલ એજન્ટ પાસે શત્રુજય તીર્થસંબંધી પાલીતાણા દરબારની સામે કેસ ચાલતો હતો, તેથી તેમાં રજુ કરવાનો શાસ્ત્રીય પૂરાવો તૈયાર કરી આપવામાં, યોગ્ય સલાહ આપવામાં તેમજ કામ કરનારા આગેવાન શેઠી-આઓને હિંમત આપવામાં મુનિરાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદજીએ સાડાં દિલ આપ્યું હતું. ઘણું કરીને આ કાર્યને માટે જ આ વર્ષનું (સંવત ૧૯૩૧ નું) ચોમાસું અમદાવાદમાં કર્યું હતું. શાંતિ-સાગરસંબંધી ચર્ચા પણ આ ચોમાસામાં વધારે ચાલી હતી, પરંતુ પરિણામે શાંતિસાગરનો મત વૃદ્ધ પામતો અટક્યો અને તેનું બળ ક્ષીણ થયું.

સંવત ૧૯૩૨ માં અમદાવાદથી વિહાર કરી આ તરફ આવતાં માર્ગમાં લાઠીદડ ગામે રોકાયા. ત્યાં માહ શુદ્ધિ ૧૩ શે દેરાસરજીમાં મૂળનાયકજીની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. ત્યાંથી વિહાર કરીને શ્રી વળા ગામે આવ્યા. આ શહેર પ્રથમ વલ્લભીપુર નામથી પ્રસિદ્ધ હતું અને શ્રીદેવર્દિગણે ક્ષમાશ્રમણે ભગવંત શ્રીમહાવીરસ્વામીના નિર્વાણ પછી ૯૮૦ વર્ષે આ નગરમાં જ સિદ્ધાંતો પુસ્તકા-

૩૬ કર્યા હતા. ત્યારપછી વલ્લભીપુર કોઈ પણ કારણસર નાશ પામ્યું અને તેની નજીકમાં વળા શહેર વસ્યું. અહીંની ભૂમિ પૂર્વોક્ત કારણથી પવિત્ર ભાસવાને લીધે મહારાજશ્રી કેટલાએક દિવસ ત્યાં રહ્યા. એ અરસામાં શ્રી દેવર્દિગણિ ક્ષમાશ્રમણની યાદગીરી કોઈ પણ રીતે અહીં કાયમ રહે તો ઠીક એમ મનમાં આવ્યું, પરંતુ યોગ્ય અવસર ઉપર તે વાત મુદતવી રાખવામાં આવી.

વળાથી ભાવનગર આવ્યા અને ત્યાંથી પાલીતાણે જઈને સંવત ૧૯૩૨ નું ચોમાસું ત્યાં કર્યું. એ પ્રસંગે જૈન બાળકોને વિદ્યાભ્યાસ થઈ શકવા માટે આ તીર્થસ્થાનકે એક જૈનશાળા સ્થાપિત કરવાની જરૂર જણાણી તેથી શેઠ દલપતભાઈદ્વારા શ્રી મુર્શિદાબાદ બાબુસાહેબ બુદ્ધસિંહજીને લખાવ્યું. તેમણે ખર્ચ આપવો કબુલ કર્યો એટલે તે વર્ષમાં જૈનશાળાનું સ્થાપન કરવામાં આવ્યું.

સંવત ૧૯૩૩ માં પાલીતાણાથી વિહાર કરી ભાવનગર પધાર્યા, અને સંવત ૧૯૩૩-૩૪-૩૫ ના ત્રણે ચોમાસાં ભાવનરમાં કર્યાં. મહારાજજીએ અનેક શાસ્ત્રો વાંચીને સવિશેષ જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું અને અનુભવજ્ઞાન મેળવવા ઉપર દિનપર-દિન રૂચિ વધતી જતી હતી. શુદ્ધ અધ્યાત્મનું સ્વરૂપ પોતે સમજ્યા હતા અને નિરંતર અધ્યાત્મસ્વરૂપના ચિંતનમાં જ લીન રહેતા હતા; તો પણ શુદ્ધ વ્યવહારની પુષ્ટિ કરવા સાથે ક્રિયાકલાપમાં અહુર્નિશ સાવધાન રહેતા હતા. તેમનો ઉપદેશ અલિપ્ત મનવાળાને પણ ધર્મમાં સ્થિર કરવાની શક્તિ ધરાવતો હતો. તેમના ઉપદેશથી કોઈ પણ પ્રાણીને વૈરાગ્યદશા આવ્યા વિના રહેતી નહીં, એવો અમોઘ ઉપદેશ તેમનો હતો, આ

ત્રણ વરસ ઉપરાઉપર ભાવનગરમાં રહેવાથી અનેક જીવો ઉપર અનેક પ્રકારનો ઉપગાર થયો.

સંવત ૧૯૩૬ માં શ્રી વળાના શ્રાવકોનો આગ્રહ થવાથી મહારાજશ્રી વળે પધાર્યા અને સંવત ૧૯૩૬—૩૭ ના બંને ચોમાસાં વળામાં કર્યાં. તે અરસામાં મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી ત્યાંના શ્રાવક માલજીશાએ ઉજમણાનો મહોત્સવ કર્યો.

સંવત ૧૯૩૮ માં વળાથી વિહાર કરવાનો વિચાર કરતા હતા તેવામાં ફાગણ વદ ૦))સે ગુરૂમહારાજ શ્રી બુદેરાયજી શ્રી અમદાવાદમાં કાળધર્મ પામ્યાના સમાચાર સાંભળ્યા. ગુરૂમહારાજનો વિરહ થવાથી ચિત્તને બહુ ખેદ થયો. સાંસારિક સંબંધીઓ તમામ સ્વાર્થી છે અને ગુરૂમહારાજ તો એકાંત હિતના કરવાવાળા હોવાથી નિષ્કારણ બંધુ છે. સંસારસમુદ્રમાંથી હાથનું આલંબન દઈને તેમણે ઉદ્ધાર કરેલો છે. તેમના ઉપગારનો જીંદગીપર્યંત ભક્તિ કરવાથી પણ બદલો વળી શકતો નથી. પ્રથમ વયમાં શરીર સશક્ત હતું ત્યારે તો ગુરૂમહારાજની વૈયાવચ્ચનો લાલ મેળવ્યો હતો, પરંતુ પાછળથી ગુરૂમહારાજની આજ્ઞાનુસાર અનેક લબ્ધ જીવોના ઉપગારનિમિત્તે વિહાર કરવાથી તેમજ શરીરશક્તિ મંદ રહેતી હોવાથી વૈયાવચ્ચનો લાલ મળી શક્યો નહોતો. આ વિચાર લક્ષમાં આવવાથી મનમાં બહુ પશ્ચાત્તાપ થયો. સંસારીને પિતાની જેમ મુનિરાજને ગુરૂ શિરછત્રતુલ્ય છે. છદ્મસ્થપણાને યોગે કોઈ કાર્યમાં ભૂલ થતી હોય તો ગુરૂ તેનું નિવારણ કરનાર છે. વસ્ત્ર, પાત્ર, પુસ્તકાદિકની તેમજ ચારિત્રપ્રતિપાલનના હેતુભૂત શરીરની પણ તેઓ સંભાળ રાખનારા છે. એકાંત ઉપગારી છે. તેવા ગુરૂના અભાવે જેને દિલગીરી ન થાય તેને માટે શિષ્ય શબ્દ પણ

ઘટતો નથી. લગવંત શ્રી મહાવીરના વિરહે ગૌતમસ્વામીને થયેલો અપાર ખેદ કોણે સાંભળ્યો નથી ? તેઓ તો કાંઈ બાળક નહોતા, ચાર જ્ઞાનના ધરનારા હતા અને દ્વાદશાંગીના રચનારા હતા, છતાં ગુરૂમહારાજના વિરહે તેમને પારાવાર વ્યથા ઉત્પન્ન થઈ હતી. આ દૃષ્ટાંત શું ગુરૂમહારાજની ઉપર અનુપમ મક્તિભાવ રાખવાને સૂચવતું નથી ? અર્વાચીન સમયના શિષ્યો કુપુત્રની પેઠે માત્ર થોડોક સમય ગુરૂલક્ષિત બતાવીને સહેજસાજ વ્યાખ્યાનાદિની શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ કે તરત જ ગુરૂમહારાજનો સંગ તણ દઈ એકલવિહારી થઈ જાય છે. આ ઈલું બધું અઘટિત છે ? આધુનિક સમયના મુનિઓ ગુણોમાં બહુ આગળ વધી શકતા નથી તેનું મૂળ કારણ ગુરૂલક્ષિતમાં ખામી છે તે જ છે.

લગવંત શ્રી મહાવીરસ્વામીને બે ઘડી આયુષ્ય વધારવાની ઈદ્રે પ્રાર્થના કર્યા છતાં લગવંતે કહ્યું હતું—“ હે ઈદ્ર ! કોઈ પણ કાળે એમ થયું નથી અને થવાનું નથી.” આ વચનઉપર દૃઢ વિશ્વાસ લાવીને ગુરૂમહારાજના વિયોગનો શોક શાંત કર્યો. ગુરૂમહારાજને વિરહે ગણિણ શ્રી મૂળચંદ્રણ સંઘાડાના અધિપતિ થયા. ગુરૂમહારાજની હયાતીમાં પણ તેમની શક્તિ અને પુન્યપરાક્રમ ઉત્તમ પ્રકારનું દેખાઈ આવ્યું હતું. ઉત્તરાવસ્થામાં ગુરૂમહારાજ તો એકાંતમાં રહીને પંચ પરમેષ્ઠીનું ધ્યાન કરતા હતા. સંઘાડાના મુનિઓની સારસંભાળનું, યોગ્ય સ્થાનકે આતુર્ભાસ રહેવાની આજ્ઞા કરવાનું, નવા શિષ્યને દીક્ષા આપવાનું, યોગ વહેવરાવીને વડીદીક્ષા આપવાનું, તેમજ શિષ્યોની લજ્જા-ગજ્જા વિગેરેની સંભાળ લેવાનું કામ પોતાની હયાતીમાં જ મુનિરાજશ્રી મૂળચંદ્રણને સોંપી દીધેલું હતું અને તેમની આત્માપનાથી સર્વે શિષ્યો કિંચિત્માત્ર પણ ભૂલ કરતાં બહુ.

કર ખાતા હતા. હવે તો તેઓ સંપૂર્ણ સત્તાધીશ થયા. મુનિ-
રાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી સમાનસ્થિતિના ગુરુભાઈ હતા, પરંતુ જેવી
રીતે ગુરુમહારાજની આજ્ઞાનું વહન કરતા હતા તે જ પ્રમાણે
ગણિજીની આજ્ઞાનું પણ વહન કરવા લાગ્યા.

સંવત ૧૯૩૮ ના જેઠ માસમાં વળાથી વિહાર કરી ભાવ-
નગર પધાર્યા. શ્રી સંઘે ઘણા હર્ષથી સામૈયું અને પ્રવેશ-
મહોત્સવ કર્યો. આ વખત ભાવનગરના સંઘમાં અંદર અંદર
કાંઈક મનની જુદાઈ ચાલતી હતી તે મહારાજશ્રીના પધારવાથી
એકતા થઈ ગઈ. એઓનું એવું પ્રભાવકપણું કે એમની દૃષ્ટિ
પડવાથી સર્વેના મન શાંત થઈ જતા. કોઈ પણ વખતે કોઈને
દુઃખ ઉત્પન્ન થાય એવું વચન એઓ કહેતા નહીં અને કહેવાની
જરૂર પણ પડતી નહીં. વગર કહે જેને કહેવા યોગ્ય હોય તેને
પાસે બોલાવવા માત્રથી તેના હૃદયમાં શાંતિ થઈ જતી. ભાવ-
નગર શહેરમાં મુખ્ય દેરાસરમાં ડાબી બાજુ ઉપર એક નવું
દેરાસર બંધાવવામાં આવેલું હતું. તેની પ્રતિષ્ઠા પાંચ-સાત
વર્ષથી અટકેલી હતી તે કરવાને મહારાજશ્રી પધાર્યા પછી
તરત જ નિર્ણય થયો અને સંવત ૧૯૩૮ ના શ્રાવણ વદ ૩ ને
દિવસે શુભ મુહૂર્તે શ્રી પાર્શ્વનાથજીની મૂળનાયકજી તરીકે
પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે દેરાસરજીમાં પણ સારી
ઉપજ થઈ.

મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી સંવત ૧૯૩૦ ના વર્ષમાં જૈન-
શાળા સ્થાપવામાં આવી હતી તેમાં અભ્યાસ કરીને કાંઈક
વૃદ્ધિને પામેલા ઉછરતી વયતા જૈન બાળકોએ “ શ્રી જૈન
ધર્મ પ્રસારક ” નામની એક સભાનું સંવત ૧૯૩૭ ના શ્રાવણ
શુદ્ધ ૩ ને સ્થાપન કરેલું હતું. તે સભાની ઉપર મહારાજશ્રીએ

આવીને કૃપાદષ્ટિનું સિંચન કર્યું, જેથી તે સલા દિનપરદિન વૃદ્ધિપણને પામી.

મહારાજશ્રીના શરીરમાં સંગ્રહણીના વ્યાધિએ નિવાસ કર્યાની હકીકત પૂર્વે રોશન કરેલી છે. તે વ્યાધિએ દિવસાનુદિવસ પોતાની શક્તિ ફેલાવી જેથી મહારાજજીનું શરીર અશક્ત થઈ ગયું અને વિહારશક્તિ મંદ થઈ ગઈ. જ્યાંસુધી થોડી પણ શક્તિ હતી ત્યાંસુધી તો વિહાર કર્યા વિના રહ્યા નહીં, પરંતુ હવે તો અહીં સ્થિરવાસ કરવો પડશે એમ જણાવા લાગ્યું. જે થોડી પણ શક્તિ આવે તો વિહાર કરવાની અને શ્રી શત્રુંજય તથા ગીરનાર તીર્થની યાત્રા કરવાની અભિલાષા વર્ત્યા કરતી હતી, પરંતુ ક્ષેત્ર-ફરસનાનો અભાવ હોવાથી તે અભિલાષા પૂર્ણ થઈ શકી નહીં. કેટલીએક વખત ડાંગીમાં બેસીને પણ વિહાર કરવાની કેટલીક બાબતોથી પ્રેરણા થયા કરતી હતી પરંતુ પોતે મોટા ગણાવાથી એવો માર્ગ પ્રચલિત કરવાની પોતાની ઇચ્છા થતી નહોતી અને તેથી જ કોઈપણ વખત એવી વાતને આધાર આપ્યો નહોતો.

સંવત ૧૯૩૮ નું ચોમાસું અને ત્યારપછી નિર્વાણાવસ્થા પર્યંત સર્વ કાળ લાવનગરમાં રહેવાનું થયું.

સંવત ૧૯૩૯ માં મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી મુનિ મોતીવિજયજી શ્રી ગોધે પધાર્યા. ત્યાં શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને તેમણે ઉપધાન વહેવરાવ્યા અને માળ પહેરવાના સમય ઉપર શ્રી સમવસરણીની રચનાનો મહોત્સવ થયો.

સંવત ૧૯૪૦ માં પ્રારંભના સમયમાં પાલીતાણાના દરબારને આપવાની યાત્રાળુના રખોયા બદલની રકમનો નિર્ણય

કરવાનું કામ મેજ ઉપર આવ્યું. અમદાવાદના મુખ્ય કાર્યકર્તાઓનો વિચાર યાત્રાળુ દીઠ અમુક રકમ આપવાનું ઠરાવી દેવાનો હતો, કારણ કે એકંદર રકમ આપવાનું ઠરાવતાં દરવર્ષ બહુ મોટી રકમ આપવી પડે અને તેનો બોલો શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના કારખાના ઉપર આવી પડે. કેટલાએક સુસ શ્રાવકો આ વિચારને સંમત નહોતા. તેઓનું ધારવું એવું હતું કે “ યાત્રાળુદીઠ અમુક રકમ મુંડકા તરીકે આપવાનું ઠરાવવાથી અનેક પ્રકારની અડચણો ઉભી થશે, ખરી અગત્યની વખતે દરબાર કોઈ યાત્રાળુને રોકવા ધારશે તો રોકી શકશે, યાત્રા કરવા જવાનો પાસ કે ટીકીટ લેવાની અને સાચવવાની બહુ ચીવટ રાખવી પડશે, એ કાર્યમાં ખલેલ ન થવા દેવા માટે અને પાકી દેખરેખ રાખવા માટે દરબાર સીપાઈઓનું મોટું જુથ ડુંગર ઉપર રાખશે કે જે આપણને કાયમની ઉપાધિરૂપ થઈ પડશે. આવી અનેક અડચણોનો સંભવ હોવાથી કોઈ મોલાવાળા ગ્રહસ્થને અથવા પ્રમાણિક અમલદારને વચમાં રાખીને વાર્ષિક રકમ આપવાનું ઠરાવવું તે જ યોગ્ય છે. આ રકમ કારખાનાને માથે ન પડવા માટે એક મોટા પાયા ઉપર ફંડ કરવું કે જેના વ્યાજમાંથી તે રકમ આપી શકાય. ” આ પ્રમાણેના વિચારને મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદજી પણ સમ્મત થયા હતા, તેથી એ વાત અમદાવાદના મુખ્ય વહીવટ કરનારા પ્રતિનિધિઓને ગળે ઉતારવા માટે અમદાવાદ જવા લાવનગરના સંઘના આગેવાનોને મહારાજશ્રીએ પ્રેરણા કરી, જેથી સંવત ૧૯૪૦ ના માગશર માસમાં લાવનગરથી દશ ગૃહસ્થો અમદાવાદ ગયા અને પૂર્વોક્ત વિચાર ત્યાંના ગૃહસ્થોના લક્ષમાં ઉતાર્યો. આ સમજુતીને પરિણામે પાલીતાણા દરબારને દરવરસે રૂ. ૧૫૦૦૦) આપવાનું સંવત ૧૯૪૨ માં પોલીટીકલ એજન્ટ મી. વોટસન

સાહેબના વચ્ચે પડવાથી ઠરાવવામાં આવ્યું. આ ઠરાવ ૪૦ વર્ષને માટે કરવામાં આવ્યો છે.

મહારાજ શ્રી એવા દીર્ઘદષ્ટિવાન અને ગંભીર હતા કે તેમણે નિર્ણય કરેલો વિચાર બહુધા ફેરવવો પડતો નહોતો. એમની ઉત્તમ સલાહને અનુસરીને લાવનગરના સંઘે શ્રી સિદ્ધાચળ તીર્થના સંબંધના તેમજ બીજાપણ કેટલાએક કાર્યો કર્યા છે કે જેમાં કોઈપણ વખતે તેમને નાસીપાસ થવું પડ્યું નથી. મહારાજશ્રી એ મહાતીર્થના સંબંધના ખબર મેળવ્યા કરતા હતા અને રાજ્ય તરફથી, નોકરો તરફથી અને બીજા તરફથી થતી અડચણો દૂર કરાવવા લાવનગરના સંઘને પ્રેર્યા કરતા હતા. તે સાથે તેમની દ્વારા અમદાવાદ અને મુંબઈના સંઘને પણ જાગૃત રાખ્યા કરતા હતા.

અમદાવાદથી લાવનગર આવ્યા બાદ લાવનગરના સંઘના આગેવાનોના દિલમાં બહુ વરસથી લાવનગરમાં ઉપધાન વહેવાનું થયેલ ન હોવાથી તે કાર્યનો આરંભ કરવાની ઇચ્છા થઈ એટલે મહારાજશ્રીને વિનંતિ કરીને એ કાર્યની શરૂઆત કરાવી. ઘણા શ્રાવક-ઉશ્રાવિકાઓ તે ક્રિયામાં દાખલ થયા. મુનિને સૂત્રો લાણવા માટે જેમ યોગ વહન કરવાની તીર્થંકરની આજ્ઞા છે, તેમજ શ્રાવકોને દેવવંદનાદિ ક્રિયાના સૂત્રો લાણવા માટે ઉપધાન વહેવાની આજ્ઞા કરેલી છે. શ્રાવકને છ ઉપધાન (નવ-કાર, ઈરિયાવહી, પુખ્ખરવરદી, સિદ્ધાણું, બુદ્ધાણું, નમુચ્ચુણું ને લોગસ્સ એ છ સૂત્રોના) વહેવા પડે છે. ઉપધાનની ક્રિયા બહુ કઠણ છે. ગૃહવાસ છોડીને નિરતર (ઠરાવેલા દિવસો પર્યંત) આઠે પહોર ઉપાશ્રયમાં રહેવું પડે છે. ઘણું કરીને એકાંતરે ઉપવાસ કરીને એકાસણું (નીવી) કરવું પડે છે. ક્વચિત્ આંગેલ પણ આવે છે.

ચાર ઉપધાનની પ્રારંભના સુખશાંતિએ સંપૂર્ણ થઈ મહાક્રિયા એટલે તેની પૂર્ણાહુતિના સમય ઉપર માળ પહેરવાની ક્રિયા કરવામાં આવે છે તે પ્રસંગે એક મહાન્ ઉત્સવ કરવાનો સંઘનો વિચાર થયો. મોટા પાયા ઉપર ટીપ કરવામાં આવી. સમવસરણની રચના કરવાનો નિર્ણય થયો. વિશાળ મંડપની રચના કરવામાં આવી. મધ્ય ભાગે સમવસરણ રચ્યું. આ મંડપની શોભા એવી રમણિક અને મનહર થઈ હતી કે ભાવનગર શહેર વસ્યા પછી કોઈપણ વખતે તેવી શોભા થઈ નહોતી, એમ જોનારાઓ કહેતા હતા. બહારગામ કંકોત્તરીઓ લખવામાં આવેલી હોવાથી પુષ્કળ માણસો એકઠું થયું. દરરોજ વૃદ્ધિ પામતી શોભાવાળા વરઘોડાઓ ચડાવવામાં આવ્યા. જોનારાઓના સ્મરણમાંથી ખસે નહીં એવો અપૂર્વ મહોત્સવ થયો. દેરાસરજીમાં ઉપજ પણ પુષ્કળ થઈ. આ મહોત્સવનો પ્રારંભ ફાગણ શુદ્ધિ ૧૧ શે અને પૂર્ણિતા ચૈત્રવદિ એકમે થઈ હતી. શ્રાવકભાઈઓએ દ્રવ્યની મૂર્છા પણ સારી ઉતારી હતી. ઉપધાન વહેનારના દિલ પણ આવા મંડપમાં સમવસરણસમક્ષ માળ પહેરવાનું બનવાથી બહુ પ્રકુલ્લિત થયા હતા. આ રચનાને પ્રસંગે પુષ્કળ શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ વીશસ્થાનક તપ, પંચમી તપ અને ચતુર્થવ્રત વિગેરે સમવસરણની સાક્ષીએ ઉચ્ચાર્યા હતા.

સંવત ૧૯૩૯ માં હું ઢંકમતિ જોઈમલજીએ બનાવેલ સમક્ષિ-સાર નામનો લાષામય ગ્રંથ તેના લકતોએ ચોપડીના આકારે બહાર પાડ્યો. તે દષ્ટિએ પડતાં તેમાં દાખલ કરેલી કુચુક્તિઓ અનેક ભવ્ય જીવોના હૃદયમાં શંકા ઉત્પન્ન કરશે એમ લાગવાથી શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાએ એનું ખંડન લખવાની મુનિરાજ શ્રી આત્મારામજીને વિનંતિ કરી. તેમણે તરતજ હિંદુસ્તાની લાષામાં તેનું ખંડન લખી મોકલ્યું, કારણ કે

એઓ બહુ ઉઘમી તેમજ અપ્રમાદી હતા અને આ વિષય તેમના મનમાં રમી રહેલો હતો. આ ખંડન લાવનગર આવ્યા બાદ તેમાં કેટલોક વધારો કરવાની આવશ્યકતા જણાવાથી મહારાજશ્રીની પાસે ઢુંઢકોની સમક્ષિતસારની બુક સાથંત વાંચીને તેનું અક્ષરશઃ ખંડન પૂર્વોક્ત ખંડનનો આધાર લઈને ગુજરાતી ભાષામાં ફરીને સલા તરફથી તૈયાર કરવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ તે ખંડન મુનિરાજશ્રી આત્મારામજીને દૃષ્ટિગોચર કરવા માટે સલાના આગેવાનો અમદાવાદ ગયા અને મહારાજશ્રી આત્મારામજીએ સાથંત સાંલળીને પાસ કર્યા બાદ શ્રીજૈનધર્મપ્રસારક સલા તરફથી સંવત ૧૯૪૦ માં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું. એ બુકનું નામ ‘સમક્ષિત શલ્યોદ્ધાર’ રાખવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીની સમ્મતિ લઈને સંવત ૧૯૪૧ ના ચૈત્ર માસથી “શ્રીજૈનધર્મપ્રકાશ” નામનું એક માસિક ચોપાનીયું સદરહુ સલા તરફથી બહાર પાડવામાં આવ્યું, જે અદ્યાપિ પર્યંત નિર્વિઘ્નપણે બહાર પડ્યા કરે છે.

સંવત ૧૯૩૮ માં મહારાજશ્રી લાવનગર પધાર્યા ત્યારથી સંવત ૧૯૪૪ સુધીમાં ઘણા જૈન લાઈઓ મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી વૈરાગ્યદશા પામ્યા અને તેમના ઉપરાઉપર દીક્ષા મહોત્સવો થયા, અઠ્ઠાઈ મહોત્સવો પણ ઘણા થયા અને બીજાં શુભ કાર્ય પણ લાવનગરના સંઘ તરફથી વિશેષ થયા. તે સંઘજાનું વર્ણન ચોક્કસ તિથિ વિગેરેની નોંધ ન હોવાથી અપૂર્ણ સ્થિતિમાં અમે અત્રે પ્રગટ કરેલું નથી. તેમજ સંવત ૧૯૩૮ ની અગાઉ પણ મહારાજશ્રીના નામથી દીક્ષા બીજે સ્થાનકે અપાયેલી છે અને મહારાજશ્રીએ દીક્ષા આપી તેમને વડીદીક્ષા બીજા મુનિરાજના નામની અપાયેલી છે, તે સર્વેનું

વણુ ન ચોક્કસ સ્થિતિમાં ઉપલબ્ધ ન થવાથી અપૂર્ણતામાં પ્રગટ કરવું ઠીક લાગ્યું નથી જેથી આહ આપવામાં આવ્યું નથી.

મહારાજશ્રીના બે શિષ્યો મુનિ કેવળવિજયજી તથા મુનિ ગંભીરવિજયજીના દીક્ષા સમયની હકીકત પ્રસંગોપાત લખાણી છે. ત્યારપછી મુનિ ઉત્તમવિજયજી, ચતુરવિજયજી, હેમવિજયજી, ધર્મવિજયજી, નેમવિજયજી વિગેરે મહારાજશ્રીના શિષ્યો થયેલા છે તે સર્વેની એકંદર નોટ ચરિત્રને અંતે આપેલી છે.

સંવત ૧૯૪૪ ના માગશર માસમાં શ્રી અમદાવાદથી સિદ્ધાચળજી આવતાં છરી પાળતા સંઘની સાથે ગણિ શ્રી મૂળચંદ્રજી ભાવનગર તરફ પધાર્યા. સંઘનો વિચાર તો પરભાર્યા સિદ્ધાચળજી જવાનો હતો, પરંતુ મુનિરાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીને મળવાની ઉત્કંઠાથી અને તેઓ શરીરની અશક્તિને લીધે પાલીતાણા સુધી આવી શકે તેમ ન હોવાથી ગણિજીએ ભાવનગર થઈને પાલીતાણે જવાનું ઠરાવ્યું. ભાવનગર નજદીક આવ્યાના ખખર મળતાં મુનિરાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી સાધુસમુદાયસાથે સામા જવા નીકળ્યા. શહેરની બહાર વીઠલબાગ નામના ઉદ્યાનમાં સામસામા એકત્ર થયા એટલે એકબીજાને દૃષ્ટિવડે જોતાં જ પરસ્પર બહુ જ આનંદિત થયા. પછી નિર્વંદ્ય સ્થાનકે ગણિજી બિરાજમાન થયા એટલે મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજી વિનયધર્મની પ્રાધાન્યતા દર્શાવવા માટે વંદન કરવા ઉભા થયા. બંને પરિવારના સર્વ સાધુઓ પણ તેમની પાછળ રહીને વંદન કરવા તત્પર થયા. મહારાજશ્રીનું મસ્તક ગણિજીના ચરણકમળમાં સ્પર્શ કરતું જોતાં સર્વ સંઘની દૃષ્ટિ મેષોન્મેષરહિત થઈ ગઈ. આવા મહાંતપુરૂષોને પણ પરસ્પર આવો વિનય જાળવતાં દેખી સર્વે જૈન બંધુઓના દિલમાં વિનયધર્મઉપર વિશેષ રૂચિ ઉત્પન્ન

થઈ. પ્રથમ વંદન સમાપ્ત થયું એટલે મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી આસનપર સ્થિત થયા, તે વખતે બાકીના સર્વે મુનિઓ તેમને વંદન કરવાને ઉપસ્થિત થયા. આ વંદનને સમયે સર્વ મુનિઓના મસ્તક ઉપર અને હસ્ત ઉપર પોતાના હસ્તક્રમજીવડે સુકોમળ સ્પર્શ કરતી વખતે દરેક મુનિઓના દિલ બહુ જ વિકસ્વર થતા હતા. આ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર વંદનક્રિયા સમાપ્ત થયા પછી ભાવનગરના સંઘે કરેલી સામૈયાની અપૂર્વ શોભા અને ગોઠવણને જોતાં જોતાં શ્રાવકસમુદાયની સાથે ગણિજીએ શહેરમાં પ્રવેશ કર્યો. સંઘે શહેરની બહાર ડેરા તંબુ નાંખીને પઠાવ કર્યો, પરંતુ બંને ગુરુભાઈ બહુ દિવસે મળેલા હોવાથી પરસ્પર વાર્તાલાપ કરવાની ઉત્કંઠા પૂરી કરવા સારૂ ગણિજી, મુનિવર્ગસહિત મહારાજશ્રીની સાથે શહેરમાં મારવાડીના વંડાને નામે ઓળખાતા ઉપાશ્રયમાં ઉતર્યા. બે દિવસ સંઘ ભાવનગર રહ્યો ત્યાં સુધી ગણિજીએ પણ ભાવનગરમાં રહી અનેક બાબતોના ખુલાસા એકાંતમાં બેસીને પરસ્પર કર્યા.

સંઘે મુકામ ઉપાડ્યો ત્યારે સંઘની સાથે ગણિ શ્રી મૂળચંદ્રજી પણ પરિવારસહિત ચાલ્યા. મહારાજશ્રીને સાથે જવા માટે ઉત્કંઠા થતી હતી પરંતુ શક્તિને અભાવે જઈ શક્યા નહીં. ગણિજીએ સંઘસહિત તીર્થાધિરાજને ભેટી પોતાના સમુદાય સાથે સંવત ૧૯૪૪ નું ચોમાસું પાલીતાણે કર્યું. સંઘ અમદાવાદ ગયો.

સંવત ૧૯૪૪ ના ચોમાસામાં પાલીતાણે ગણિજીના શિષ્ય મુનિ દેવવિજયજી, જેઓ વાદવિવાદમાં બહુ વિચક્ષણ હતા અને બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ હોવાથી શાસ્ત્રાભ્યાસ પણ સારો કર્યો હતો તેઓ આસો માસમાં કાળધર્મ પામ્યા. એઓ પ્રતાપી નીવડે એવા હતા તેથી તેમના પંચત્વના સમાચાર સાંભળીને મહારાજશ્રી પણ

દિલગીર થયા. એમની અંત સમયની ઉન્નવળ પરિણુતિ અને સમાધિ બહુ પ્રશંસનીય હતી. નિરંતર પાંચ-છ દ્રવ્ય જ વાપરતા. શરીરમાં વ્યાધિના સફલાવને પ્રસંગે પણ તેમણે દઢતા તથા નહોતી. એનો દાખલો ખીજાઓએ જરૂર લક્ષમાં લેવા જેવો છે.

આ ચોમાસું સંપૂર્ણ થયું એવામાં ગણિજીને શરીરે રક્તવાતનો વ્યાધિ ઉછળી આવ્યો. અનેક પ્રકારના પ્રયોગથી પણ તે વ્યાધિ ઉપશાંત થયો નહીં. દિવસાનુદિવસ શરીર અશક્ત થતું ગયું. પગના તળીયામાં એ વ્યાધિએ વિશેષ અસર કરી જેથી ગમનક્રિયા ખીલકુલ બંધ થઈ પડી. વ્યાધિનું જોર માગશર માસમાં એકદમ વધી ગયું. મહારાજશ્રી નિરંતર ખબર મેળવ્યા કરતા, પણ વ્યાધિ ઉપશમ્યાના ખબરને બદલે વૃદ્ધિ પામવાના ખબર સાંભળી ઉદ્વિગ્ન રહેતા હતા. પોતાની ચાલવાની શક્તિ ન હોવાથી પાલીતાણે જઈ શકે તેમ નહોતું, તેથી તેમજ પાલીતાણામાં વૈદ્ય ડાકતરની જોગવાઈ પૂરી ન હોવાથી ગણિજીને લાવનગર લાવવાનો વિચાર કરી લાવનગરથી શ્રાવકો તેડવા ગયા. ખીજી કોઈ રીતે લાવી શકાય તેવું ન હોવાથી મ્યાનાની ગોઠવણ કરી અને બની શકે તેટલી સગવડ કરીને કીલામણા ન પહોંચે તેવી રીતે લાવનગર લઈ આવ્યા. મહારાજશ્રી તેઓ સાહેબની વૈયાવચ્ચમાં અખંડપણે તત્પર રહ્યા. અનેક પ્રકારના ઉપચારો કર્યા પણ કોઈ રીતે શાંતિ ન થઈ. વ્યાધિ વધતો ગયો. બાહ્યસમાધિ અને અંતરસમાધિ ઉપજાવવા માટે યોગ્ય ઉપચારો કરવામાં ખામી ન રાખી, પણ આયુષ્યસ્થિતિ પરિપૂર્ણ થયેલ હોવાથી બાહ્યસમાધિ થઈ શકી નહીં. અંતરસમાધિ તો પોતે પણ રાખી શકે એવા હતા, તેમાં વળી આવા પ્રબળ સહાયક મળ્યા એટલે સંપૂર્ણ સમાધિપણે સંવત ૧૯૪૫ ના માગશર વદ છઠ્ઠે સર્વ મુનિમંડળની સમક્ષ

ગુરુમહારાજના સ્વર્ગવાસ પછી સાત વર્ષે સૌના શોકયુક્ત હૃદયને જોતાં જોતાં કાળધર્મ પામ્યા. સંઘ સર્વે બહુ દિલગીર થયો. બહુ વર્ષે લાગ્યયોગે લક્ષિત કરવાનો અવસર મળેલો તેમાં આવું ખેદકારક પરિણામ આવવાથી સૌના હૃદય ખિન્ન થયા. આ વખતે મુનિરાજના ૨૨ ઠાણા એકત્ર થયા હતા. મુનિ ઝવેરસાગરજી પણ ખાસ ગણિ મહારાજના વ્યાધિના ખખર સાંભળીને ઉદ્દેપુરથી આવ્યા હતા. ગણિજી ઉપર તેમનો લક્ષિતભાવ સારો હતો. આખા સંઘાડામાં ગણિજી સર્વોત્કૃષ્ટ હોવાથી તેમના દેહને શ્મશાનમાં લઈ ન જતાં દાદાસાહેબની વાડીમાં અગ્નિસંસ્કારની ક્રિયા કરવામાં આવી. નિર્વાણમહોત્સવ ભાવનગરના સંઘે બહુ ઉત્તમ પ્રકારે કર્યો. મહારાજશ્રી વૃદ્ધિ-ચંદ્રજીની ગણિજી ઉપર અપ્રતિમ લક્ષિત હોવાથી તેમના વિરહે તેમની પાદુકાના દર્શનનો પણ લાભ મળી શકે તો ઠીક એમ ભાવનગરના સંઘને તેઓ સાહેબે સૂચવ્યું, જેથી ભાવનગરના સંઘે અગ્નિસંસ્કારને સ્થાનકે આરસપહાણની દેરી કરાવી અને તેમાં ગણિજીના પગલા સ્થાપન કર્યાં. એ સંબંધના સર્વ કાર્યમાં ભાવનગરના શ્રી સંઘે સારો ખર્ચ કર્યો.

ગણિજીના કાળધર્મ પામવાથી આખા સંઘાડામાં વડીદીક્ષા આપનાર અને યોગ વહેવરાવનાર કોઈ રહ્યું નહીં. નવદીક્ષિત સાધુ-સાધ્વીને વડીદીક્ષા છ મહિનાની અંદર આપવી જોઈએ, તેને બદલે વરસ-બંને વરસ થઈ ગયા તેથી બહુ અગવડ પડવા લાગી. કોઈ રીતે એ સંબંધી માર્ગ નીકળી શક્યો નહીં. છેવટે મુનિ ગંભીરવિજયજી (પોતાના શિષ્ય) ને અને મુનિ વિનયવિજયજી (મુનિરાજશ્રી નિત્યવિજયજીના શિષ્ય) ને અમદાવાદ મોટા યોગ વહેવા મોકલ્યા. આ સંબંધમાં બીજા કોઈક મુનિના દિલમાં અપ્રીતિભાવ ઉત્પન્ન થયો. મુનિ ઝવેર-

સાગરજીએ પણ કાંઈક ખટપટ કરી જેથી કેટલાએક મુનિઓ મહારાજજીથી વિમુખ થઈ જુદા પડ્યા. આ કારણથી મહારાજશ્રીના દિલમાં બહુ ખેદ થયો અને મન ઉદાસ રહેવા લાગ્યું. એ સમાચાર સાંભળીને શ્રી અમદાવાદથી ત્યાંના આગેવાન શ્રાવકો મહારાજજીને તેડી જવા ભાવનગર આવ્યા. મહારાજજી ચાલી શકે એમ ન હોવાથી સાથે મ્યાનો લેતા આવ્યા. મહારાજજીને અનેક પ્રકારે વિનંતિ કરી, પરંતુ મહારાજજીનું દિલ કોઈ રીતે મ્યાનામાં બેસીને અમદાવાદ જવાનું થયું નહીં. છેવટ આઠ દિવસ રોકાઈને આવેલા શ્રાવકો પાછા અમદાવાદ ગયા.

સંવત ૧૯૪૬માં મહારાજજીના ઉપદેશથી ઘણા શુભ કાર્યો થયા, જેમાં ભાવનગરના સંઘે દ્રવ્યનો વ્યય પણ પુષ્કળ કર્યો.

૧ કાર્તિક માસમાં પાવાપુરીની રચનાનો ઉત્સવ થયો.

૨ માગશર માસમાં અને વૈશાખ માસમાં ત્રણ દીક્ષામહોત્સવ થયા જેમાં ત્રણ શ્રાવકોએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

૩ શ્રાવણ વદિ એકમે શ્રી ગોડીપાર્શ્વનાથજીના દેરાની પાછળ બંધાવેલા નવા દેરાસરજીમાં પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. મૂળનાયકજી તરીકે શ્રી શ્રેયાંસનાથજીને બિરાજમાન કર્યા. આ પ્રસંગે મહોત્સવ બહુ શ્રેષ્ઠ થયો અને દેરાસરજીમાં ઉપજ પણ સારી થઈ.

૪ કાર્તિક માસમાં રોગોપદ્રવ શાંતિનિમિત્તે શાંતિસ્નાત્ર અને શ્રાવણ માસમાં પ્રતિષ્ઠાના મહોત્સવ ઉપર અષ્ટોત્તરીસ્નાત્ર ભણાવવામાં આવ્યું.

૫ આશ્વિન માસમાં શા. આણંદજી પુરુષોત્તમ તરફથી ઉજ-

મણીનો મહોત્સવ ઉત્તમ પ્રકારે કરવામાં આવ્યો. તે પ્રસંગે સમવસરણી રચના એક સુશોભિત મંડપના મધ્યમાં કરવામાં આવી હતી. છોડ તેના પોતાના તથા બીજાઓના મળીને દૃષ્ય થયા હતા. દેશાવરથી માણસો પણ ઠીક આવ્યું હતું. દ્રવ્યવ્યય સારી રીતે થયો હતો.

૬ દાદાસાહેબની વાડીમાં એક સુશોભિત, યાત્રાસ્થાનકસદૃશ જિનાલય ખંધાય તો ઠીક એવી મહારાજાની અલિલાપા હતી, તેને અનુસરીને શ્રાવણ વદિ ૬ કે ત્યાં એક દેરાસરજી ખંધવા માટે સંઘ તરફથી ખાતમુહૂર્ત કરવામાં આવ્યું. આ બાબતનો આદેશ વેરા જસરાજ સુરચંદ તથા ઝવેરચંદ સુરચંદને આપવામાં આવ્યો હતો. તે પ્રસંગે ખાતની અંદર સંઘ તરફથી પુષ્કળ દ્રવ્ય નાખવામાં આવ્યું.

મુનિ ગંભીરવિજયજી તથા મુનિ વિનયવિજયજી શ્રી ભગવતીજીના યોગ વહેવા અમદાવાદ ગયા હતા, તેમને સંવત ૧૯૪૭ ના જેઠ વદિ ૧ મે શ્રી વીસનગરમાં પંન્યાસ પદવી આપવામાં આવી એવા ખબર મળ્યા.

એ જ વર્ષમાં ભાદ્રપદ માસમાં મુનિરાજશ્રી નિત્યવિજયજી શ્રી ખંભાતમાં કાળધર્મ પામ્યા. આ ખબર સાંભળી મહારાજશ્રી બહુ દિલગીર થયા, કારણ કે એઓ પણ એક પ્રતાપી ગુરૂભાઈ હતા. ઉપદેશામૃતવડે અનેક જીવોને પાવન કરવાની શક્તિ ધરાવનારા હતા. એમનો નિર્વાણમહોત્સવ ખંભાતના સંઘે બહુ સારી રીતે કર્યો.

ગણિજીના શિષ્ય મુનિ દાનવિજયજી જેઓ વ્યાકરણ તથા ન્યાયાદિ શાસ્ત્રમાં બહુ પ્રવીણ હતા, એઓને શરીરે વ્યાધિ ઉત્પન્ન થવાથી તેઓ સંવત ૧૯૪૬ માં ભાવનગર આવ્યા હતા.

મહારાજશ્રીએ તેમની ઔષધ તથા પથ્યાદિવડે સારી રીતે સંભાળ લીધી જેથી તેમની પ્રકૃતિ સુધરતી ચાલી. વ્યાધિ વિગેરે પ્રસંગે શિષ્યોની સારસંભાળ લેવાની મહારાજશ્રી એટલી બધી ચીવટ ધરાવતા કે કોઈ શિષ્યનું મન કદિ પણ ખેદ પામતું નહીં; ઉલટું ચારિત્રધર્મમાં દૃઢ થતું. અન્યગચ્છી કોઈ ગ્લાન સાધુ આવેલા હોય તો તેની સારસંભાળ લેવામાં પણ મહારાજશ્રી કચાશ રાખતા નહીં. આ ગુણ તેમનામાં બહુ જ પ્રશંસનીય હતા.

મુનિ દાનવિજયજીને આરામ થવાથી એક દિવસ તેમણે મહારાજશ્રીને નિવેદન કર્યું કે—“ આધુનિક સમયમાં મુનિઓ વિદ્યાભ્યાસ બહુ જ ઓછો કરે છે. પૂર્વાચાર્યોએ પૂર્ણ પ્રયાસ કરીને રચેલા વ્યાકરણ, કાવ્ય, કોષ, અલંકાર અને ન્યાય વિગેરેના જૈન ગ્રંથો જ્યાં ત્યાં બાંધ્યા પડ્યા છે, કોઈ પણ શ્રાવક તેનો લાભ લેતા નથી. શાસ્ત્રીઓના પગારનો ખર્ચ જુદા જુદા ગામે ચાર્તુમાસમાં શાસ્ત્રીઓ રાખીને પુષ્કળ કરે છે, પરંતુ તેથી સંગીન લાભ થતો નથી; કારણ કે ચાર્તુમાસ પૂરું થાય છે કે પાછા શાસ્ત્રીને રજા આપે છે અને પોતે વિહાર કરી જાય છે, જેથી ચાર મહિનામાં કરેલો અભ્યાસ થોડા વખતમાં વિસ્મૃત થઈ જાય છે. માટે એવી પાકે પાચે ગોઠવણ થવી જોઈએ કે જેથી બુદ્ધિશાળી મુનિઓ અવિચ્છિન્નપણે અભ્યાસ કરે અને તેનું સંગીન ફળ પ્રાપ્ત થાય. મારા વિચાર પ્રમાણે શ્રી સિદ્ધાચજીજી તીર્થની તળેટીમાં પાલીતાણા શહેરમાં એક જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા સ્થાપવામાં આવે અને એક વિદ્વાન શાસ્ત્રી મોટા પગારથી રાખવામાં આવે તો તેથી ઘણો લાભ થાય, કારણકે પાલીતાણા મધ્યબિંદુ જેવું શહેર છે. યાત્રાનિમિત્તે દરેક મુનિરાજનો ત્યાં આવવાનો સંભવ છે અને યાત્રાળુ સારી

સંખ્યામાં કાયમ ત્યાં હોય છે તેથી મુનિનો નિવાહ પણ સારી રીતે થવા સંભવ છે. ” આ બધી હકીકત મહારાજશ્રીના ધ્યાનમાં ઉતરી.

મહારાજશ્રીએ પણ કહ્યું કે-“ પરિપૂર્ણ અભ્યાસ વિના ખરા તત્વાતત્વની સમજ પડતી નથી તેથી પ્રાણી ભૂલમાં ભમ્યા કરે છે. હૃદયરૂપ મંદિરમાં જ્ઞાન દીપકતુલ્ય છે, અંતર્યક્ષુને ઉઘાડનાર છે, ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષને સિંચન કરવામાં મેઘતુલ્ય છે, ઉત્કૃષ્ટ નિધાન છે; તેમજ મુક્તિપુરીનો રસ્તો, સ્વર્ગની નિસરણી, અમૃતનો ઝરો, સુખનો સમુદ્ર, આનંદની પરિસીમા, અંધની લાકડી, વાંચિત પૂરવામાં કલ્પવૃક્ષ, પુન્યનો પ્રાગભાર, બહેમનો વિદારનાર, કુબુદ્ધિને ટાળનાર, સુબુદ્ધિને વધારનાર અને વિવેકનો ઉદય કરનાર છે. સદ્ગુણનો ભંડાર અને નીતિનો નમુનો છે. જ્ઞાનવિના પ્રાણી મનુષ્ય છતાં પણ સમાન છે. ધર્મશાસ્ત્રનું વિશેષ જ્ઞાન મેળવવા માટે પ્રારંભમાં વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રોના અભ્યાસની બહુ જરૂર છે. મારો વિચાર પણ પાલીતાણામાં એક પાઠશાળા સ્થપાય તો ઠીક એમ છે, પરંતુ તેમાં ખર્ચ વિશેષ રાખવો જોઈએ. શાસ્ત્રી સુમારે રૂ ૧૦૦)ના પગારવાળો રાખવો, તે ઉંચો અભ્યાસી જોઈએ, માટે એવા કેઈ ઉદાર ગૃહસ્થનો સંયોગ થઈ જાય તો ધારણા પાર પડે. હાલમાં દ્રવ્યના ખર્ચ કરનારા તો ઘણા છે, પરંતુ પોતાનું નામ કાયમ રાખવાની મિથ્યા લાલચવડે જે કાર્યની અધુના બહુ આવશ્યકતા ન હોય એવા કાર્યમાં ખર્ચ કરે છે અથવા તો લોકો જે કાર્યમાં ખર્ચ કરેલો દેખીને તાત્કાલિક પ્રશંસા કરે એવા કાર્યમાં એકબીજાની સ્પર્ધાને લીધે ખર્ચ કરે છે; પરંતુ જ્ઞાનાભ્યાસ કરાવવા જેવા પરિણામે અતિશય હિતકારક કાર્યમાં ખર્ચ કરનાર કવ-

ચિત જ મળી આવે છે. તો પણ એ સંબંધમાં ચીવટ રાખવામાં આવશે તો ધારણા પાર પડશે ખરી. ”

ઉત્તમ પુરૂષોત્તમ શુભ ઇચ્છાને પાર પડતાં વિલંબ લાગતો નથી. અહીં મહારાજશ્રીને ઇચ્છા થઈ એટલે જાણે દૈવે પ્રેરણા કરીને જ મોકલ્યા હોય નહીં એમ મુર્શિદાબાદનિવાસી બાબુસાહેબ બુદ્ધસિંહજી તે વખતમાં મહારાજશ્રીને વાંદવા માટે ભાવનગર આવ્યા. મુનિ દાનવિજયજીએ પ્રસંગ કાઢીને પૂર્વોક્ત ઉપદેશ કર્યો. તેની અસર થવા લાગી, એટલે મહારાજશ્રીએ તેની ઉપર પોતાની વાણીવડે ઉપદેશામૃત સીંચ્યું. બાબુસાહેબ કબુલ થયા કે ‘આપ ફરમાવો તે કાર્યમાં કંહો તેટલો ખર્ચ કરવા તૈયાર છું. દ્રવ્ય તો પરિણામે માઈ નથી, જેટલું મારે હાથે શુભ નિમિત્તમાં ખરચાશે એટલું જ માઈ છે.’ છેવટે એમ નિર્ણય થયો કે ત્રણ વર્ષ સુધી દરમાસે રૂ. ૧૦૦) બાબુસાહેબ આપે. રૂ. ૧૫) વેરા જસરાજ સુરચંદ આપે અને રૂ. ૧૫) શા આણંદજી પુરૂષોત્તમ આપે. એકંદર રૂ. ૧૩૦) ના માસિક આવકના પ્રમાણમાં ખર્ચ રાખીને શ્રી પાલીતાણામાં જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળાનું સ્થાપન કરવું. બાબુસાહેબ આ વાતનો નિર્ણયકારક ઠરાવ થયા પછી સ્વદેશ તરફ રવાને થઈ ગયા.

ખર્ચ કરવાને માટે આવકનો તો નિર્ણય થયો એટલે શાસ્ત્રીની તજવીજ શરૂ કરવામાં આવી. થોડા વખતમાં કેંકણ-દેશીય શાસ્ત્રી દીનકરરાવને રાખવાનું નક્કી થયું. મુનિ દાનવિજયજી, મહારાજજીની આજ્ઞા લઈને પાલીતાણે પધાર્યા અને સંવત ૧૯૪૮ ના ભાદ્રપદ શુદ્ધ ૬ ઠે બહુ ધામધુમ સાથે શ્રી પાલીતાણામાં મુનિ દાનવિજયજીની દેખરેખ નીચે જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળાનું સ્થાપન કરવામાં આવ્યું. સાધુઓ તથા શ્રાવકોએ અભ્યાસ શરૂ કર્યો. ચાતુર્માસ ઉત્તરે બહારગામથી પણ મુનિઓ

આવવા લાગ્યા. માત્ર જૈન વ્યાકરણાદિનો જ અભ્યાસ કરાવવાનું કરાવવામાં આવ્યું. અભ્યાસ દિનપરદિન સારી રીતે થવા લાગ્યો. પાછળથી અભ્યાસ કરનાર તથા કરાવનારની અવ્યવસ્થિત સ્થિતિને લીધે કામ અવ્યવસ્થિત ચાલ્યું, તો પણ બીજા રોપાયાં છે તો હાલ ધીમું ધીમું પણ કામ ચાલે છે.

સંવત ૧૯૪૮ ના ભાદ્રપદ માસમાં મહારાજશ્રીને પૂર્વોક્ત વ્યાધિ ઉપરાંત છાતીના દુખાવાનો વ્યાધિ શરૂ થયો. શરૂ થતાં જ તેણે જોર કર્યું. શ્રાવકો અને સાધુઓના દિલ એકદમ ગભરાયા. આવા મહાપુરૂષના દર્શનનો કાયમને માટે વિરહ થવાની શંકા પડવા લાગી. આ પ્રસંગે મહારાજશ્રીના લક્ષિતવાન શ્રાવકોએ મહારાજશ્રીનો ફોટોગ્રાફ પડાવવા માટે વિનંતિ કરી. પ્રથમ પણ આ વિષયમાં વાતચીત થયેલી હતી. મહારાજશ્રી તદ્દન નિરભિમાની હોવાથી એ વાતનો સ્વીકાર કરતા નહોતા. એઓ કહેતા કે ‘પૂર્વના મહાન્ પુરૂષો પાસે આપણે કોણ માત્ર ! આપણી છબી તરીકે કાયમ સ્થિતિ રહેવી જોઈએ એવા આપણામાં શું અપ્રતિમ ગુણો છે ? માણસો અભિમાનના આવેશને લીધે પોતાને વિષે ગુણીપણાની સંભાવના કરે છે, પરંતુ યથાર્થ ગુણની પ્રાપ્તિ બહુ દૂર છે.’ આવી અનેક વાતોથી ફોટોગ્રાફ પડાવવાનો વિચાર અળસાવી દેતા હતા, પરંતુ આ વખત તો લક્ષિતભાવવાળા શ્રાવકોએ પ્રબળ ઇચ્છા જણાવી અને ફોટોગ્રાફના સાધનો વગરકહ્યે તૈયાર કરી સામા ખડા કર્યા. મહારાજશ્રીએ આ વખતે દાક્ષિણ્યતા નહીં તજવાથી ફોટોગ્રાફ પડાવવાનું સ્વીકાર્યું અને તરત જ ફોટોગ્રાફ લેવામાં આવ્યો. શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાએ પોતા તરફથી સામગ્રી નક્કો તૈયાર કરાવી, જેથી તેમના લક્ષ્મણનો અત્યારે પણ તેઓ સાહેબના દર્શનનો લાભ મેળવે છે.

ફેટોગ્રાફની ચાહગીરી કરતાં વિશેષ ચાહગીરી રહે એવું બીજું કાર્ય ત્યારપછી શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સલાના કાર્યકર્તાઓના લક્ષમાં આવ્યું. તે કાર્ય મહારાજશ્રીનું જન્મચરિત્ર લખી કાઢીને છપાવી બહાર પાડવું તે હતું, પરંતુ આ કાર્ય બહુ મુશ્કેલ હતું; કેમકે અઘાપિ સુધી કાંઈ લેખ એ સંબંધમાં લખાયેલો નહોતો. એટલે જન્મસમયથી માંડીને સર્વ હકીકત ખુદ મહારાજશ્રીને પૂછીને જ જાણવાની જરૂર રહી. મહારાજશ્રીને પૂછવામાં મુખ્ય બે અડચણો હતી. એક તો મહારાજશ્રીની વાત કરવાની શક્તિ ઓછી થઈ હતી-વધારે બોલી શકતા નહોતા અને બીજું મહારાજશ્રીનો વિચાર એ સંબંધમાં પોતાનું ચરિત્ર બહાર પાડવાની જરૂર નથી એવો હતો. પ્રારંભમાં સહજ સ્વભાવે માત્ર જાણવાની જિજ્ઞાસા દર્શાવીને વ્યતીત હકીકત ધીમે ધીમે પૂછવા માંડી, પરંતુ વધારે દિવસ એમ ચાલવાથી પૂછવાનો આશય મહારાજશ્રીના સમજવામાં આવી ગયો, એટલે વધારે વાત કરવાની ઇચ્છા મોળી પડી. તે સાથે શરીરશક્તિ પણ વ્યાધિની પ્રબળતાથી મંદ પડવા લાગી, તેથી આ ચરિત્રમાં હકીકતસંબંધી જે કાંઈ અપૂર્ણતા જણાય તેનું મૂળ કારણ ઉપર કહ્યું તે સમજવું. કેટલાએક મનુષ્યો દરેક પ્રકારે પોતાની ખ્યાતિ થાય એમ ઇચ્છે છે અને તેને માટે અતિશયોક્તિ ભરેલાં ચરિત્રો પણ લખાવે છે, પરંતુ મહારાજશ્રીની નિરભિમાન વૃત્તિ તો કોઈ અપૂર્વ હતી, જેનો કેટલોએક ચિતાર ઉપર કહેલા બંને કારણોથી સમજી શકાશે.

મહારાજશ્રીનું શરીર જેમ જેમ નરમ થતું ચાલ્યું તેમ તેમ ઉપયોગની જાગૃતિ વધતી ચાલી. મૂળથી અનુભવજ્ઞાન મેળવવા ઉપર અને અધ્યાત્મસ્વરૂપની વિચારણા ઉપર લક્ષ વધારે હતું,

તેનો ઉપયોગ આ વખતે થવા લાગ્યો. વ્યાધિના બળવંતપણામાં પણ આત્માને બળવાન કરીને અરે ! શબ્દનો ઉચ્ચારમાત્ર ન કરતાં કાયમ “ અરિહંત, સિદ્ધ, સાહુ ” એ શબ્દનો ધ્વનિ જ ચાલી રહેતો. પાસે રહેનારા શ્રાવકોને પણ એ જ શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરવા પોતે સૂચવ્યું હતું.

સંવત ૧૯૪૯ ના માગશર માસમાં મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી વોરા જસરાજ સુરચંદે ઉજમણાનો મહોત્સવ કર્યો. તે મહોત્સવને માટે એક સુશોભિત મંડપની રચના કરી હતી અને મધ્યમાં શ્રી અષ્ટાપદ તીર્થની રચના કરીને ૨૪ જિનર્ષિય પધરાવ્યા હતા. છોડ તેમના પોતાના તથા બીજાના મળીને ૫૫ થયા હતા. ઓચ્છવ સારો વર્ત્યો હતો. સદરહુ મંડપમાં ઘણા શ્રાવકોએ વ્રત તપાદિ ઉચ્ચર્યા હતા.

સદરહુ મહોત્સવ પૂર્ણ થયા બાદ મહારાજશ્રીના ઉપદેશની અસરને યોગે શા. આણંદજી પુરૂષોત્તમે શ્રી સિદ્ધાચળજીનો છરી પાળતો સંઘ કાઢ્યો. મહારાજશ્રી પોતે સાથે જઇ શકે એમ ન હોવાથી બીજા સાધુ-સાધ્વીઓને સાથે મોકલ્યા. સંઘની શોભા સારી આવી. પાલીતાણે જઈને તેમણે એક દેરીમાં પ્રતિષ્ઠા કરી.

પૂર્વે જણાવી ગયા છીએ તે પ્રમાણે મુનિ ગંભીરવિજયજીને અને મુનિ વિનયવિજયજીને પંન્યાસ પદવી મળી હતી, તેથી હવે વડીદીક્ષા વિનાના લાંબી મુદતના નવદીક્ષિત મુનિઓની અડચણ દૂર કરવા સારૂ યોગ વહેવરાવવા માટે લાવનગર આવવા પંન્યાસ ગંભીરવિજયજીને લખ્યું. તેઓ પણ વડીલ મગનલાલ સરૂપચંદના સંઘમાં અમદાવાદથી પાલીતાણે થઈને પોષ વદ ૬ ઠે લાવનગર આવ્યા. ત્યારપછી તરતજ યોગ વહે-

વરાવવાનું શરૂ કરવામાં આવ્યું. સાધુના ઠાણા ૧૨ અને સાધ્વીના ઠાણા ૧૧ યોગમાં પેઠા. માહ વહિ ૪ થે ચાર સાધુ ને આઠ સાધ્વીને મુનિરાજશ્રા વૃદ્ધિચંદ્રજીની દૃષ્ટિતળે વડીદીક્ષા આપવામાં આવી. ભાવનગર શહેરમાં આ ક્રિયા પહેલવહેલી જ થતી હોવાથી શ્રાવકવર્ગના દિલમાં બહુ ઉત્સાહ આવ્યો હતો, તેથી આ પ્રસંગે ખર્ચ પણ સારો કરવામાં આવ્યો.

મહારાજશ્રીએ જન્મ તો પંજાબ દેશમાં ધારણ કર્યો, પરંતુ ત્યાં તો દીક્ષા બાદ માત્ર ત્રણ વર્ષ જ રહ્યા. સંવત ૧૯૧૧ માં ગુજરાત દેશમાં આવ્યા, ત્યારપછી પાછા પંજાબમાં પધાર્યા જ નથી તેથી જાણે કાઠિયાવાડના હિતને માટે જ જન્મ ધારણ કર્યો હોય એમ જણાય છે. ગુજરાતમાં આવ્યાબાદ ૩૮ ચોમાસા કર્યા તેમાં અરધો અરધ ચોમાસા ભાવનગરમાં કર્યા છે, તેથી ગુજરાતમાં પધાર્યા તે પણ જાણે ભાવનગરના હિતને માટે જ પધાર્યા હોય એવું જણાય છે. ભાવનગરના સંઘ ઉપર ઉપકાર કરવામાં બાકી રાખી નથી. અનેક શુભ કાર્યો ખાસ ભાવનગરમાં કરાવ્યા એટલું જ નહીં પણ અનેક ગામોના જીજ્ઞાસુદારની, નવા દેરાસરોની, ઉપાશ્રયોની અથવા બીજા શુભ નિમિત્તની ટીપ વિગેરેમાં પણ ભાવનગરના શ્રાવકવર્ગપાસે પુષ્કળ દ્રવ્યનો વ્યય કરાવીને વિનાશી લક્ષ્મીની સફળતા કરાવી છે. ઉપદેશામૃતવડે નિરંતર માનસિક વ્યાધિઓને નિવારતા રહ્યા છે. પોતાની દીર્ઘદૃષ્ટિવડે ભૂલ થવા દીધી નથી, પાપકાર્યથી વિરમાવ્યા છે, યોગ્ય જીવોને આત્મસ્વરૂપ સમજાવવાનું પણ બાકીમાં રાખ્યું નથી. આવા અનેક ઉપકારનું સ્મરણ થવાથી ભાવનગરના સંઘના મનમાં એમ આવ્યું કે આપણે એવું કોઈ પ્રૌઢ કાર્ય કરવું જોઈએ કે જેથી નિરંતર ઉપકાર થયા કરે અને તે કાર્યની સાથે મહારાજશ્રીનું નામ જોડી દેવું જેથી તેમના ઉપકારના પણ કાંઈક અનુભવી

થઈએ. આવો વિચાર સારી પેઠે ચર્ચાતાં સૌના દિલમાં બહુ સતેજ લાગણી થઈ એટલે ચૈતર વદિ ૧ મે શ્રી સંઘનો એક મેળાવડો કરવામાં આવ્યો. તે પ્રસંગે અનેક વક્તાઓએ મહારાજશ્રીના પારાવાર ઉપકારનું પોતાની વાણીના ઉદ્ગારવડે સ્મરણ કરાવ્યું. તે વખતે સર્વના એક મતથી એમ ઠરાવવામાં આવ્યું કે “ સારા પાયા ઉપર એક જૈનવિદ્યાશાળા સ્થાપવી અને તેની સાથે મહારાજશ્રીનું નામ જોડી દેવું. ” આવો નિર્ણય થતાં તે કાર્ય કાયમ નભવા માટે તેનો ખર્ચ વ્યાજથી ચાલે એવી એક રકમ એકત્ર કરવાની જરૂરીઆત જણાણી અને તેને માટે સૌ પોતપોતાની ઇચ્છાથી જે રકમ આપે તે સ્વીકારવી એમ ઠર્યું. આ વખતે મહારાજશ્રી પ્રત્યેની લાગણી પ્રત્યક્ષપણે તરી આવી. માત્ર એક કલાકની અંદર પોતપોતાની ઇચ્છાપૂર્વક રકમ નોંધાતાં પાંચ હજાર રૂપીઆ થયા. એ સંબંધી વ્યવસ્થા કરવાનો કેટલોએક વિચાર કર્યાબાદ સંઘ વિસર્જન કરવામાં આવ્યો.

મહારાજશ્રીના શરીરે વ્યાધિ દિનપરદિન વધતો જતો હતો. હાલમાં તો બીજા વ્યાધિઓ ઊપરાંત સોજના વ્યાધિએ એટલું બધું જોર કર્યું હતું કે પોતાની મેળે ઉઠાતું પણ નહીં; સુવાનું તો બોલકુલ બંધજ હતું. આમ છતાં પણ સમતામાં વૃદ્ધિ જ થતી હતી. ભાવનગરના સંઘ તરફથી ઔષધ ઉપચાર કરવામાં કોઈ પ્રકારની કચાશ રહેતી નહોતી. દેશ-પરદેશથી વૈદ્યોને તેડાવ્યા, વ્યાધિ આગળ વધતો અટકવા માટે જે જે પ્રયત્ન કરવા ઘટે તે કર્યા, દ્રવ્યના સંબંધમાં પણ શ્રીસંઘે સારી રીતે ઉદારતા વાપરી, પંજાબથી આવેલ સુખદયાળ નામના વૈદ્યે, વડોદરાથી આવેલા ચુનીલાલ વૈદ્ય અને ભાવનગરના દરબારી ડાકતર શિવનાથે પ્રયાસ કરવામાં ખામી રાખી નહીં; પરંતુ વ્યાધિની પ્રબળતા અને કર્મપરિણામ રાખતું પ્રતિકૂળ-

પણ ત્યાં કશું કામ આવ્યું નહીં જેથી ચૈતર વદિ ૧ ની સભામાં કરેલો વિચાર મહારાજશ્રીની અમૃતદષ્ટિની હાજરીમાં જ અમલમાં મૂકી દેવો એમ કહ્યું અને વૈશાખ શુદ્ધિ ૩ ને દિવસે મોટી ધામધુમ સાથે વગ્ધોડો ચડાવીને ચતુર્વિધ સંઘની સમક્ષ મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજી જૈનશાળાનું સ્થાપન કરવામાં આવ્યું. આ પ્રસંગે મેળાવડો ઘણો સારો થયો હતો. મહારાજશ્રી આ હકીકત સાંભળીને બહુ પ્રસન્ન થયા, કારણ કે પ્રારંભથી જ મહારાજશ્રીને જ્ઞાનાભ્યાસમાં વૃદ્ધિ થવાના ઉપાય યોજવાની ખંત હતી. સદરહુ જૈનશાળા માટે એક સારા માસ્તરની ગોઠવણ કરવામાં આવી અને જૈન બાળકો બહુ મોટી સંખ્યામાં અભ્યાસ કરવા લાગ્યા.

આ પ્રસંગને વખતે મુનિરાજશ્રી મોહનલાલજી, મહારાજજીને સાતા પૂછવા આવેલા તે પણ લાવનગર હતા. મહારાજશ્રીને માંદગી વૃદ્ધિ પામી ત્યારપછી અનેક મુનિઓ, સાધ્વીઓ અને અનેક ગામોના શ્રાવક લાઈઓ મહારાજશ્રીને સાતા પૂછવા આવતા હતા. છેવટના વખતે સાધુસાધ્વીના ઠાણા ૫૦ એકત્ર થયેલા હતા.

પોતાની જીંદગીમાં કરવાનું છેલ્લું કાર્ય જાણે થઈ ચૂક્યું હોય તેમ જૈનવિદ્યાશાળાના સ્થાપન પછી તો વ્યાધિએ એકદમ જોર કહ્યું. જાણે સમસ્ત અસાતાવેદની કર્મ એક સાથે ખપાવી દેવું હોય તેવું સ્વરૂપ જણાવા લાગ્યું. શ્રાવકવર્ગના દિલ બહુ ઉદાસ થઈ ગયાં. લક્ષિતવંત શ્રાવકો રાત-દિવસ સાવધાનપણે લક્ષિત કરવા લાગ્યા. સર્વ મુનિમંડળમાં મુનિ દુર્લભ વિજયજીએ અને શ્રાવકવર્ગમાં અમરચંદ જસરાજ તથા કુંવરજી આજીંદગીએ સર્વ કાર્ય છોડી ગુરૂલક્ષિતમાં દિલ જોડી દીધું હતું. મહારાજશ્રીને પણ જાણે અંતસમય નજીક આવ્યાનું સમ-

જવામાં આવ્યું હોય તેમ જેમનાપર તેમની દૃષ્ટિ કરતી હતી તેમને પોતાની પાસે જ રહેવા સૂચવ્યું હતું. કર્મોદયવડે થયેલ વ્યાધિમાં તો કોઈ કિંચિત્માત્ર પણ ઘટાડો કરી શકતું નથી, પરંતુ અનુકૂળ પ્રકારે સેવા કરીને વ્યથાની શાંતિ માટે જોઈએ તેવો પ્રયત્ન થતો હતો. મહારાજશ્રી પણ અનુભવજ્ઞાનમાં નિમગ્ન થઈને ઉપશમરસમાં નહાતા હોય એમ જણાતું હતું. પોતાને જે જે પ્રકરણાદિ ઉપર પૂર્ણ રૂચિ હતી તે આ વખતે પણ સંભળાવતા હતા અને સાંભળતા હતા. ચઉસરણુ પયત્નાનું તો વારંવાર શ્રવણ કરતા હતા અને તેની કોઈ કોઈ ગાથાનો અર્થ પણ વ્યાધિની પ્રબળતાથી જોલવાની શક્તિ નહીં છતાં વિસ્તારથી સમજાવતા હતા. એક વખત ચરંગો જિણધમ્મો એ ગાથાનો અર્થ એવો સરસ રીતે સમજાવ્યો હતો અને તે વખતે પોતાને પણ એવો આહ્વાદ થયો હતો કે તેનું વર્ણન કરવું અશક્ય છે.

આવો અત્યંત વ્યથાકારક વ્યાધિ અને તેમાં પણ આવી અપૂર્વ સમતા એ તો જાણે વિરૂદ્ધ સ્વભાવોનો સમાન યોગ થઈ ગયો હોય એમ જણાતું હતું. ‘આયુષ્યસ્થિતિ સમાપ્ત થયે ગમે તેટલા ઉપચારો પણ ફાયદો કરી શકતા નથી.’ એવા વ્યવહારિક વચનને સિદ્ધ કરવા માટે જ હોય તેમ વૈશાખ શુદ્ધિ ૭ મે શ્વાસનું જોર વધ્યું. સાધુ-સાધ્વીઓએ આહારપાણી પણ ન કર્યા; માત્ર ગુરૂમહારાજ સન્મુખ દૃષ્ટિ સ્થાપીને સૌ બેસી રહ્યું. પરિણામે તે જ દિવસે રાતના સાડાનવ કલાકે આ અશુચિના લંડારૂપ નરદેહમાંથી નીકળી દેવપણાની સંપદાનો ઉપભોગ કરવા માટે સંપૂર્ણ સમાધિમાં ‘અરિહંત, સિદ્ધ, સાહુ’ એ શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરતા આ નશ્વર મનુષ્યદેહ તણ દીધો.

તત્કાળ એ ખેદકારક ખબર આખા શહેરમાં ફરી વળ્યા. શ્રાવકવર્ગ દિલગીર થાય એમાં તો શું આશ્ચર્ય, પણ જેને એક વખત પણ મહારાજશ્રીનો પરિચય થયેલો તે સર્વ દિલગીર થયા. દેશાવરમાં તાર અને પોસ્ટદ્વારા ખબર પહોંચાડ્યા. દેવદેવેન્દ્રોએ તીર્થંકરોના દેહને નિર્વાણમહોત્સવ કરેલો તે દૃષ્ટાંત લઈને લાવનગરના લક્ષિતવંત શ્રાવકોએ ગુરૂલક્ષિતની સર્વ પ્રકારની તજવીજ કરવા માંડી. આખા શહેરમાં બીજે દિવસે તમામ પ્રકારના આરંભના કાર્ય બંધ રહે તેવી ગોઠવણ કરવામાં આવી. પ્રાતઃકાળે આખા સંઘનો તમામ પુરૂષવર્ગ એકત્ર થયો. સુશોભિત શિબિકામાં મહારાજશ્રીના દેહને લક્ષિતવાન શ્રાવકોએ સ્થાપિત કર્યો, અને જય જય નંદા, જય જય મહા એ શબ્દોના એકસરખા ધ્વનિએ આકાશ શબ્દમય કરી દીધું. મહારાજશ્રીના પંચત્વપ્રાપ્તિના સમયથી માંડીને ચતુર્વિધ સંઘને જે દિલગીરી થતી હતી તેનું વર્ણન કરી શકાય એમ નથી, પરંતુ એ દિલગીરી બીજાઓ સાંભળે તેવા રૂદ્ધનના શબ્દોયુક્ત નહોતી; માત્ર અંતઃકરણની જ હતી. સૌના મુખારવિદો કરમાઈ ગયેલા અને શોકસમુદ્રમાં નિમગ્ન થયેલા જણાતા હતા. શ્રાવકસમુદાય મહારાજશ્રીના દેહને શોકગર્ભિત મહોત્સવ કરતા કરતા દાદાસાહેબની વાડીમાં લઈ ગયા. ત્યાં ચંદનાદિ કાષ્ઠોવડે મહારાજશ્રીના દેહને અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો. પુષ્કળ ઘૂત, કર્પૂરાદિ પદાર્થો ચિતાગ્નિમાં સિંચ્યા. મહારાજશ્રીના દેહની સાથે લક્ષ્મણનોના અંતઃકરણમાં પણ વિયોગાગ્નિ પ્રજ્વલિત થઈ રહ્યો હતો.

“ હવે આપણને હિતશિક્ષા કોણ આપશે ? ઉન્માર્ગે જતાં પાછા કોણ વાળશે ? કોઈ બાબતમાં શંકા પડશે તો ગુરૂમહારાજ ! કહીને કોને પૂછવા જશું ? પુત્રવત્ વાતસલ્ય

લાભથી એક પ્રશ્નના ઉત્તરમાં અનેક બાબતો કોણ સમજાવશે ? અહો ! આ બધી બાબતો કોણ પૂરી પાડશે ? કદિ બીજા મુનિરાજ પૂર્વોક્ત બાબતોમાં મહારાજશ્રીની બાબતો ન જણાય તેમ કરવા હિતબુદ્ધિથી પ્રયત્ન કરશે, પરંતુ આપણા હૃદયમાં મહારાજશ્રીના વિરહવડે પડેલો ઘા તેઓ રૂઝવી શકશે નહીં. આવા પ્રતાપી, શાંત પ્રકૃતિવાળા, એકાંત હિતેચ્છુ, પરોપકારમાં જ તત્પર, દોષની ક્ષમા કરવાવાળા, નિર્દોષ માર્ગે ચાલવાવાળા અને અનેક ગુણોના વાસભુવન સરખા ગુરુમહારાજ ફરીને આપણને દર્શન દેશે નહીં. અહો કરાળ કાળ ! તારી ગતિ દુરતિક્રમ છે. તારી પાસે પ્રાણીમાત્ર નિરૂપાય છે. તેં આવા મહાપુરુષને લઈ જઈને અમારી સાથે પૂરી દુઃખનાઈ કરી છે, પરંતુ અમે પણ તારા હુકમને તાબે રહેનારા હોવાથી તને કાંઈ કરી શકીએ એમ નથી. હે કાળ ! તને આમ કરવું ઘટિત નહોતું. આ મહાપુરુષના આ દુનિઆ ઉપર વધારે ટકવાથી અનેક શુભ પ્રકારના લાભ હતા. અનેક જીવોને તેમના ઉપદેશવડે સંસાર-સમુદ્ર તરવો સહેલો થઈ જાય તેમ હતું. તેમના પ્રત્યક્ષ ચરિત્રને અનુસરવાથી અનેક પ્રાણી કર્મજન્ય ભારને તણ દઈને હળુકર્મી થાય તેમ હતું. એવા પુરુષને લઈ જવાથી તને શું લાભ થયો ? પરંતુ તું કોઈનું સાઈ જોઈ શકતો ન હોય એમ જણાય છે. તું રંગમાં ભંગ કરે છે, લગ્નમાં વિધન નાખે છે અને સુખમાં ઝેર લેજવે છે ! તારી ગતિ અસરાળ છે, પણ એમાં તારો દોષ નથી. ફાગટ જ અમે તને ઠપકો આપીએ છીએ, અમારા કર્મનો જ તેમાં દોષ છે. અમે લાગ્યહીન તેમાં કોઈ શું કરે ? અમારા પુન્ય જ એમાં ત્યાં બીજાનો શો વાંક ? અમે જ સંસારના મોહમાં ડુબેલા ત્યાં બીજાની શી ભૂલ ? ખરેખર એમાં તારો કાંઈ જ દોષ નથી. ”

આ પ્રમાણેના શોકયુક્ત ઉદ્દગાર લક્ષિતવંતોના મુખમાંથી નીકળ્યા કરતા હતા. સંસ્કાર થઈ રહ્યા બાદ ચિતા શાંત કરવામાં આવી. શ્રાવકવર્ગ પણ સર્વે સ્નાન કરી એકત્ર થઈ શોક-શાંતિનિમિત્તે ઉપદેશ સાંભળવા ઉપાશ્રયે ગયો. મુખ્ય શિષ્ય મુનિ ગંભીરવિજયજીનો ઉપદેશ સાંભળી ચિત્ત શાંત કરી સૌ સ્વસ્થાનકે ગયું.

તે દિવસે આખા શહેરમાં હડતાળ પાડવામાં આવી. તમામ પ્રકારના વ્યાપાર બંધ રહ્યા. મીલ, પ્રેસો, કારખાનાઓ, બંદર, મત્સ્યબજાર તેમજ બીજા સર્વ આરંભી કાર્યો બંધ રહ્યા. શ્રાવકવર્ગે એક સારી રકમ એકઠી કરી, તેમાંથી અનેક પ્રકારે અનુકંપાદાન દેવામાં આવ્યું. મહારાજશ્રીના સંસ્કારને સ્થાનકે મહારાજશ્રીની પાદુકાનું સ્થાપન કરવા માટે એક આરસની દેરી બનાવવામાં આવી અને તેમાં સંવત ૧૯૫૦ ના શ્રાવણ શુદ્ધ પુનમે મહારાજશ્રીના પગલાં સ્થાપન કરવામાં આવ્યા. બંને ગુરૂભાઈ (મુનિરાજશ્રી મૂળચંદ્રજી અને વૃદ્ધિચંદ્રજી) એકસાથે પંચમ દેશમાંથી આ દેશમાં આવેલા, તેમની નિર્વાણભૂમિ પણ એક સ્થાને જ થવી સર્જીત હોવાથી ચાર વર્ષને અંતરે તેમજ બન્યું. બંને મહાત્માઓના સંસ્કારને સ્થાનકે થયેલી બંને દેરીઓ અને તેમાં સ્થાપેલ પાદુકા એક બીજા સાથે પૂર્વવત્ સ્નેહ કરીને રહેલ હોય એમ અદ્યાપિ દાદાસાહેબની વાડીમાં સાથે સાથે શોભી રહી છે.

મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી કાળધર્મ પામ્યાના બખર બહારગામ પહોંચતાં અનેક ગામોમાં હડતાળો પડી, આરંભના કાર્યો બંધ રહ્યા, શ્રાવકવર્ગે પુષ્કળ દ્રવ્ય સત્કાર્યોમાં વાપર્યું અને નિરંતરની યાદગીરી રહે તેવા કામો પણ કેટલાક ગામોમાં કરવામાં આવ્યા. વળામાં મહારાજશ્રીનું નામ જોડીને એક

જેન પુસ્તકાલય સ્થાપવામાં આવ્યું. એવા ઉત્તમ પુરૂષોની જ્યાંતિ તો એમના સત્કાર્યોવડે અમર રહેલી જ છે. આવા કાર્યો તો માત્ર તેમની લક્ષિતની નિશાની બતાવનારા છે.

મહારાજશ્રીના વિયોગસમયે શ્રીજૈનધર્મપ્રકાશ પુ. ૯ માના અંક ત્રીજામાં પ્રગટ કરેલ અષ્ટક અસરકારક હોવાથી અહીં દાખલ કર્યું છે.

શ્રીમદ્ ગુરુ વૃદ્ધિવિજયજી વિયોગાષ્ટક.

(મંદાકાંતા.)

જે પંજાબે પ્રથમ પ્રગળ્યા જ્ઞાતિમાં આશવાળે,
કૃષ્ણદેવી ધરમયશના પુત્ર જે ધર્મ પાળે;
સદ્બંધુમાં ગુણધર કૃપારામ નામે વિકાસે,
તે શ્રીવૃદ્ધિવિજય ગુરુને કેમ ભૂલી જવાશે ? ૧

જેણે અષ્ટાદશ વરસમાં સર્વ સંસાર છોડી,
સર્વે સંપત્તિ નિજ પરહરી બુદ્ધિ સન્માર્ગે જોડી;
સદ્વૈરાગ્યે ગુરુચરણમાં જે ધરી શીર્ષ લાસે,
તે શ્રીવૃદ્ધિવિજય ગુરુને કેમ ભૂલી જવાશે ? ૨

શાંતિધારી ગુણ ગુરૂતણા સર્વ જેમાં વસેલા,
જેથી સર્વે દુર્ગુણ બધા દૂર જઈને ખસેલા;
દેખી જેને કુમતિ જનની કૂરતા દૂર નાસે,
તે શ્રીવૃદ્ધિવિજય ગુરુને કેમ ભૂલી જવાશે ? ૩

કાંતિધારી મનહર મહા મૂર્તિ છે ભવ્ય જેની,
નિત્યે શોભે હસિત વદને શાંતતા જ્યાં મજેની,
વાણીકેરી અતિ મધુરતા જે સુધાને વિહાસે,
તે શ્રીવૃદ્ધિવિજય ગુરુને કેમ ભૂલી જવાશે ? ૪

મોટા નાના સરવ જનને માન આપે સુહર્ષે,
 હેતે બોલી મધુર વચનો ભક્તના ચિત્ત કર્ષે;
 જેના ચિત્તે અચળિત સદા તુલ્ય દષ્ટિ વિભાસે,
 તે શ્રીવૃદ્ધિવિજય ગુરુને કેમ ભૂલી જવાશે? ૫
 વિદ્વાનોના વદન નિરખી નિત્ય આનંદ પામે,
 અંથો દેખી અભિનવ ઘણો હર્ષ જે ચિત્ત જામે;
 તત્ત્વો જાણી જિનમતતણા જ્ઞાનદષ્ટિ પ્રકાશે,
 તે શ્રીવૃદ્ધિવિજય ગુરુને કેમ ભૂલી જવાશે? ૬
 જે શિષ્યોને વિનય વધવા હેતથી બોધ આપે,
 વિદ્યાકેરું વ્યસન કરવા મસ્તકે હસ્ત થાપે;
 જેની સર્વે ઉત્કૃતિ સદા શિષ્યવૃદ્ધે ગવાશે,
 તે શ્રીવૃદ્ધિવિજય ગુરુને કેમ ભૂલી જવાશે? ૭
 વારે વારે ગુરુવરતણી મૂર્તિ દ્રષ્ટે તરે છે,
 નેત્રો તેનું સ્મરણ કરતાં અશ્રુધારા ધરે છે;
 નિશ્ચે તેની શુભ શિવગતિ નર્મદાતા જ થાશે,
 તે શ્રીવૃદ્ધિવિજય ગુરુને કેમ ભૂલી જવાશે? ૮

આ પ્રમાણે મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જેઓ નિઃસ્પૃહ-
 શિરોમણિ મુનિરાજશ્રી બુટેરાયજીના શિષ્ય, પ્રતાપી ગણિજી
 શ્રીમૂળચંદ્રજીના લઘુ ગુરુભાઈ અને મહાતપસ્વી, ક્ષમાસમુદ્ર
 મુનિરાજશ્રી ખાંતિવિજયજીના તેમજ જ્ઞાનસમુદ્ર, ષટ્શાસ્ત્રના
 પારગામી મુનિરાજશ્રી આત્મારામજી વિગેરેના મોટા ગુરુભાઈ
 હતા તેઓ ૫૯ વર્ષ ને ૪ માસનું આયુષ્ય પ્રતિપાલન કરીને,
 તેમજ ૪૧ વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય પાળીને, અનેક લવ્યજીવોની
 ઉપર ઉપગાર કરી સ્વર્ગસુખના ભોક્તા થયા છે.

તેઓ સાહેબના દિલમાં જે જે શુભ અભિલાષાઓ થતી
 હતી તે તે પુન્યની પ્રબળતાથી સ્વદય સમયમાં પાર પડતી હતી.

અંતાવસ્થાએ મહારાજશ્રીના દિલમાં (૧) દાદાસાહેબમાં બંધાતું દેરાસર સંપૂર્ણ થઈને પ્રતિષ્ઠા થયેલ જોવાની, (૨) ભાવનગરમાં શ્રાવકસમુદાય બહોળો છતાં કોઈને ત્યાં ઘરદેરાસર નહોતું તે કરાવવાની, (૩) વળા શહેરમાં અપ્રતિમ ઉપગારી શ્રી દેવાંદગણિ-ક્ષમાશ્રમણની યાદગીરી કાયમ રહેવા માટે તેમણે કરેલા જૈન-સિદ્ધાંતોના પુસ્તકાદિપણના લેખસાથે તેમની પાહુકા સ્થાપન કરાવવાની અને (૪) જૈન રીતિ પ્રમાણે જૈનવર્ગમાં વિવાહાદિ સંસ્કાર થાય તેમ કરવા વિગેરેની અભિલાષાઓ હતી, જેમાંની આ ચરિત્ર પ્રગટ થતા સુધીમાં કેટલીએક પાર પડી છે અને બાકીની પાર પડવા સંભવ છે. મહારાજશ્રીનો પુન્યપ્રતાપ અદ્યાપિ પણ અચળ સ્થિતિમાં હોય એમ દેખાય છે.

આ બાળપ્રજ્ઞચારી મહાત્માનું ચરિત્ર અહીં સમાપ્ત થાય છે. એ મહાત્માના ગુણનું વર્ણન જેટલું કરીએ તેટલું થોડું છે. તેમના ગુણ અહર્નિશ સાંભરી આવે તેવા છે. તેઓ યાવજીવિત શુદ્ધ આચારવિચારમાં તત્પર રહ્યા છે. નિરંતર અપ્રમાદીપણે સ્વપરહિતમાં તત્પર રહ્યા છે. નિરર્થક કાળક્ષેપ કદાપિ પણ કર્યો નથી. લોકરંજનાર્થે જ્ઞાન મેળવવાનો વિચાર દિલમાં ન ધરાવતાં આત્મહિત માટે જ અનેક શાસ્ત્રોનું નિરંતર અવલોકન કર્યું છે. શ્રીમદ્દશોવિજયજી ઉપાધ્યાયકૃત જ્ઞાનસાર અષ્ટક ઉપર એઓસાહેબને બહુ પ્રીતિ હતી જેથી વારંવાર તેનો પાઠ કરતા. નવીન ગ્રંથાદિ કાંઈ પણ રચવાની અભિલાષા વર્તતી નહોતી; તો પણ તેઓ સાહેબ જે જે ગ્રંથ વાંચતા તે એવા સૂક્ષ્મ વિચારપૂર્વક વાંચતા અને તેમાં પદઅર્થ અને પર્યાયાદિ એવા બારીક રીતે કરતા હતા કે તે ગ્રંથ અન્ય સર્વને બહુ જ લાભકારક અને ઓધદાયક થઈ પડતો. આસ્તિક્યતામાં તેઓ અપૂર્ણ નહોતા, શ્રદ્ધાવડે પૂર્ણ હતા, તેઓનો ઉપદેશ

અમોઘ હતો, અંતઃકરણની આકૃતિ અને બાહ્ય આકૃતિ બંને શાંત હતી, કદિ પણ કોઈને દુઃખ લાગે તેવું વચન કહી શકતા નહીં. પથ્ય, તથ્ય ને પ્રિય એવું સત્ય વચન બોલવાની જ તેઓને સ્વાભાવિક ટેવ હતી. જ્ઞાનદાન દેવામાં તેઓસાહેબે કદિપણ આત્મવીર્યને ગોપવ્યું નથી. સુમારે ૪૦ સાધુ-સાધ્વીને દીક્ષાનું દાન કર્યું છે. પરિપૂર્ણપણે ચારિત્રધર્મનું આરાધન કર્યું છે. બાહ્યાવસ્થાથી જ બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું છે. શરીરશક્તિ મંદ હોવાથી બાહ્યતઃપ તેઓ વિશેષ કરી શક્યા નથી, પરંતુ અભ્યંતર તપમાં અહર્નિશ તત્પર જ રહ્યા છે. બાહ્યતઃપ પણ શક્તિના પ્રમાણમાં કરવાના કાયમ ઇચ્છક હતા. છેવટના વખતમાં વીશસ્થાનકના આરાધન નિમિત્તે ઓળી કરવાનો આદર કર્યો હતો. સંવત ૧૯૪૮ના પર્યુષણમાં છાતીના દુખાવાનો વ્યાધિ વધારે ઉપડ્યો ત્યાર અગાઉ સંલગ્ન ત્રણ ઓળીના ૬૦ એકાસણા કર્યા હતા. ભાવધર્મના આરાધનમાં એઓ આધુનિક મુનિસમુદાયમાં એક્કા હતા. મુદ્ધિજ્ઞાન તો તેઓએ વક્ષસ્થળમાં કોરી રાખેલું હતું. ઉપશમરસના ભંડાર હતા, અભિમાનને દેશાટન કરાવેલું હતું, માયાને તણ દીધી હતી અને લોભ માત્ર આત્મહિતની વૃદ્ધિ કરવાનો જ રાખ્યો હતો. કોઈ પણ વિચાર સાહસિકપણે કરતા નહીં પણ દીર્ઘદૃષ્ટિપૂર્વક કરતા તેથી કોઈપણ કાર્ય કર્યા પછી પશ્ચાત્તાપ કરવો પડ્યો હોય એવું તેમની જીવંતગાનીમાં એક વખત પણ બન્યું નથી. તેઓ પોતે જ એક વખત અષ્ટકની ટીકા વંચાવતા બોલ્યા હતા કે જ્યારે જ્યારે હું કાંઈ પણ બોલું છું અથવા કઈ છું ત્યારે તરતજ તે બોલવાનું તથા ક્રિયા કરવાનું શું પરિણામ થશે તે સંબંધી વિચારણા થાય છે. આ ઉપરથી તેમને પોતાને કેવું ઉંચા પ્રકારનું અનુભવજ્ઞાન હતું તે સમજી શકાય છે, કારણ કે એવી વિચારણાવાળાને અયોગ્ય વર્તનનો તથા પુણ્ય-પાપ બંધનનો તે અભાવ જ હોય છે.

ઇદ્રિયોના વિષયમાં વિરક્તભાવને ધારણ કરનારા હતા, વેદોદય તો સર્વથા શાંતભાવને પામેલો હતો, ક્વચિત હસતા તો મંદમંદ હસતા, પૌદ્ગલિક વસ્તુના સંયોગવિયોગે રતિઅ-રતિનો સંભવ જ નહોતો, શોકમાત્ર આત્મહિતમાં ખામી લાવ-નાર કારણો બને ત્યારે જ થતો હતો, ભય પૂર્વોપાર્જિત કર્મોનો અને પરભવનો જ હતો, દુર્ગંધ દેહમાં રહેલી અશુચિની જ કરતા, શિષ્યોને માટે ઉત્તમ ઉત્તમ પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવાની ઇચ્છાવાળા હતા, દરેક ગામમાં જ્ઞાનભંડાર સારી સ્થિતિમાં સચવાઇ રહે-વીખાઈ ન જાય તેને માટે ઉપદેશ કર્યા કરતા હતા, નવા ભંડારો કરાવતા હતા, જૈનતીર્થોનું હિત જળવવા માટે શ્રાવકવર્ગને પ્રેરણા કર્યા કરતા હતા અને પૂર્વોક્ત સર્વ કાર્યમાં પોતાના આત્માનું હિત વૃદ્ધિ પામે એવી સાધ્યદૃષ્ટિ રાખતા હતા.

આવા મહાત્માના ચરિત્રનું સ્મરણ કરવાથી અને બની શકે તે પ્રમાણે તેનું અનુકરણ કરવાથી અનેક પ્રાણીઓ પોતાના આત્માનું હિત કરી શકે છે, એવા હેતુથી આ મહાપુરૂષનું ચરિત્ર લખવાનો કરેલો પ્રયાસ વાચકવૃંદની શુભવૃત્તિવડે સફળતાને પામે.

यस्य क्षान्तिगुणो महान् मुदिरवत् क्रोधाग्निसंशमकः,

यस्याहो चरितामृतांशुकिरणैस्तापो भुवां नाशितः ।

શ્રુત્વા यस્ય કથાં શુભાં જનગણો મુક્તૌ સદોત્તિષ્ઠતે,

સોઽયં વો વિતનોતુ મદ્રપદવીં શ્રી વૃદ્ધિચન્દ્રઃ પ્રમુઃ ॥

“ જેમનો મહાન્ શાન્તિનો ગુણ વર્ષાદની માફક ડોપડપી અગ્નિનો નાશક હતો, જેમના ચારિત્રરૂપી ચન્દ્રના કિરણોવડે પૃથ્વીનો સંતાપ નાશ પામ્યો હતો, જેમનો પવિત્ર ઉપદેશ સાંભળી મનુષ્યો મોક્ષમાર્ગ તરફ પ્રવૃત્ત થતા હતા તે મહારાજ શ્રી વૃદ્ધિ-ચન્દ્ર તમારા કલ્યાણને વિસ્તારો. અનેકાન્તી.

મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રની શિષ્યસંપદાનું કુંક વર્ણન.

- ૧ મુનિ કેવળવિજયજી-સંવત ૧૯૨૯ માં મહારાજશ્રીના નામની વડીદીક્ષા આપવામાં આવી તે.
- ૨ મુનિ ગંભીરવિજયજી-સંવત ૧૯૩૧ માં યતિપણું તજી દધને મહારાજજીના નામની વડીદીક્ષા લીધી તે.
- ૩ મુનિ ઉત્તમવિજયજી-સંવત ૧૯૩૨ ના ફાગણ શુદ્ધિ ૩ જે ઘોલેરાના રહેનાર પટણી શ્રાવક ઉત્તમચંદ્રે ભરૂચમાં મુનિરાજ શ્રી નિત્યવિજયજી પાસે દીક્ષા લીધી તે.
- ૪ મુનિ ચતુરવિજયજી-સંવત ૧૯૩૭ ના મહા શુદ્ધિ ૫ મે અમદાવાદનિવાસી એક શ્રાવકે ડીસે જઈને મુનિરાજશ્રી ઉમેદવિજયજી પાસે દીક્ષા લીધી તે.
- ૫ મુનિ રાજવિજયજી-સંવત ૧૯૩૭ માં શ્રી માંગરોળનિવાસી એક શ્રાવકે વળામાં મહારાજજીના હાથથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી તે.
- ૬ મુનિ હેમવિજયજી-સંવત ૧૯૪૦ ના જેઠ બીજી શુદ્ધિ ૩ જે ઘોલરામાના શ્રાવક જીવાએ શ્રી ભાવનગરમાં મહારાજજીના હાથથી દીક્ષા લીધી તે.
- ૭ મુનિ ધર્મવિજયજી-સંવત ૧૯૪૩ ના વૈશાક વદિ ૫ મે મહુવાના મૂળચંદ નામના શ્રાવકે ભાવનગરમાં મહારાજજીના હાથથી દીક્ષા લીધી તે.
- ૮ મુનિ નેમવિજયજી-સંવત ૧૯૪૫ ના જેઠ શુદ્ધિ ૭ મે નેમચંદ નામના મહુવાના શ્રાવકે ભાવનગરમાં મહારાજજીના હાથે દીક્ષા લીધી તે.
- ૯ મુનિ પ્રેમવિજયજી-સંવત ૧૯૪૬ ના વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૩ શે એસવાળ જ્ઞાતિના, બાળપ્રજ્ઞચારી, ભાવનગરનિવાસી, દેરા-

સરમાં મહેતા તરીકે કામ કરનાર શ્રાવક પ્રેમજીએ મહારાજજીના હાથથી ભાવનગરમાં દીક્ષા લીધી તે.

૧૦ મુનિ કર્પૂરવિજયજી—સંવત ૧૯૪૭ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૬ કે વળાના રહીશ ઓસવાળ જ્ઞાતિના શ્રાવક કુંવરજી અમીચંદ, જેઓએ ઇંગ્રેજી અભ્યાસ કરીને મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષા પસાર કરી હતી તેમણે વૈરાગ્યદશા પામીને ભાવનગરમાં મહારાજજીના હાથથી દીક્ષા લીધી તે.

આ શિવાય મુનિ ઉમેદવિજયજી, દુર્લભવિજયજી, અમર-વિજયજી તથા મેઘવિજયજી વિગેરેએ મહારાજજીના હાથથી દીક્ષા લીધી છે, પરંતુ દીક્ષા બીજાના નામની અપાયેલ હોવાથી તેમના નામ આમાં ગણ્યા નથી, તેમજ મહારાજજીના ઉપદેશથી વૈરાગ્ય પામીને કેટલાએક શ્રાવકોએ મુનિરાજશ્રી મૂળચંદજી, મુનિરાજશ્રી નિત્યવિજયજી તથા મુનિરાજશ્રી ઉમેદવિજયજી વિગેરેની પાસે દીક્ષા લીધી છે તેમના નામોની વિવક્ષા પણ આમાં કરેલી નથી. (સં. ૧૯૫૪)

ઉપર લખેલી હકીકત સં. ૧૯૫૪ના સમય સુધીની છે. તેમાંથી મુનિરાજ શ્રી ગંભીરવિજયજી, મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી, મુનિરાજ શ્રી નેમવિજયજી અને મુનિરાજ શ્રી પ્રેમવિજયજી શ્રી લગવતી સૂત્રના યોગ વહીને પંન્યાસ થયેલા. તેમાંથી પંન્યાસ શ્રી નેમિવિજયજી શ્રી વિજયનેમિસૂરિના નામથી આચાર્ય થયેલા વિદ્યમાન છે અને મુનિરાજ શ્રી ધર્મવિજયજી શ્રી વિજયધર્મસૂરિના નામથી આચાર્ય થયેલા કાળધર્મ પામેલા છે.

આ બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવાને સમયે તો ઉપર જણાવેલા ૧૦ મુનિરાજમાંથી આચાર્ય શ્રી વિજયનેમિસૂરિ ને મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજી એ બે જ વિદ્યમાન છે. (સં. ૧૯૬૦)

॥ શ્રીવૃદ્ધિસ્તોત્રમ્ ॥

(શિખરિણી)

સદા સ્મર્યાસિદ્ધિરૂપાસ્વલિતગુણસંસ્મારિતયુગ—

પ્રધાનં પીયૂષોપમમધુરવાચં વ્રતિધુરમ્ ॥

વિવેકાદ્વિજ્ઞાતસ્વપરસમયાશેષવિષયં ।

સ્તુત્વે સોઽહં ધ્યાનોલ્લસિતહૃદયં વૃદ્ધિવિજયમ્ ॥૧॥

હંમેશા (સત્પુરૂષોને) સ્મરણ કરવાલાયક, અસંખ્ય અને અસ્ખલિત ગુણોવાડે યુગપ્રધાનનું સ્મરણ કરાવનાર, અમૃતસમાન મીઠી વાણીવાળા, મુનિઓમાં અગ્રેસર, સ્વપરસિદ્ધાંતના સર્વ વિષયોને વિવેકથી જાણનારા અને ધ્યાનમાં ઉલ્લસાયમાન છે હૃદય જેનું એવા તે વૃદ્ધિવિજયજી કે જેમનું અપર પ્રસિદ્ધ નામ વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજ હતું તેમને હું સ્તવું છું. અથવા પરમાત્મસ્વરૂપની સાથે સોડહં—‘તે જ હું’ એવા ધ્યાનમાં ઉલ્લસાયમાન છે હૃદય જેનું આ પ્રમાણે ગુરુમહારાજના વિશેષણાન્તર્ગતપણે ‘સોડહં’ પદને સમસ્ત રાખી અર્થ કરવો. અથવા ધ્યાનમાં ઉલ્લસિત હૃદય જેમ થાય તેમ હું સ્તવના કરું છું એ પ્રમાણે ક્રિયાવિશેષણ તરિકે પણ અર્થ થઈ શકે છે. ૧

મુનિશૈયોગીશૈર્દ્રવિણપતિમી રાજભિરપિ ।

સ્તુતં સંસેવ્યાર્હિં બુધજનગણાદ્રીતયશસમ્ ॥

શરણ્યં લોકાનાં ભવવિષમતાપાકુલધિયાં ।

સ્તુત્વે સોઽહં ધ્યાનોલ્લસિતહૃદયં વૃદ્ધિવિજયમ્ ॥૨॥

મુનિસમૂહના નાયકો, યોગીશ્વરો, ધનાઢયો અને રાજાઓવાડે હંમેશાં સ્તુતિ કરાયેલા—આરાધવાલાયક છે ચરણકમળ જેમના, વિદ્વાન પુરૂષોના

સમૂહ ઉચ્ચસ્વરૂપે જેમનું યશોગાન કરેલું છે એવા, આધિભૌતિક, આધિદૈવિક અને આધ્યાત્મિક ઇત્યાદિ વિવિધ પ્રકારના સંસારના વિષમ તાપથી વ્યાકુળ બુદ્ધિવાળા જીવોને શરણ કરવાલાયક અને ધ્યાનમાં ઉદ્ધસાયમાન હૃદયવાળા શ્રી ગુરૂ વૃદ્ધિવિજયજી મહારાજને હું સ્તવું છું. ૨

તપસ્યાદીસાક્ષં ગજવરગતિં પાવનતનું ।

સુરૂપં લાવણ્યપ્રહસિતસુરાક્ષદ્યુતિભરમ્ ॥

પ્રસન્નાસ્યં પૂતક્રમકમલયુગ્મં શશિમુખં ।

સ્તુવે સોઽહં ધ્યાનોલ્લસિતહૃદયં વૃદ્ધિવિજયમ્ ॥૩॥

તપસ્યાથી દેહાધિમાન શરીરવાળા, શ્રેષ્ઠ, હસ્તીસમાન સુંદર ગતિવાળા, પવિત્ર શરીરવાળા, સુંદર રૂપવાળા, લાવણ્યવર્ડે દેવોના શરીરની કાંતિનો સમૂહ જેણે હસી કાઢ્યો છે એવા, પ્રસન્ન મુખવાળા, જેમના બે ચરણ-કમળ અતિ પવિત્ર છે એવા, ચંદ્રસમાન મુખવાળા, ધ્યાનમાં ઉદ્ધસાયમાન છે હૃદય જેનું એવા શ્રી ગુરૂ વૃદ્ધિવિજયજી મહારાજને હું સ્તવું છું. ૩

શ્રુતસ્યાદ્વાદાર્થપ્રમિતિનયબોધોદ્ધરધિયં ।

સદાચીર્ણાચારં યમનિયમયોગાક્ષકુશલમ્ ॥

મહાન્તં યોગીશં સુવિહિતતપાગચ્છતિલકં ।

સ્તુવે સોઽહં ધ્યાનોલ્લસિતહૃદયં વૃદ્ધિવિજયમ્ ॥૪॥

શ્રુતજ્ઞાનમાં વર્ણવેલ (ગુરૂપરંપરાથી સાંભળેલ) અથવા પ્રસિદ્ધસ્વરૂપ સ્યાદ્વાદરૂપ પદાર્થો અગર ધર્માસ્તિકાયાદિ દ્રવ્યો તથા તેના ગુણુપર્યાયસ્વરૂપ પદાર્થો, પ્રમાણ, સમ નય-શ્રુતજ્ઞાન (સિદ્ધાંત) એ સર્વના જ્ઞાનમાં અગ્રેસર બુદ્ધિવાળા, સારી રીતે અથવા હિમેશં ઉત્તમ જ્ઞાનાચારાદિ પાંચ આચારોને આચરનારા. યમ-નિયમ વિગેરે યોગના અંગોને આરાધવામાં કુશળ, મહાન્

યોગીશ્વર, ઉત્તમ વિધિવિધાનવાળા તપાગચ્છના શણુગારરૂપ-તિલકસમાન,
ધ્યાનમાં ઉદ્ધસાયમાન હૃદયવાળા શ્રી ગુરૂ વૃદ્ધિવિજયજી મહારાજને હું
સ્તવું છું. ૪

ગતાજ્ઞાનધ્વાન્તં નિજરમણતાલીનચરિતં ।

ક્રિયાયોગોદ્યુક્તં વ્યવહૃતિપરં નિશ્ચયરતમ્ ॥

કૃપાધારોદ્રેકપ્રમુદિતદશં શાન્તમનસં ।

સ્તુવે સોઝ્ઠં ધ્યાનોલ્લસિતહૃદયં વૃદ્ધિવિજયમ્ ॥૫॥

અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર જેમનો નષ્ટ થયો છે, જેમનું ચરિત્ર આત્મરમ-
ણતામાં લીન થયું છે, ક્રિયાનુશાનના વ્યાપારમાં ઉદ્ધમવંત, વ્યવહારમાં તત્પર,
નિશ્ચયમાં આસક્તિવાળા, કરુણારૂપ અમૃતરસની ધારાના અતિશયપણાથી
જેમનાં નેત્રો પ્રભોદવાળા છે, શાંતરસથી પૂર્ણ અંતઃકરુણવાળા અને ધ્યાનમાં
ઉદ્ધસાયમાન હૃદયવાળા શ્રી ગુરૂ વૃદ્ધિવિજયજી મહારાજને હું સ્તવું છું. ૫

યદીયા નિર્વ્યાજં સ્મૃતિરપિ જનાનાં સુખકરી ।

શ્રુતા વાચાં ધારા ભવગહનપાથઃપતિતરી ॥

સમારૂઢા શ્રેણિં જયતિ વિશદાધ્યાત્મલહરી ।

સ્તુવે સોઝ્ઠં ધ્યાનોલ્લસિતહૃદયં વૃદ્ધિવિજયમ્ ॥૬॥

જે પરમગુરૂનું કપટરહિતપણે કરેલું રમણભાવ પણ લોકોત્તર
સુખને કરનાર છે, જેમની વાણીની ધારા શ્રવણભાવથી જ સંસારરૂપ
મહાન સમુદ્રને તારનાર-નાવડી સમાન છે, જે પરમગુરૂની ઉત્કૃષ્ટ કોટિમાં
ચડેલી અથવા સંયમશ્રેણિ પર ચડેલી નિર્મળ અધ્યાત્મ વિચારની લહેરો
સર્વોત્કૃષ્ટ વર્તે છે, તે ધ્યાનમાં ઉદ્ધસાયમાન હૃદયવાળા શ્રી ગુરૂ વૃદ્ધિવિજ-
યજી મહારાજને હું સ્તવું છું. ૬

જનુર્જાતં યસ્યાઽઽખિલમધિહિતં રામનગરે ।

પ્રવ્રજ્યામૃદ્ દીલ્હ્યાં સુરગતિગતિર્ભાવનગરે ॥

કૃપારામં ધામાસમસુખતતેઃ પુણ્યવિતતેઃ ।

સ્તુવે સોઽહં ધ્યાનોલ્લસિતહૃદયં વૃદ્ધિવિજયમ્ ॥૭॥

સમગ્ર જીવોને હિતકારી જે પરમગુરૂને જન્મ પંચમ દેશમાં આવેલા રામનગર ગામમાં થયો હતો, જે પરમ ગુરૂની પ્રવ્રજ્યા દીલ્હીનગરમાં થઈ હતી, અને ભાવનગરમાં સ્વર્ગગમન થયું હતું, તે કૃપાના (દયાના) આરામ (બગીચારૂપ) (આ શબ્દવડે સ્તુતિકારે ગુરૂમહારાજનું સંસારીપણાનું કૃપારામ એવું નામ ધ્વનિત કર્યું છે.) અને નિરૂપમ સુખની શ્રેણિના અને પુણ્યસમૂહના અથવા અનુપમ સુખના વિસ્તારવાળા પુણ્યસમૂહના ધર-રૂપ, ધ્યાનમાં ઉલ્લસિત હૃદયવાળા શ્રી ગુરૂ વૃદ્ધિવિજયજીને હું સ્તવું છું. ૭

પ્રશિષ્યાઃ શિષ્યાશ્ચ પ્રવરગુણવન્તો વિજયિનો ।

યદીયાસ્તર્કજ્ઞા ગણિપદધરાઃ પણ્ડિતપદાઃ ॥

ઉપાધ્યાયાઃ સ્ત્રીશ્વરપદયુતા વાદિમુકુટાઃ ।

સ્તુવે સોઽહં ધ્યાનોલ્લસિતહૃદયં વૃદ્ધિવિજયમ્ ॥૮॥

શ્રી પરમગુરૂના શ્રેષ્ઠ ગુણવંત, તર્કના જ્ઞાતા, વાદીઓમાં મુકુટ સમાન, ગણિપદને ધારણ કરનારા, પંચાસપદને ધારણ કરનારા, ઉપાધ્યાય-પદને ધારણ કરનારા, અને આચાર્યપદને ધારણ કરનારા અનેક શિષ્યો-પ્રશિષ્યો વિજયવંત વર્તે છે, તે ધ્યાનમાં ઉલ્લસિત હૃદયવાળા શ્રી ગુરૂ વૃદ્ધિવિજયજી મહારાજને હું સ્તવું છું. ૮.

ક્વ ચાહં વિક્ષિપ્તઃ ક્વ તવ ચરિતં યોગલલિતં ।

તથાપિ ત્વદ્વક્તિર્વિમલપરિણામા મુનિપતે ॥

સ્થિતાન્તઃ સ્તોત્રે મામપદુધિયમાયોજયદિહ ।

વિધત્તે પિત્રન્તઃકરણહરણં બાલભણિતિઃ ॥૧॥

મુનિઓના સ્વામી ! હે પરમ ગુરુ ! યોગ (યુક્તિસાધક) અનુ-
જ્ઞાનોમાં સુંદર રીતે વર્તતું આપનું ચરિત્ર ક્યાં ? અને વિક્ષિપ્ત અંતઃકરણ-
વાળો હું ક્યાં ? તો પણ નિર્ભળ પરિણામવાળી મારા હૃદયમાં રહેલી તમારી
ભક્તિએ મને મંદબુદ્ધિવાળાને પણ તમારી આ સ્તુતિ કરવામાં બોલ્યો છે-
પાળકના મનમન (કાલાધેલા) ભાષાના વચનો પિતાના અંતઃકરણનું
ગરર હરણ કરે છે. ૯.

ઇદં વૃદ્ધિસ્તોત્રં સરલવચનાર્થાવલિમિતં ।

પવિત્રં પ્રત્યૂષે પઠતિ વિબુધાનન્દનહિતમ્ ॥

જનો યઃ સોઽવશ્યં લભત ઇહ સન્ઘાવભરિતો ।

ભવત્રાણં શ્રેયઃસુતધનયશોવૃદ્ધિવિજયમ્ ॥૧૦॥

સરળ વચન અને અર્થની પંક્તિઓથી પરિમિત શબ્દોવાળું અને
પવિત્ર પંડિતોને (અથવા હે પંડિતજનો !) આનંદન અને (અગર પાળ-
કોને) હિતને આપનાર (સ્તુતિકર્તાએ નંદન એવું પોતાનું નામ ગર્ભિત
સૂચવ્યું છે) આ વૃદ્ધિસ્તોત્ર જે પુરૂષ પ્રાતઃકાળે ભણે છે, સદ્ભાવથી
પૂર્ણ થયેલો તે આત્મા સંસારથી પોતાનું રક્ષણ, પરમ કલ્યાણ, પુત્ર,
ધન, યશ, વૃદ્ધિ અને વિજયને પ્રાપ્ત કરે છે. ૧૦.

આચાર્ય શ્રી વિજયનેભિસૂરિ પ્રશિષ્ય

આચાર્ય શ્રી વિજયનંદનસૂરિ.

મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીએ કરેલા આતુર્ભાસની યાદી

સં. ૧૯૦૮	દીક્ષી	૧૯૨૨ થી ૨૫	અમદાવાદ.
૧૯૦૯	જયપુર	૧૯૨૬	રાધનપુર
૧૯૧૦	વીકાનેર	૧૯૨૭	અમદાવાદ
૧૯૧૧	ભાવનગર	૧૯૨૮	લીંબડી
૧૯૧૨	અમદાવાદ	૧૯૨૯	પાલીતાણા
૧૯૧૩	,,	૧૯૩૦	ભાવનગર
૧૯૧૪	ભાવનગર	૧૯૩૧	અમદાવાદ
૧૯૧૫	ગોધા	૧૯૩૨	પાલીતાણા
૧૯૧૬	ભાવનગર	૧૯૩૩	ભાવનગર
૧૯૧૭	અમદાવાદ	૧૯૩૪	,,
૧૯૧૮	,,	૧૯૩૫	,,
૧૯૧૯	,,	૧૯૩૬	વળા
૧૯૨૦	,,	૧૯૩૭	,,
૧૯૨૧	ભાવનગર	૧૯૩૮ થી ૪૮	ભાવનગર

એકંદર ૧૯ ચોમાસાં ભાવનગર, ૧૨ અમદાવાદ, ૨ પાલીતાણા, ૨ વળા, ૧ દીક્ષી, ૧ જયપુર, ૧ વીકાનેર, ૧ ગોધા, ૧ રાધનપુર અને ૧ લીંબડી એમ ૪૧ આતુર્ભાસ કરેલા છે.

